

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Historie

Břetislav Panák

První lidé ve vesmíru
očima československých sdělovacích prostředků

The first people in space
according to Czechoslovak media

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: Břetislav Panák

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.

Oponent práce: Mgr. Jan Lomíček

Datum obhajoby: 2012

Hodnocení:

Bibliografický záznam

PANÁK, Břetislav. První lidé ve vesmíru očima československých sdělovacích prostředků. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Historie, 2012, 113 s. Vedoucí bakalářské práce Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.

Anotace

Bakalářská práce se soustředí na konstrukci informací v československých sdělovacích prostředcích, jež se týkaly aktivního vstupu člověka do kosmu. Cílem práce je rozbor využití osobnosti v propagaci sovětského státního zřízení a konstrukce kultu hrdiny, jež měl oslovit i západní a rozvojový svět. V první řadě jde o Jurije Alexejeviče Gagarina, dále se bude jednat o Valentinu Vladimirovnu Těreškovovou a pro srovnání Johna Glenna. V sekundární literatuře byla tato problematika dosud zpracována mezerově, což chce autor využít při bližší analýze. Z dobových pramenů jsou využita tištěná periodika – Rudé právo, Mladý svět, Dikobraz, ABC mladých přírodovědců a techniků a Československý voják.

Annotation

This thesis focused on how propaganda was used in the Czechoslovak media and how that directly related to the first people in space. The aim is an analysis of celebrities of Soviet state system including Yuri Gagarin, Valentina Tereshkova and also John Glenn for comparison. The thesis discusses how these people were promoted and constructed into cult heroes in Eastern, Western and Third World countries. The secondary literature of this subject was not yet analysed and the author wants to use it for further study. The contemporary sources are used in the press – Rude pravo, Mlady svet, Dikobraz, ABC mladych prirodovedcu a techniku and the Ceskoslovensky vojak.

Klíčová slova

vesmír, kosmonautika, astronautika, vesmírný závod, Gagarin, Těreškovová, Glenn, mediální obraz, československý tisk, Rudé právo, Dikobraz, Mladý svět, Československý voják, ABC mladých techniků a přírodovědců, studená válka, propaganda, Spojené státy americké, Sovětský svaz

Keywords

Space, Cosmonautic, Astronautics, Space Race, Gagarin, Tereskova, Glenn, Media Representation, Czechoslovak Press, Rude pravo, Dikobraz, Mlady svet, Ceskoslovensky vojak, ABC, Cold War, Propaganda, United States of America, Soviet Union

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Prof. PhDr. Jiřímu Štaifovi, CSc., za pomoc při psaní této diplomové práce a dále svým rodičům a přítelkyni. Bez jejich podpory by tato práce nemohla vzniknout.

Obsah

ÚVOD	9
1. HISTORICKÉ SOUVISLOSTI.....	10
1.1. STUDENÁ VÁLKA	10
1.2. ZÁVODY V DOBÝVÁNÍ VESMÍRU	13
2. ŽIVOTNÍ PŘÍBĚHY KOSMONAUTŮ.....	16
2.1. JURIJ ALEXEJEVIČ GAGARIN	16
2.2. VALENTINA VLADIMIROVNA TEREŠKOVOVÁ.....	21
2.3. JOHN HERSCHEL GLENN.....	24
3. SITUACE V ČESKOSLOVENSKÉM TISKU A JEHO ROLE.....	29
4. ZKOUMANÁ PERIODIKA	33
4.1. RUDÉ PRÁVO.....	33
4.2. MLADÝ SVĚT	36
4.3. DIKOBRAZ	37
4.4. ABC MLADÝCH TECHNIKŮ A PŘÍRODOVĚDCŮ	40
4.5. ČESKOSLOVENSKÝ VOJÁK	42
5. TÉMA VÝZKUMU	43
5.1. PROBLEMATIKA MÉDIÍ.....	43
5.2. VÝBĚR VZORKU	44
5.3. VÝBĚR ANALÝZY.....	45
5.4. CÍL PRÁCE.....	46
6. VYOBRAZENÍ OSOBY J. A. GAGARINA.....	47
6.1. PRVNÍ ČLOVĚK VE VESMÍRU	47
6.1.1. Člověk ve vesmíru – vítězství sovětského lidu.....	47
6.1.2. Průkopnický čin Sovětského svazu ve prospěch všeho lidstva.....	51
6.1.3. Milióny Moskvanů nadšeně uvítaly prvního kosmonauta.....	53
6.1.4. Před měsícem mu bylo sedmadvacet let	56
6.1.5. Nárameník majora Gagarina	59
6.2. NÁVŠTĚVA ČESKOSLOVENSKA.....	60
6.2.1. Praha triumfálně uvítala hrdinu sovětské země.....	60
6.2.2. Tak jsme se přece jen dočkali.....	63
6.3. MISE MÍRU, ČÁST PRVNÍ.....	64
6.3.1. Bulharsko.....	64

6.3.2. <i>Finsko</i>	66
6.3.3. <i>Velká Británie</i>	66
6.3.4. <i>Polsko</i>	67
6.3.5. <i>Kuba</i>	68
6.4. KOSMICKÝ LET GERMANA TITOVA	69
6.5. MISE MÍRU, ČÁST DRUHÁ.....	71
6.6. VOLÁ VESMÍR	73
6.7. OSTATNÍ	76
6.7.1. <i>Mezinárodní filmový festival</i>	77
6.7.2. <i>Gagarin sportovec</i>	77
6.7.3. <i>Zástupce Nejvyššího sovětu SSSR</i>	78
6.7.4. <i>Filatelie</i>	79
6.7.5. <i>První výročí</i>	79
7. VYOBRAZENÍ OSOBY V. V. TĚREŠKOVOVÉ.....	81
7.1. OTÁZKA – ŽENA VE VESMÍRU?	81
7.2. PRVNÍ ŽENA VE VESMÍRU.....	82
7.2.1. <i>Valentina Vladimirovna Těreškovová řídí kosmickou loď „Vostok 6“</i>	82
7.2.2. <i>Moskva nadšeně uvítala Valentinu Těreškovovou a Valerije Bykovského</i>	84
7.3. SVĚTOVÝ KONGRES ŽEN	87
7.4. NÁVŠTĚVA ČESKOSLOVENSKA.....	89
7.4.1. <i>Praha</i>	90
7.4.2. <i>Plzeň a Karlovy Vary</i>	92
7.4.3. <i>Bratislava</i>	93
7.4.4. <i>Ostravsko</i>	94
7.4.5. <i>Rozloučení a vzpomínky</i>	94
7.5. KOSMICKÁ SVATBA	95
8. VYOBRAZENÍ OSOBY J. H. GLENNA.....	97
8.1. ZÁJEM O AMERICKÝ KOSMICKÝ PROGRAM	97
8.2. PRVNÍ AMERIČAN VE VESMÍRU.....	99
8.2.1. <i>John Glenn už nemůže spát</i>	99
8.2.2. <i>Americký kosmonaut Glenn obletěl třikrát Zemi</i>	100
8.3. DALŠÍ AMERIČTÍ KOSMONAUTI.....	102
ZÁVĚR.....	104
SEZNAM LITERATURY.....	108

ÚVOD

Bakalářská práce s názvem „*První lidé ve vesmíru očima československých sdělovacích prostředků*“ je zaměřena na konstrukci způsobu, jakým československý tisk informoval obyvatele o aktivním vstupu člověka do vesmíru. Cílem práce je rozbor využití osobnosti v propagaci sovětského státního zřízení a konstrukce kultu hrdiny, jenž měl oslovit východní, západní a rozvojový svět. V první řadě jde o prvního člověka ve vesmíru Jurije Alexejeviče Gagarina, dále se jedná o první ženu ve vesmíru Valentinu Vladimirovnu Těreškovovou a pro srovnání prvního Američana ve vesmíru Johna Glenna.

V první kapitole je nastíněna mezinárodní politická situace, která nastala po druhé světové válce. Z války vyšly vítězně dvě mocnosti, Spojené státy americké a Sovětský svaz. Obě země již koncem války prosazovaly své názory na rozdělení sfér vlivu a to pokračovalo i v dalších desetiletích. Mezi různá bojiště, na kterých probíhala Studená válka se postupně přidal i vesmír. V podkapitole Závody v dobývání vesmírů jsou stručně popsány začátky objevování vesmíru.

Druhá kapitola se soustředí na vylíčení životních příběhů prvních kosmonautů, kteří se dostali do vesmíru. Jako první člověk se dostal do kosmu občan Sovětského svazu Jurij Gagarin. Po nezdarech na americké straně ho následoval o deset měsíců později John Glenn. První a na velmi dlouhou dobu poslední ženou, která v kabině kosmické lodi obkroužila Zemi, se stala Valentina Těreškovová.

V třetí kapitole je zobrazena situace v československém tisku po komunistickém převratu v roce 1948. Jsou zde popsány změny, které nastaly po „Vítězném únoru“, a také role, která připadla médiím, která byla napříště oporou režimu. Další kapitola má za cíl stručně popsat historii a vývoj jednotlivých periodik, které byly použity pro moji analýzu. Jedná se o Rudé právo, Mladý svět, Dikobraz, ABC mladých techniků a přírodovědců a Československý voják.

Zobrazení prvních kosmonautů se věnují jednotlivé kapitoly. Ty jsou dále členěny na menší celky, které jsou rozděleny podle toho, jak se vyvíjel mediální obraz určitého kosmonauta. Přitom je zřejmé, že se o kosmonautech informovalo, a to v závislosti na jejich národnosti i pohlaví. Gagarinovo vyobrazení bylo rozdílné v Rudém právu než v ABC. V případě Těreškovové byl její obraz jiný před letem, v jeho průběhu a těsně po něm, na Světovém kongresu žen, během návštěvy v Československu a při jejím svatebním obřadu.

1. HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

1.1. Studená válka

Již po Teheránské konferenci začala uvnitř protihitlerovské koalice rivalita mezi spojenci. Stalin se v dubnu 1945 nechal slyšet, že *„končící válka se podstatně odlišuje od všech předcházejících konfliktů tím, že každá velmoc vnutí svůj vlastní politický systém území, které obsadí.“* Již v průběhu posledních bojů konce války byla politická mapa vesměs rozdělena. Spojené státy nebyly s dohodou spokojeny, ale potřebovaly vojenskou sílu Sovětského svazu v nadále trvající válce s Japonskem a nechtěly si poštvat svého spojence. Před Postupimskou konferencí (červenec až srpen 1945) došlo na americké straně ke změně, kdy nově zvolený Harry Truman nahradil ve funkci prezidenta Spojených států Franklina Delano Roosevelta. Ve Velké Británii proběhly volby a porážka konzervativců vynesla do čela Clementa Atleeho, z Labour party. Stalin mohl prosadit většinu svých požadavků do závěrečných výsledků konference hlavně díky tomu, že nové hlavy zemí, jak Spojených států, tak Velké Británie, neměly dostatek zkušeností z mezinárodní scény¹. Na této konferenci byla také řešena otázka Německa. Truman chtěl rozdělit bývalou Třetí říši na tři státy, Stalin chtěl Německo nekompromisně udržet pohromadě a dosadit zde Sovětskou moc.

Americký novinář H.B. Swope označil dobu po druhé světové válce jako *„Cold War“* (Studená válka). Poválečné vztahy dvou velmocí charakterizoval, kdy *„chladné“* hlavně děl byly v kterémkoli okamžiku připraveny k výstřelu. Na vystoupení v americkém Fultonu 5. března 1946 Winston Churchill obvinil Sovětský svaz z totalitarismu a vměšování se do vnitřních záležitostí států ve střední a jihovýchodní Evropě. Po své slavné řeči začínající slovy *„od Štětína na Baltu po Terst na Jadranu byla napříč celým kontinentem spuštěna železná opona“*, si lidstvo uvědomilo, že Evropa a potencionálně i celý svět byl rozdělen na dva protipóly.

Díky občanské válce v Řecku a krizi v Turecku americkému vedení došlo, že pokud komunismus zvítězí v těchto zemích, padnou i další vlády v západní Evropě. Kongres odsouhlasil požadavek na hospodářskou pomoc těmto státům a následoval start nové zahraniční politiky Spojených států. Trumanova doktrína, teze o zadržování komunismu a ochrany občanské společnosti a jejího demokratického systému. Dále Marshallův plán, jehož základem byla hospodářská a politická rekonstrukce válkou

---

¹ NÁLEVKA, Vladimír. *Kapitoly z dějin studené války*. Praha 1997, str. 16

zničeného Německa a dalších států Evropy. Marschallův plán chtěla přijmou i československá vláda, nakonec díky nařízení Moskvy svůj názor změnila.

V Československu dochází v únoru 1948 k politickému vítězství KSČ vedené Klementem Gottwaldem a tím spojený začátek hlubokých a zásadních změn celé společnosti. Za vzor sloužil sovětský model ekonomického a politického zřízení. Snaha o co největší míru centralizace řízení společnosti, a to včetně centralizovaného plánování průmyslové a zemědělské produkce (hospodářství se začalo řídit pětiletými plány), a současně snaha o co největší míru kontroly a využívání kulturní a ideové sféry (od školství přes média po umění)² ve prospěch formování nového pořádku, jehož organizačním a mocenským nosníkem byla ústavně garantovaná „vedoucí úloha strany“³. Československo se zařadilo mezi oddané satelity Sovětského svazu.

Po válce obsazená americká část Německa se po přijetí návrhu Britů spojila s jejich částí v Bizónii a později došlo k vytvoření Trizónie, kdy se připojila i francouzská část. Toto vedlo k vytvoření samostatného západního Německa. Následovala *První berlínská krize*, kdy Sověti blokovali přístupové komunikace do západní části Berlína. Podle Stalina smyslem blokády bylo zabránit pronikání nové, západní marky do sovětské části Berlína. V září 1949 byla vyhlášena Spolková republika Německo, o měsíc později Německá demokratická republika. Obě země se považovaly za nástupnický stát. Německá otázka a rozdělení této země na dvě části a také rozdělený Berlín byly symboly celé Studené války.

V roce 1949 také došlo k založení NATO (Organizace Severoatlantické smlouvy) jako vojenské aliance USA a západoevropských zemí. Protiváhou se od roku 1955 stala Varšavská smlouva, jako politicko-vojenské uskupení SSSR a evropskými zeměmi spadajícími do jeho mocenské sféry. Napětí mezi Východem a Západem se projevovalo i mimo Evropu a Severní Ameriku. Olej do ohně těchto vztahů přilila i Korejská válka. Boj vedený ve jméno nastolení způsobu vlády trval od června 1950 do července 1953. Stalin, který zpočátku váhal se vstupem do války, se jejího konce nakonec nedožil. Válka územní poměry vůbec nezměnila, hranice zůstala prakticky

---

² BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha 2011, str. 247

³ Ústavodárné národní shromáždění schválilo 9. května 1948 ústavu, která deklarovala Československo jako lidově demokratickou republiku, jejímž perspektivním cílem je vybudování socialismu. V květnu 1948 se konaly parlamentní volby, při nichž ale bylo již možné hlasovat pouze pro jednotnou kandidátku Národní fronty. Prezident Beneš následně abdikoval a stáhl se z politického života (3. září 1948 zemřel). Novým prezidentem se stal Klement Gottwald a předsedou vlády Antonín Zápotocký.

stejná jako na začátku bojů. Severní a Jižní Koreu dělí 38. rovnoběžka. Spor byl ukončen pouze příměřím, napětí mezi oběma státy trvá dodnes.

Jak již bylo zmíněno, Stalin se nedožil konce Korejské války. Zemřel v březnu 1953 a po jeho smrti nastala naděje na změnu. Po bojích v nejvyšším vedení nakonec v čele Komunistické strany SSSR stanul Nikita Sergejevič Chruščov. V Sovětském svazu skončila doba velkých politických procesů a řada vězňů byla propuštěna ze sibiřských gulagů. Na XX. sjezdu KSSS v roce 1956 vystoupil Chruščov s projevem, v němž odsoudil Stalinův „kult osobnosti“⁴. Projev způsobil šok ve světovém komunistickém hnutí, které do té doby nepřipouštělo, že by v Sovětském svazu mohlo docházet k nezákonnostem. Během počátečních let jeho vlády došlo v satelitních zemích k významným událostem. Začal se pomalu formovat proud reformního myšlení, který žádal kritické zhodnocení první fáze „budování lidově demokratického zřízení“.

Složitou ekonomickou situaci se snažil komunistický režim v Československu vyřešit v květnu 1953 měnovou reformou. Občané přišli o velkou část úspor, nastaly protirežimní nepokoje a protesty. V červnu stejného roku došlo k mnoha demonstracím v NDR, které přerostly v lidové povstání proti zavádění sovětského společenského modelu. Společenské napětí se snad nejvýrazněji projevilo v roce 1956 v Polsku (povstání dělníků v Poznani) a v Maďarsku, kde došlo na přelomu října a listopadu k revoluci. Veřejnost požadovala odchod politiků zodpovědných za tamní procesy⁵ a celkovou změnu politiky takovým způsobem, aby byla méně závislá na Moskvě. Masově ozbrojené povstání proti stalinsky orientovanému režimu bylo jednotkami sovětské armády před odhodlaný odpor obyvatel Budapešti a řady dalších měst rázně a krvavě potlačeno. Vojenské potlačení opozičního hnutí v Maďarsku tedy ukázalo, že Sovětský svaz ani za nového vedení nepřipustí v zemích komunistického bloku významnější politické změny⁶.

Vedení Německé demokratické republiky reagovalo v srpnu 1961 na stálý růst uprchlíků ze země, který ještě prohluboval složitou ekonomickou situaci tím, že nechal

---

⁴ Chruščov popsal Stalinovu cestu k moci a způsob, jakým Stalin odstraňoval své odpůrce pomocí vykonstruovaných procesů.

⁵ Také v Československu probíhaly vykonstruované politické procesy, v nichž stanuli před soudem bývalí funkcionáři nekomunistických stran, církevní hodnostáři, významní představitelé armády, živnostníci, rolníci a nakonec i představitelé komunistické strany, na základě politiky permanentního hledání nepřítele ve vlastních řadách. Lidé byli nespravedlivě pronásledováni a odsuzováni k vysokým trestům.

⁶ Národní shromáždění v červenci 1960 vyhlásilo, že se Československo stalo socialistickým státem, v němž vedoucí silou ve společnosti je KSČ. Byl přijat nový název státu Československá socialistická republika (ČSSR) a nový státní znak. Obyvatelstvo reagovalo na propagandistické snažení režimu s nezájmem. (KONČELÍK, Jakub; VEČĚRA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha 2010, str. 136)

postavit *Berlínskou zeď*, která město rozdělila na dvě samostatné části. V následujícím roce se svět ocitl na pokraji války v *Karibské krizi*, když americký prezident John Fitzgerald Kennedy získal v říjnu 1962 snímky sovětských raketových základen na Kubě. USA vyhlásily námořní blokádu Kuby s cílem zabránit dovozu dalších raket. Sovětský svaz nakonec ustoupil a rakety demontoval⁷. Šokem pro Američany byla smrt Kennedyho po atentátu na jeho osobu v listopadu 1963 v Dallasu. Karibská krize oslabila pozice Nikity Sergejeviče Chruščova ve vedení KSSS, kde se proti němu vytvořila opozice a v roce 1964 byl vystřídán Leonidem Brežněvem.

1.2. Závody v dobývání vesmíru

Soupeření mezi Východem a Západem mělo nejen politicko-mocenskou, ale i technickou a symbolickou rovinu. Mezi jednu z mnoha částí studené války bylo tedy i soupeření velmocí, Spojených států amerických a Sovětského svazu, o ovládnutí kosmického prostoru. *Závody v dobývání vesmíru* (Space race) jsou velmi často opomíjeny, ale podle mého názoru hrály jednu z klíčových rolí v propagandě obou mocností a šlo zajisté o prestižní soutěž, ve které si ani jedna z velmocí nemohla dovolit prohrát. Úspěšnější byl v první fázi Sovětský svaz, který v říjnu 1957 vypustil do vesmíru první umělou družici Sputnik I. a následně Sputnik II. se psem Lajkou na palubě. Dalšího velkého úspěchu se Sověti dočkali v dubnu 1961, když do vesmíru vyslali kosmonauta Jurije Gagarina.

V Sovětském svazu byl za otce kosmonautiky považován Konstantin E. Ciolkovský, ve Spojených státech Robert H. Goddard. Obě supervelmoci ale při vývoji raket vycházeli z německých vojenských raket. Tým Wernhera von Brauna zkonstruoval první balistickou raketu na světě. Původní označení A-4 bylo Josefem Goebbelsem přejmenováno na V-2 (Vergeltungswaffe 2)⁸. Tato „zbraň odvety“, na kterou Adolf Hitler spoléhal, že dokáže na poslední chvíli zvrátit výsledek druhé světové války, se stala základem pro objevování vesmíru. Středisko s těmito raketami, které bylo v Peenemünde, obsadila v květnu 1944 Rudá armáda. V říjnu 1946 byly stovky odborníků a techniků dopraveny do SSSR, kde se měli podílet na sovětských raketových projektech. Mnoho odborníků ale stačilo včas uprchnout a vzdalo se

---

⁷ Důležitým důsledkem karibské krize bylo zavedení „horké linky“ (přímého a přednostního) spojení mezi Moskvou a Washingtonem.

⁸ KOPEČNÁ, Anna. *Vesmírný závod jako propaganda během studené války*. Praha 2008, str. 11

Američanům. Mezi nimi i samotný Wernher von Braun, který po dalších patnáct let pracoval pro armádu USA na výrobě balistických raket. V šedesátých letech byl většinou Američanů považován za hlavu amerického kosmického programu, ale nikdy se nezbavil své nacistické minulosti.

Sověti měli také svoji „ikonu“, tou byl Sergej P. Koroljov. Během čistek ve třicátých letech byl odsouzen na deset let. Ve vězení strávil celkem šest let, z toho i několik měsíců v gulagu na Kolymě. Po zbytek trestu pracoval ve Zvláštní technické kanceláři NKVD⁹. Koncem války byl vyslán do Německa, aby zde získal dokumenty a technologie ke konstrukci rakety. Od srpna 1946 spolupracoval na výrobě balistické rakety podle vzoru V-2, poté se stal jejím hlavním konstruktérem. Na rozdíl od von Brauna bylo jméno sovětského génia veřejnosti utajeno. Lidé se Koroljovovo jméno dozvěděli až po jeho smrti v roce 1966.

V roce 1952 rozhodl Mezinárodní výbor pro vědu (ICSU), ve kterém byli sdružení vědci ze šedesáti sedmi zemí celého světa (včetně států NATO a Varšavského paktu), že od července 1957 do prosince 1958 proběhne Mezinárodní geofyzikální rok (IGY). V tomto období bylo předpokládáno velké zvýšení sluneční aktivity. IGY navazoval na dva polární roky (1882-1883, 1932-1933). Stěžejním bodem této akce měl být vesmír, v té době lidstvo nevědělo téměř nic o prostoru nad atmosférou. Ideálním prostředkem pro průzkum měla být družice. Později byla vydána rezoluce, která vyzývala, aby právě v tomto roce byla umělá družice vypuštěna¹⁰. Spojené státy na výzvu zareagovaly v roce 1955. Tento projekt měl mít čistě vědeckou náplň a výsledky měly být zpřístupněny „všem vědcům na celém světě včetně Rusů.“¹¹ Konstrukce a výzkum družice byly svěřeny programu Vanguard, který byl vyvíjen námořnictvem.¹² V Sovětském svazu se téma okolo družice stalo aktuální až poté, co Koroljov sliboval, že z družice bude moci SSSR provádět špionáž na americkém území.

Chruščov chtěl předstihnout Američany a start družice chtěl urychlit. V rozhovoru řekl Koroljovovi: „Soudruzi, byl bych rád, kdybyste mohli první raketu vypustit před 1. májem. Jako dárek pracujícím k jejich svátku.“¹³ Toto datum bylo ale

---

⁹ Zvláštní technické kanceláři NKVD bylo přezdíváno jako „šaraška“. Bylo to speciální vězení pro odborníky a specialisty. (KOPEČNÁ, Anna. *Vesmírný závod jako propaganda během studené války*. Praha 2008, str. 12)

¹⁰ KOPEČNÁ, Anna. *Vesmírný závod jako propaganda během studené války*. Praha 2008, str. 13

¹¹ PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 122

¹² Projekt Vanguard, který byl navržen námořnictvem, soupeřil s projektem Orbiter. Na rozdíl od něho ale Vanguard měl více výhod a také podstatnou roli hrálo to, že na projektu Orbiter spolupracoval tým Wernhera von Brauna (cizinci a navíc povětšinou váleční zajatci).

¹³ PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 129

nereálné a první pokus proběhl až 15. května. Při startu raketa vybuchla. Následovaly řady neúspěchů jak na sovětské, tak i na americké straně. Jenže narozdíl od Sovětů, americké úspěchy nebyly utajeny. První družice světa Sputnik byl úspěšně vyslán do vesmíru 4. října 1957 ve večerních hodinách moskevského času. Po oddělení družice od nosné rakety začaly pracovat vysílače. Vypuštění sovětské družice bylo pro Američany nečekaná zpráva. Obrovský šok byl mnohými přirovnáván k japonskému útoku na Pearl Harbour. Nikdo nevěděl, jaký vojenský potenciál má SSSR a o kolik je technicky vyspělejší. Prezident Eisenhower musel čelit kritice, že je jeho vláda zodpovědná za opoždění kosmického programu a tím zaostává za Sovětským svazem. Samotnému Chruščovovi vypuštění Sputniku do vesmíru jakoby zpočátku ani nedocházelo. Sovětský tisk se touto zprávou moc nezabýval, ale až po obrovském mediálním ohlasu z celého světa vůdce východní části světa začal toto využívat pro propagandu. Satelit, který je produktem socialistického národa, mapy Sputniku nad americkým územím a oslavné básně se staly tématy příštích novinových článků.

Nové vítězství pro Sovětský svaz znamenalo vypuštění dalšího Sputniku II. se psí posádkou. Lajka se dostala do vesmíru 3. listopadu 1957. Konstruktor Koroljov musel let psa uspíšit kvůli propagandistickým účelům k čtyřicátému výročí Velké říjnové socialistické revoluce. Do užšího výběru byli zařazeni čtyři psi z útulku. Vybrána byla Kudrjavka, později přejmenována na Lindu, poté na Limončika. Tisková agentura TASS nakonec informovala o fence Lajce¹⁴.

Pro Američany měl být klíčový den 6. prosince, kdy byl naplánován start jejich družice Vanguard. Raketa vybuchla již při startu a diváci mohli v přímém televizním přenosu shlédnout drtivou porážku. Potupa Spojených států byla dovršena. Americký i západní tisk se do tohoto nezdaru hanebně pustily. Zprávy v západních tisku byly natolik zahanbující, že sovětským novinám už je stačilo pouze otisknout, aniž by se musely jako obvykle snažit nějakým způsobem Američany zdiskreditovat. Porážka Vanguardu byla definitivní a volnou ruku v dalším vývoji posléze dostal tým Wernhera von Brauna, který nebyl vybrán jako hlavní. První americká družice Explorer 1 se dostala do kosmu v noci z 31. ledna na 1. února 1958.

Již po vypuštění první družice s živým tvorem bylo zřejmé, že další milník bude vyslání člověka do vesmíru.

---

¹⁴ Pes přežil start, přetížení během vypuštění a stav beztlíže. Byl tu důkaz, že živý organismus může v těchto podmínkách existovat. Po pěti až sedmi hodinách už pes nevykazoval známky života – zemřel na stres a přehřátí. Lajka byla poslána do vesmíru s vědomím, že už se nevrátí. (ROUBÍČKOVÁ, Lucie. *Mediální obraz dobývání vesmíru v československém tisku*. Praha 2010, str. 41)

2. ŽIVOTNÍ PŘÍBĚHY KOSMONAUTŮ

2.1. Jurij Alexejevič Gagarin

Malý Juraša (jak mu říkala matka) se narodil 9. března 1934 v Klušně, malé vesnici ve Smolenské oblasti RSFSR v Gžatském okrese. Oba rodiče pracovali v kolchoze, otec jako tesař, matka byla hospodářská pracovnice. Celkem měli čtyři děti, Jurij byl jejich první syn. Během druhé světové války rodina přežívala v těžkých podmínkách, museli žít v zmljance, kterou si sami vykopali. Jurijovy sestry Valentina a Zoja byly poslány na práce do Říše, obě se naštěstí po válce vrátily. Otec bojoval v Rudé armádě, kde byl raněn, ale po léčení v nemocnici se i on vrátil zpět. Kompletní rodina se poté přestěhovala do Gžatska.

Mladý Jurij se rozhodl, že půjde studovat za soustružníka. Rodiče souhlasili a poslali ho ke strýčkovi do Moskvy. Gagarina na školu nakonec nepřijali, protože na studium se dostali pouze žáci se sedmiletým ukončeným vzděláním, on měl pouze šestileté. Po neúspěchu hodlal stále zůstat v Moskvě, proto se rozhodl vyučit se za slévače. Učitelé si všimli jeho talentu a když úspěšně absolvoval tento obor, navrhli mu aby pokračoval ve studiu na průmyslové škole v Saratovce¹⁵. Po obhajobě diplomové práce dostal vysvědčení s vyznamenáním a získal kvalifikaci slévarenského technika.

Nyní stál před otázkou, zda má začít pracovat nebo se dál věnovat studiu. Gagarin však největší zájem projevoval o létání a letadla. Toužil stát se letcem a proto odešel do Orenburgu, kde se nacházelo vojenské letecké učiliště. Závěrečné zkoušky skládal v období, kdy se do vesmíru dostal Sputnik. To byl rok 1957, v tomto roce také povýšil na poručíka a oženil se s Valentinou Gorjačevovou, která mu poté porodila dvě dcery. Gagarinovo první zaměstnání bylo v pustých ledových pouštích Antarktidy.

Po vypuštění Sputniku byl let člověka do vesmíru jistý. Jurij čekal, kdy se objeví termín, aby mohl poslat svou přihlášku na kandidáta. První lékařskou prohlídkou prošel bez problémů, manželka o tom v této chvíli ještě nebyla informována. Druhá prohlídka trvala již několik týdnů a byla mnohem náročnější. I tuto zkoušku zvládl a poté se

---

¹⁵ Přihlásit se ovšem mohl pouze zájemce, který měl ukončené sedmileté vzdělání. Jurij tento sedmý ročník absolvoval ve večerní škole a poté úspěšně složil přijímací zkoušky. (HAJDUK, Anton; NOVÁKOVÁ, Anna. *Gagarin a vesmír*. Bratislava 1976, str. 59)

přestěhoval i s rodinou na služební místo, nově vybudované Hvězdné městečko (Zvjozdnyj Gorodok).

Bylo velmi složité najít vhodný typ člověka na budoucí kosmonauty. Nakonec byli vybráni stíhací piloti, protože pro ně není cizí pohyb v trojrozměrném prostoru, stoprocentně věří jim svěřené technice a současně mají vynikající zdravotní stav. Výběr byl mimo absolutní zdravotní způsobilost omezen také na věk kolem 30 let, výškou 170 centimetrů a hmotností 70 kilogramů. Finální skupina 20 mužů, ze kterých měl být vybrán jeden, se začala připravovat 20. března 1960. Mezi cvičení patřil výsadkářský výcvik, izolovaná komora¹⁶, centrifuga a maketa lodi.

S blížícím se termínem startu se dvacetičlenná skupina zredukovala na šest osob - Gagarin, Kartašov, Nikolajev, Popovič, Titov a Varlamov. Po různých zdravotních problémech byli Kartašov a Varlamov nahrazeni Něljubovem a Bykovskim. Měsíc před očekávaným startem byla nakonec vybrána trojice Gagarin, Něljubov a Titov. Následně se hlavními kandidáty stávají Titov a Gagarin, jejichž fotky a životopisy jsou doručeny na Ústřední výbor komunistické strany. Od vedoucích oddělení putují až k Chruščovovi. Tomu se líbí oba dva, ale konečnou volbu ponechává na podřízené¹⁷. Oba kandidáty vozí po Moskvě, fotografují je a filmují na Rudém náměstí, v Mauzoleu, v pracovnímuzeu Lenina, na Leninských horách. Pro rozhlas s nimi natočili údajná prohlášení před startem – patetickou řeč, napsanou neznámým propagandistou. Kandidáti jsou snímáni také v kosmodromu. Fotografové a filmaři by se při skutečné předstartovní přípravě pouze zbytečně pletli. Cenzory jsou upozorněni, aby zachytili snímky, na kterých nebude vidět kosmická loď a raketa. Tyto podrobnosti musely zůstat utajeny.

Nakonec generál Nikolajev Petrovič Kamanin jmenuje jako „kosmonauta číslo 1“ Jurije Gagarina¹⁸. Večer 10. dubna se koná slavnostní zasedání komise pro kamery. Kamanin potvrzuje své dřívější rozhodnutí, poletí nadporučík Gagarin, záložníkem je nadporučík Titov. Poté následuje slavnostní řeč Jurije Gagarina, která zní jako dopředu nazpaměť naučená¹⁹. *Gagarin byl vybrán pravděpodobně proto, že neměl žádné výrazné přednosti, čímž neměl ani výrazně slabší stránky. Tímto faktem vyhovoval prakticky*

---

¹⁶ Místnost, ve které adeпти trávili obrovské množství času v absolutním tichu. Stala se doslova „postrachem“. (PŘIBYL, Tomáš. *Rudé hvězdy ve vesmíru*. Brno 1997, str. 45)

¹⁷ PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 163

¹⁸ „Je těžké vybrat ze šesti pouze jednoho, ale museli jsme se rozhodnout. Doporučujeme, aby prvním účastníkem kosmického letu byl nadporučík Jurij Alexejevič Gagarin. Jako dvojníka navrhujeme Germana Stěpanoviče Titova.“ (CODR, Milan. *Što hvězdných kapitánů*. Praha 1982, str.14)

¹⁹ PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 166

všem, lékařům, konstruktérům i jiným specialistům. Některým funkcionářům údajně nevyhovovalo Titovo křestní jméno German.

Večer před letem odjíždí Gagarin i Titov do jednoho dřevěného a velmi prostého domku, kde mají strávit poslední noc. Lékaři jim připevnili na tělo snímače, aby je mohli kontrolovat. Dále jim do matrací umístili tajně aparaturu pro kontrolu pohybu, chtějí vědět, nakolik se budou vzrušením ve spánku převracet. Oba leží klidně, celou noc však nespí. Ráno po obvyklé rozčvičce a snídani se oba oblékají do teplé, měkké a lehké kombinézy blankytně modré barvy. Následuje jasně oranžový ochranný skafandr a helma. V autobuse, který je veze na rampu k raketě si najednou někdo uvědomuje, že na helmě není žádné označení. Kdyby kosmonaut přistál v nějaké vzdálené oblasti Sovětského svazu, mohli by ho lidé považovat za amerického vyzvědače. Proto mu připisují na helmu červenou barvou písmena CCCP.

V devět hodin a sedm minut moskevského času 12. dubna 1961 se raketa s lidskou posádkou odlepila od zemského povrchu. Během startu stihl Jurij Alexejevič Gagarin vykřiknout: „*Nu pajechali!*“. Celý let řídí automaty podle předem stanoveného programu, kosmonaut nesmí na nic šáhnout. Gagarin je jen pokusnou osobou. Kdyby se náhodou přece jenom něco přihodilo a musel by řízení sám převzít, velitelství by mu rádiem oznámilo číselný kód, kterým by automaty odblokoval. Všechny jeho dojmy byly zaznamenávány na kazetový magnetofon. Odborníky překvapila jeho schopnost pozorovat na zemském povrchu i drobné objekty²⁰. Zhruba ve čtrnácté minutě letu kosmonaut cítí, že pluje v beztíži. „*Přechod do tohoto stavu byl velmi pozvolný. Když začala mizet přitažlivost, bylo mi skvěle. Hned bylo všechno lehčí. Ruce, nohy a celé tělo jako by mně ani nepatřily. Nevážily vůbec nic. Neseděl jsem ani neležel, ale vznášel jsem se. Rovněž všechny neupevněné předměty se vznášely. Jako ve snu. I brašna na mapy, tužka, blok. A kapky tekutiny z hadice se proměnily v kuličky, volně pluly prostorem, a když se dotkly stěn, přilnuly k nim jako rosa na květ. Zpočátku to byl neobvyklý pocit, ale brzy jsem si na něj zvykl a pokračoval jsem ve stanovené práci.*“²¹

Po necelé hodině a půl letu se automaticky zapíná brzdící motor. Teď by se měl od kabiny oddělit přístrojový úsek. Avšak nic se neděje, na palubní desce dál svítí kontrolky této části plavidla. Pyrotechnika obě tělesa od sebe oddělila, jenže zůstávají ještě spojena elektrickým kabelem. Kabina začíná nečekaně rotovat a lékaři se obávají,

---

²⁰ „Dobře jsem rozeznal pobřeží pevnin, ostrovy, velké řeky a vodní nádrže i zvlněný terén.“ (CODR, Milan. *Sto hvězdných kapitánů*. Praha 1982, str.16)

²¹ PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Soubor o měsíc*. Praha 2006, str. 176

aby Gagarin neupadl do bezvědomí. Ve skutečnosti nikdo neví, jak by mohl kosmonautovi pomoci. Naštěstí na pokraji atmosféry první plameny plazmy kabel spalují. Následné oddělení koule vymrštilo a udělalo jí další rotaci, ta však pozvolna ustává. Ve výšce 7 kilometrů se kosmonaut i s křeslem katapultuje – stejným způsobem, jakým se pilot zachraňuje z havarovaného letadla²². Po 108 minutách letu Gagarin dopadá s padákem zhruba 25 kilometrů jihozápadně od městečka Engels v Saratovské oblasti, nedaleko vesničky Smělovka. Nedaleko stojí udivená stařenka s dítětem. Bere vnučku za ruku a utíká. Gagarin však na ni křičí rusky a ona se pomalu vrací. Mezitím přichází i další lidé.

„*Gagarin! Gagarin! Gagarin!*“ Rozhlasové a televizní stanice na celém světě přerušují obvyklé relace a ve všech jazycích skloňují jméno sovětského kosmonauta. Podle agentury TASS proběhl let bez sebemenších závad, o jeho potížích se svět dovídal s velkým časovým odstupem, o riziku před sestupem až po třech desetiletích²³. Druhý den se po úspěšném letu přesunul do Moskvy. Tam ho přivítali členové politbyra ÚV KSSS, předseda rady ministrů, rodina a tisíce obyvatelů hlavního města. Následovalo vystoupení spolu s generálním tajemníkem Nikitou Chruščovem na Rudém náměstí. Tisk, rozhlas a televize na celém světě se zajímaly o tuto historickou událost a jejich vedení muselo rychle měnit program nebo zařazovat speciální vysílání a vydání. Reportéři oslavovali sovětský úspěch a nezapomněli připomenout, že Spojené státy se dostaly do pozadí vývoje²⁴.

V Domě vědců v Moskvě se 16. dubna 1961 konala tisková konference. Gagarin za účasti zhruba tisíce lidí odpovídal dvě hodiny na všechny otázky, které mu byly položeny. Na otázky odpovídal stručně a opatrně, někdy vyhýbavě, mnohé odpovědi byly prázdnými frázemi. Navíc si všichni všimli, že za ním seděl jakýsi muž, který mu napovídal – jak se později ukázalo, byl to cenzor od tajné policie KGB. Když si západní specialisté porovnávali některé jeho odpovědi s tím, co znali, došlo jim, že na některých místech dokonce lhal. To všechno vzbuzovalo nedůvěru²⁵. Po této konferenci se již

---

²² Lod' míří k zemskému povrchu pravým bokem. Předpokládá se, že dopadne rychlostí okolo 12 metrů za sekundu. To je poměrně hodně a pro člověka nebezpečné. Konstruktoři nedokáží kabinu víc zbrzdit, takže se již před letem dohodli, že se kosmonaut katapultuje. (PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 181)

²³ PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 183

²⁴ Francouzské noviny Les echo – „Je jisté, že první odpoutání člověka z jeho planety bude mít v budoucích stoletích ohromné důsledky, ale už nyní zjevně vystupuje fakt, že USA zaostávají. Nejsilnější a nejbohatší národ, který se vyhlašoval za nejšťastnější, doběhl a předstihl ze šestnáct let ve vědecké oblasti houževnatý a pracovitý protivník.“ (HAJDUK, Anton; NOVÁKOVÁ, Anna. *Gagarin a vesmír*. Bratislava 1976, str. 44)

²⁵ PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 184

začal připravoval na Misi míru, v průběhu které měl navštívit mnoho zemí. Československu připadla čest přivítat prvního kosmonauta jako vůbec první zahraniční zemi. Praha hostila Gagarina od 28. do 29. dubna. Takové nadšené davy, které ho vítaly, přišly do pražských ulic za komunistického režimu snad už jenom jednou – na 1. máje 1968, kdy se zdálo, že Československo bude vracet k demokratickým hodnotám života²⁶. Následovala cesta v pořadí: Bulharsko, Polsko, Maďarsko, Finsko, Velká Británie, Kuba, Brazílie, Kanada, Indie, Cejlon, Afghánistán, V roce 1962 navštívil Sjednocené arabské republiky (Egypt), Ghanu, Libyi, Řecko, Kypr, Rakousko, Japonsko, opět Finsko, Dánsko, Francii, podruhé Kubu, Mexiko, USA, NDR a Norsko. Gagarina znal najednou celý svět. Státisíce lidí v různých koutech zeměkoule si přáli vidět ho na vlastní oči. Komu se to nepodařilo, mohl ho znát z novin a televize. Díky svému osobnímu šarmu se první kosmonaut stává miláčkem celého světa. Úsměvem, nenuceností a přirozenou inteligencí si získává srdce všech lidí. Je nejlepším velvyslancem Sovětského svazu.

Kosmonauti jezdí po světě a všude je přijímají hlavy států. Není divu, že prostý ruský chlapec tomuhle náporu slávy nemůže odolat a začíná se cítit pánem světa. Marně se to snaží jeho nadřízení maskovat a zamlčovat. Gagarin propadá alkoholu, zajímá se o cizí ženy, jezdí autem po Moskvě bez ohledu na předpisy. Na jednom večírku ho manželka Valja přistihla na pokoji s mladou zdravotní sestrou Annou. Jurij chtěl poté rychle seskočit z balkonu v prvním patře, ale zachytil se o haluze popínavého vína rostoucího po stěně, uhodil se do čela o betonový obrubník a hodně krvácel. Chirurgové diagnostikovali našťipnutou lebeční kost a podezření na otřes mozku. Nad levým obočím prvního kosmonauta je viditelný dolíček, ten musí být ihned ospravedlněn nějakým hrdinským příběhem pro veřejnost. Prý nesl dcerku v náručí, zakopl, a aby ji neupustil, sám se udeřil do hlavy²⁷.

Po návratu z diplomatických cest se stal velitelem oddílu kosmonautů a v únoru 1968 obhájil diplomovou práci na Vojenské letecké akademii N. L. Žukovského. Následoval kosmonautický výcvik, protože se chtěl do vesmíru vrátit. V rámci výcviku začal létat na cvičných letounech. Při jednom z posledních letů zasedl do kokpitu s instruktorem Vladimírem Sergejevičem Serjoginem, zkušeným letcem a stíhačem z druhé světové války. Počasí bylo horší než předpovídali meteorologové, proto se

---

²⁶ PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 184

²⁷ TOUFAR, Pavel. *Vzestup a pád Jurije Gagarina*. Praha 2001, str. 60

Serjogin rozhodl let zkrátit na minimum. Po dvanácti minutách Gagarin oznámil, že se vracejí. Za třicet sekund zmizel jejich stroj z obrazovky radaru. Letadlo se uprostřed dvou oblaků dostalo do vývrtky a piloti se rozhodli, že ji vyberou střemhlavým letem. Netušili, že k tomu nemají dostatečnou výšku a proto narazili do země rychlostí 690 kilometrů za hodinu²⁸.

Jurij Alexejevič Gagarin zemřel 27. března 1968 a s poctami byl do Kremelské zdi na Rudém náměstí pochován jako „*Kolumbus světové kosmonautiky*“. Jeho urnu posadili vedle pozůstatků Sergeje Koroljova a Vladimira Komarova. První let lidské bytosti do kosmu otevřel novou epochu. 12. duben byl vyhlášen Dnem kosmonautiky. Gagarina si lidé pamatují jako mladého muže, který fascinoval jak na Východě, tak i na Západě. Zemřel ve věku pouhých 34 let, tedy prakticky v Kristových letech. Nikdy už se proto nedozvíme, co by si myslel o tom, či onom, jak by například reagoval na sovětskou okupaci Československa pouhých pět měsíců po své smrti. Předčasná smrt ho zkrátka zanechala světu jako věčně mladého muže na starých fotografiích, jako dobyvatele kosmu, který se poté nemohl nikterak zprofanovat²⁹.

2.2. Valentina Vladimirovna Tereškovová

Z deníku Nikolajeva Petroviče Kamanina lze vyčíst, že tento generál již půl roku po startu Gagarina (říjen 1961) rozmýšlel o vyslání ženy do vesmíru. S tímto návrhem nesouhlasil ministr obrany maršál Rodion Malinovskij, hlavní teoretik Keldyš, ani hlavní konstruktér Koroljov. Sergej Koroljov se již od počátku stavěl k této výpravě odmítavě. Věděl, že praktický význam této operace je v podstatě nulový. Namítal, že bude třeba vycvičit několik kandidátek pro jeden let a bude třeba upravit použitou techniku i výcvikový program³⁰. Kamanin dobře věděl, že u Koroljova by neuspěl a proto chtěl prorazit u Chruščova. Ten ho pozval v květnu 1962 k sobě na audienci. První muž sovětského impéria okamžitě pochopil politický význam této výpravy, nemohl dopustit, aby Američané byli rychlejší a vyslovil souhlas k uskutečnění letu.

Podobně jako při výběru prvních kosmonautů se vyskytla důležitá otázka, kde najít vhodné kandidátky pro kosmický let. Rozhodnutí padlo na výsadkářky, ne však armádní, ale ze sportovních oddílů. Předběžně je vybráno 400 žen ze čtyř aeroklubů

---

²⁸ PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 194

²⁹ PETRÁČEK, Zbyněk. *Gagarin: první pop-ikona Moskvy*. Lidové noviny. 12. 4. 2011, str. 11

³⁰ PŘIBYL, Tomáš. *Rudé hvězdy ve vesmíru*. Brno 1997, str. 60

v centrálním Rusku. Skupina osmačtyřiceti dívek absolvuje lékařské vyšetření, ze kterého je v březnu 1962 vybráno celkem pět žen, na které čeká příprava. Mezi těmito pěti vyvolenými je Žanna Dmitrijevna Jerkinová, Taťjana Dmitrijevna Kuzněcovová, Valentina Leonidovna Ponomarjovová, Irina Bajanovna Solovjovová a Valentina Vladimirovna Těreškovová.

Po zahájení přípravy neměly půl roku ani den volno. Od brzkého rána do odpoledne probíhalo teoretické vyučování, následoval praktický výcvik na centrifuze, v letadlech, na trenažérech. Na okraji zájmu nestály ani seskoky padákem a vylepšování fyzické kondice. Po půl roční tvrdé dřině byly do dalšího pokračování vybrány Solovjovová, Ponomarjovová a Těreškovová. Ponomarjovová byla absolventkou Moskevské vysoké školy letecké, jako sportovní letkyně odlétala 320 hodin a desetkrát seskočila padákem. Solovjovová dokončila stavební fakultu Uralské univerzity a na kontě měla 900 seskoků. Sportovní parašutistka Tereškovová měla za sebou 78 seskoků.

Kromě vhodného výběru kandidátky také odborníci, vojáci a politici diskutují o scénáři výpravy. Na výběr je několik variant – sólový let jeden až tři dny, dvě lodi se ženskou posádkou, společný let kdy muž poletí 5-7 dnů a žena 2 dny. Přestože vojensko-průmyslová komise navrhuje dvě ženy, sekretariát ÚV KSSS rozhoduje v březnu 1963 jasně, bude to muž a žena. S určením pilota není problém, na výběr jsou tři kandidáti: Bykovskij, Komarov a Volynov. Komarova vyškrtli lékaři, Bykovskij je lepší a lehčí než Volynov, ten se stává jeho náhradníkem. První žena má letět o dva dny později za Bykovským. Která to však bude?

Generál Kamanin doporučuje Těreškovovou kvůli propagandě, označuje jí jako „*Gagarina v sukni*“. Koroljov, Karpov i Gagarin ho podporují. Keldyš, instruktoři na základě testů a doktoři z Ústavu leteckého lékařství navrhnou Ponomarjovovou. Hlavní slovo má ale generální tajemník Nikita Chruščov. Podle fotografií a životopisů vybírá Valentinu Těreškovovou. Odpovídá prototypu mladé sovětské ženy, je dělnicí a tajemnicí výboru Komunistického svazu mládeže. Kamanin později poznamenal: „*Solovjovová a Ponomarjovová byly lépe připraveny pro první let než Těreškovová. Jsem hluboce přesvědčen, že příští výpravu zvládnou lépe než ona, ale žádná z nich nemůže s Tereškovovou soupeřit ve schopnosti působit na dav, v získávání sympatií lidí a chování se na veřejnosti.*“³¹

---

³¹ PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 224

Valentina Vladimirovna Tereškovová se narodila 6. března 1937 ve vesnici Maslennikovo, asi 40 kilometrů od města Jaroslavl v Sovětském svazu. Už ve čtyřech letech ztratila svého otce. Vladimir Axenovič Těreškov, jeden z organizátorů kolchozního hnutí, dobrovolně odešel na finskou frontu a už se nevrátil. Padl u malé finské pevnůstky na sněžných pláních Karélie. Po smrti manžela sebrala Jelena Fjodorovna všechny své tři děti, opustila vesnici Maslennikovo a přestěhovala se do Jaroslavl. V tomto městě pracovala babička Valentiny jako přadlena v textilní továrně Krasnyj Perekop.

Ve stejný rok kdy skončila válka, v roce 1945, začala Valja chodit do školy. Po absolvování sedmi tříd nastoupila do práce v závodě na výrobu pneumatik a po večerech si dodělávala osmou třídu. Během následujícího zaměstnání v kombinátě Krasnyj Perekop se dále rozhodla, že bude studovat večerně externí průmyslovku pro obory lehkého průmyslu a tento obor také úspěšně absolvovala. Na výzvu Komsomolu se přihlásila do výsadekářského kroužku a v srpnu 1960 byla zvolena tajemnicí komsomolského výboru kombinátu.

Na 16. červen 1963 je naplánován let. Při čekání na start je Těreškovová strašně nervózní, čtyři minuty před startem má pulz 84 za minutu. Samotné vypuštění, přetížení a vstup do stavu beztlíže však absolvuje bez jakýchkoliv obtíží, v porovnání s některými mužskými kosmonauty i lépe. Po odstartování radostně informuje: „*Tady Čajka. Vidím Zemi a třetí stupeň rakety!*“

Jenže počáteční radost rychle vyprchává a Valentina si začíná stěžovat na všechno možné. Bolí ji koleno a nemůže srovnat nohu, aby ji bolest přešla. Popruh, kterým je přivázaná ji tlačí³². Bolí ji hlava na místech, kde má přilepené kontakty. Z hlasů v rádiu lze slyšet, že chvílemi pláče. Tereškovová si neustále stěžuje, že je unavená a tajně zvrací. Hlavní úkol, odzkoušení manuálního orientačního systému lodí nebyl splněn. Z vesmíru se vrací 19. června po 70 hodinách a 50 minutách letu, za tuto dobu 48 krát obletěla Zemi. Kinetóza³³ ji potrápila mnohem víc než Titova. I pláčem a únavou získala prvenství. Naštvaný Koroljov lituje, že „*se spojil se ženskými a tvrdí že vesmírný program je nepotřebuje.*“

Letem ženy do vesmíru byl celý svět doslova šokován, přesně jak Chruščov předpokládal. Po přistání byla první kosmonautka ihned letecky dopravena na

---

³² To není možné, v beztlíží popruh volně plave. (PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc.* Praha 2006, str. 226)

³³ Kinetóza nebo také nemoc z pohybu je fyzický stav jedince, kdy vjem pohybu vestibulárním systémem nesouhlasí s vizuálními vjemy. Příznakem kinetózy může být závrať, vyčerpání či zvedání žaludku.

Mezinárodní kongres žen v Moskvě, kde se stala sovětským symbolem rovnosti postavení žen a mužů v jejich zemi³⁴.

Těreškovová a Nikolajev³⁵ byli mezi kosmonauty jediní svobodní, navíc bez partnerů. To přivedlo buď Kamanina nebo Karpova k myšlence, aby je dali dohromady. Myšlenka „hvězdné svatby“ se ukázala natolik lákavá, že začala existovat už sama od sebe, bez ohledu na konkrétní naplnění. Od Karpova a Kamanina se tato představa dostala k veliteli vzdušných sil Veršininovi, od něho k ministru Malinovskému až dospěla do nejvyšších sfér, kde se setkala s nadšením. Svatbu Valentiny Těreškovové a Andrijana Nikolajeva pořádá první muž země Nikita Chruščov se ženou. Nadšený Chruščov, sedící vedle nevěsty, pronáší přípitek na počest Sergeje Koroljova. Ten vstává a jde si s ním přituknout. Průběh svatby je však živě přenášen a západní státy zjišťují identitu utajovaného hlavního konstruktéra.

Pro odborníky byla zajímavá možnost mít dítě od dvou lidí kteří pobývali ve vesmíru. Lékaře zajímalo, zda let vesmírem nebude mít vliv na potomky kosmonautů. Manželům se skutečně za nějaký čas narodila zdravá dcera Jelena. Byla nucena strávit celé dětství na nejrůznějších klinikách pod bedlivým lékařským dohledem. „Kosmické“ manželství skončilo nakonec v roce 1982 rozvodem.

Těreškovová je nositelkou titulů hrdinky Sovětského svazu, Československa, Bulharska, Vietnamské socialistické republiky a Mongolska. Byla zvolena předsedkyní Svazu sovětských žen. Podlé ní byl pojmenován jeden z kráterů na odvrácené straně Měsíce³⁶. Valentina Vladimirovna Těreškovová byla první ženou ve vesmíru a na dlouhých devatenáct let také poslední. Až v roce 1982 ji následovala kosmonautka Světlana Savická.

2.3. John Herschel Glenn

První americký kosmonaut³⁷ se narodil 18. července 1921 do irsko-skotské presbyteriánské rodiny v městečku Cambridge v Ohiu. Otec měl obchod s instalatérskými potřebami a dlouhou dobu byl i zástupce automobilové firmy Chevrolet. Malý John Herschel Glenn prožil dětství v malém univerzitním městě New

---

³⁴ PŘIBYL, Tomáš. *Rudé hvězdy ve vesmíru*. Brno 1997, str. 62

³⁵ Andrijan Nikolajev - třetí sovětský kosmonaut ve vesmíru, Vostok-3, 11.-15.8.1962

³⁶ CODR, Milan. *Sto hvězdných kapitánů*. Praha 1982, str. 31

³⁷ Pro přehlednost v této práci nepoužívám západní termín „astronaut“, ale pojmu „kosmonaut“, který je zaveden u nás. (PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006)

Concorde. Po absolvování střední školy si vybral studium chemického inženýrský na místní univerzitě. Ve školním fotbalovém týmu měl úspěch jako obránce. V zimě rád lyžoval, během léta plachtil na člunu.

Během začátku druhé světové války se Glennův osud postupně mění. Spolu s několika kamarády v průběhu druhého ročníku přerušují studium a přihlašují se do jedné Rooseveltem nově založené školy pro civilní letce. Po 65 letových hodinách mu přichází povolávací rozkaz k námořnictvu. V roce 1943 povyšuje na poručíka a na svatební dovolené si bere svou dlouholetou přítelkyni Ann Margaret Castorovou. Posléze absolvuje z Marschallových ostrovů 59 střetnutí s Japonci. Druhá světová válka končí a Glenn zůstal u námořnictva. Koncem roku 1946 se stává otcem Johna a v březnu 1948 dcery Carolyn.

Začátkem padesátých let se účastní bojů v Koreji. Uskutečňuje 90 startů a sestřeluje tři nepřátelské letouny. Při bojích je celkově jedenáctkrát zasažen a za své činy získává řadu vyznamenání. Po skončení Korejské války patří John Glenn mezi nejzkušenější americké piloty a slouží jako zkušební pilot na základně poblíž Washingtonu. V červenci 1957 vytváří nový transkontinentální rekord, když pilotuje stíhačku na trati Los Angeles – New York. Časem 3 hodiny 23 minut a 8,4 sekundy o 21 minut překonává předcházející rekord.

Spory ohledně výběru budoucích kosmonautů nekompromisně řeší prezident Dwight Eisenhower když nařizuje, že do vesmíru nejdříve poletí vojenští zkušební letci a ne letci civilních institucí, jak se dříve předpokládalo. Na začátku roku 1959 předkládá skupina odborníků z ředitelství Národního úřadu pro letectví a vesmír (NASA)³⁸, Skupiny kosmického úkolu (STG) v čele s Robertem R. Gilruthem a brigádním generálem Donem D. Flickingerem konečná kritéria pro přijetí budoucích kosmonautů. Ideální zdraví, vysokoškolské vzdělání ukončené alespoň s nejnižší vědeckou hodností, minimálně 1500 hodin nalétaných ve funkci pilota, nejvyšší věk 40 let, maximální výška 178 centimetrů a americké státní občanství.

Podmínky splňuje celkem 508 zkušebních letců. Po konzultacích a hodnoceních toto číslo klesá na 110 a dále na 69. Osobní pohovory znamenají stop pro další kandidáty. Další piloti jsou vyřazeni pro zdravotní potíže. Zbývajících 18 pilotů podstupuje velmi náročné psychické, fyzické a intelektuální zkoušky, z nichž se vyselektuje sedm mužů. NASA pořádá 9. dubna 1959 ve Washingtonu tiskovou

---

³⁸ Národní poradní výbor pro letectví (NACA) se 1. října 1958 přeměňuje na Národního úřadu pro letectví a vesmír (NASA). (PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Soubor o měsíci*. Praha 2006, str. 258)

konferenci, kde představuje všech sedm vybraných mužů, kteří mají vytvořit tým, který Američany dostane do vesmíru. Malcolm Scott Carpenter, Leroy Gordon Cooper, John Herschel Glenn, Virgil Ivan Grissom, Walter Marty Schirra, Alan Bartlett Shepard a Donald Kent Slayton. Věk vybraných pilotů se pohybuje v rozmezí 32 až 38 let, všichni mají zkušenosti z druhé světové války nebo Války v Koreji.

Sedmička vybraných se přesouvá z kanceláří, letišť a pilotních škol na leteckou základnu v Hamptonu, kde jsou zastoupeni odborníci nejrůznějších oborů včetně psychologů a psychiatrů. Na rozdíl od sovětského přístupu, ten americký nemá přísný stanovený řád a programy. Piloti si musí osvojit velké množství znalostí a návyků. Scházejí se v místnosti, kde za nimi přicházejí přednášející. Opakují si vědomosti ze střední či vysoké školy, ale studují i nové věci. Mezi tématy je fyzika, astronomie, raketová technika (principy stavby raket a umělých kosmických těles) i fyziologie lidského organismu, aby během letu dokázali přesně popsat svůj zdravotní stav lékařům na Zemi.

Lékaři zjistili, že stav beztlíže alespoň částečně simuluje plavání pod vodou se zavázanýma očima. Tento způsob se posléze stává jednou ze součástí fyzické přípravy. Skutečný stav beztlíže zkusí celý tým v letadlech. V dvoumístné stíhačce létají po parabolické dráze, kdy vzniká beztlíže. Během několika desítek sekund se budoucí kosmonauti učí pilotovat, zapisovat pozorování, jíst a pít ze zvláštních tub. Značné přetížení, které nastává při startu a přistání se nacvičuje na centrifuze. V tréninku se dosahuje až šestnáctinásobného přetížení.³⁹ Nejnepříjemnější část výcviku se zaměřuje proti ztrátě orientace. V kabině se otáčejí rychlostí 30 obrátek za sekundu okolo všech tří os. Podobně jako sovětští kosmonauti tráví v izolované místnosti bez zvuku a světla dvanáct dnů. Mnoho hodin také tráví ve vakuových komorách a termokomorách.

Po několika úspěšných letech po balistické křivce se šimpanzy a odstranění technických problémů se NASA konečně může odhodlat a vyslat do vesmíru prvního člověka. Dopoledne 5. května 1961 startuje z kosmodromu Alan Shepard. Po balistické křivce dosahuje výšky 188 km a zažívá pětiminutový stav beztlíže. Po 15 minutách dopadá zpět na Zem. Sdělovací prostředky informují veřejnost, že Spojené státy mají prvního kosmonauta. Avšak odborníci, politici a další zasvěcení dobře vědí, že to není pravda. Shepard do vesmíru pouze na několik minut nahlédl. Při tomto, i při

---

³⁹ S tak velkým přetížením se piloti setkat nemají, je to pouze bezpečnostní pojistka. Jejich kolegové ve Hvězdném Městečku se podrobují poněkud nižší zátěži, protože sovětští konstruktéři počítají s menším přetížením v kosmické lodi. (PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Soubor o měsíc.* Praha 2006, str. 265)

červencovém letu Virgila Grissoma plní John Glenn roli náhradníka. Jeho let, plánovaný již s obletem Země, má připadnout na prosinec stejného roku.

První termín 19. prosince se musí zrušit kvůli drobným závadám v chladicím systému a v orientačním zařízení kabiny. V lednu 1962 je let zmařen poruchou palivové nádrže rakety. Koncem ledna vládne nad mysem Canaveral špatné počasí. Další závadu objevují technici: palivo se dostalo do mezery mezi nosnou a izolační přepážku, které oddělují nádrže paliva a okysličovač. Po mnoha odloženích letu se John Glenn neustále připravuje. Lékaři se začínají obávat, že díky odkladům by se mohl u Glenna vyvinout komplex strachu. Glenn to však odmítá. Má železné nervy a velkou ctižádost.⁴⁰

Další termín je naplánován na 20. únor 1962. Jasná obloha napovídá, že John Glenn se dnes snad dočká. Brzy ráno vstává a po lehké snídani doktor provádí poslední lékařskou prohlídku.⁴¹ Glennovi připevňují na tělo elektrody pro snímání jeho fyziologických funkcí a je oblečen do skafandru. Následně ho autobus přiveze na startovací rampu, kde mu asistenti pomáhají dostat se do kabiny. Po více než dvouhodinovém zpoždění způsobeném technickými problémy je start konečně připraven. Více než 100 milionů lidí sleduje start prvního amerického kosmonauta u svých televizních obrazovek.

V 9 hodin a 48 minut východoamerického času se raketa s Johnem Glennem odlepuje od břehů Floridy. Hned po startu zvolá: „Čas se naplnil. Začínáme cestu.“ První hodina letu probíhá bez problémů, prvního Američana dokonce zdraví obyvatelé Austrálie.⁴² Poté se však vyskytuje problém. Beriový štít, který má chránit loď při brzdění o atmosféru před žářem několika tisíc stupňů, se uvolnil. Jestliže je to pravda, pak se může v okamžiku odhození vyhořelých brzdících motorů posunout a špatně chráněná kabina i s kosmonautem shoří v atmosféře. Naděje však existuje.⁴³ Glenn o tomto smrtelném nebezpečí neví a nikdo mu nechce říct celou pravdu. Rádiovým

---

⁴⁰ „Když jsem vydržel čekat tři roky, počkám ještě několik dnů!“ (PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 271)

⁴¹ „Glenn je klidný, zdravý a ostražitý dospělý muž. Životní funkce vykazovaly následující hodnoty: pravidelný pulz 68 úderů za minutu, krevní tlak 118/80, dýchání 18 dechů za minutu, teplota v ústech 36,5°C a váha 77,80 kilogramu. Oči, uši, nos a hrdlo normální a vzhledem k předcházející prohlídce beze změn. Plíce zcela čisté.“ (PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 271)

⁴² Lidé žijící v Perthu a několika dalších australských měst se domluvili, že při přeletu kosmické lodi budou na pozdrav Glennovi současně zapínat a vypínat všechna světla. (PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 275)

⁴³ Schránky s brzdícími raketami jsou připevněny k lodi kovovými pásky. Tyto pásky současně obepínají i tepelný štít. Jestliže kosmonaut brzdící rakety po jejich vyhoření neodhodí, potom pásy přidrží u kabiny tepelný štít. (PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 275)

spojením ho pouze informují o tom, aby si nechal schránku s brzdícími raketami po celou dobu sestupu. Cesta zpět na Zem a přistání nakonec dopadly dobře, slabé ocelové pásky vydržely.

První americký kosmonaut strávil ve vesmíru 4 hodiny a 55 minut, přičemž Zemi obletěl třikrát. Let se uskutečnil v únoru 1962, více než deset měsíců po Gagarinovi. Nicméně Spojené státy oslavují svého hrdinu. Ve Washingtonu ho cestou do Bílého domu vítá 250 tisíc lidí. Začátkem května při jedenáctikilometrové pouti New Yorkem při oslavách lidí vyházejí tři a půl tuny konfet. Stejně jako sovětským kosmonautům se i Glennovi okamžitě mění svět. Přichází o veškeré soukromí a stává se mediální hvězdou. Stejně jako Gagarin, i Glenn se chce vrátit zpět do vesmíru. Nikdo z vedení NASA si ale nemůže dovolit, aby tento hrdina při nějaké havárii zahynul. Proto volí jinou budoucnost.

Aktivní službu končí v prosinci 1964 a následujícího roku nastupuje jako člen správní rady a viceprezident společnosti Royal Crown Cola. Současně zůstává poradcem NASA a jezdí po celém světě přednášet o americké kosmonautice. Na podzim 1974 se na třetí pokus dostává do Senátu za stát Ohio a Demokratickou stranu. V Senátu se věnuje kontrole jaderných zbraní, energetice a zahraniční politice, prosazuje omezení vlastnictví osobních zbraní mezi občany. Do povědomí se dostává minimálně, je politikem který pracuje v zákulisí. Po čtyřech volebních obdobích v únoru 1997 děkuje voličům a vzkazuje, že dále již nebude kandidovat.

Když John Glenn v devadesátých letech pročítá odbornou literaturu zjišťuje, že fyziologie stárnutí a fyziologie pobytu ve stavu beztlíže má k sobě velice blízko. Změny činnosti srdečněcévního systému, krvetvorby a kontroly rovnováhy, zeslabování kostí, ztráta koordinace, rozvrácení obvyklého cyklu spánku. Toto je velké pole pro výzkum a odborníci mu dávají za pravdu. Glenn se chce vrátit do vesmíru a NASA nakonec souhlasí. Bude testovat hypotézu, podle níž zvýšené snižování proteinů ve vesmíru způsobuje zvýšený vznik stresových hormonů. V říjnu 1998 z Floridy startuje raketoplán a tým je označen jako *„posádka šesti kosmonautických hrdinů a jedna sedmasedmdesátiletá americká legenda.“* Uplyne deset dnů a všichni se úspěšně vracejí. Glenn absolvuje úspěšně i svůj druhý let.

Měsíc po druhém návratu odevzdal John Herschel Glenn svůj senátorský průkaz a vrátil se zpět do Ohia. Celý život prožil jako typický Američan. Byl ambiciózní, vůči sobě tvrdý, za cíli šel bez ohledu na překážky.

3. SITUACE V ČESKOSLOVENSKÉM TISKU A JEHO ROLE

Po převzetí moci komunistickou stranou v Československu v roce 1948 došlo k nastolení nových tiskových poměrů. Ministr informací Václav Kopecký byl pověřen revizí dosud udělených povolení k vydávání periodického tisku s cílem zajistit, aby tisk sloužil napříště potřebám lidově demokratického zřízení jako jeden z nejdůležitějších prostředků informací, poučení a zábavy. Důležitým bodem bylo znárodnění polygrafických podniků⁴⁴, kdy znárodněné materiálně technické prostředky byly dány k dispozici celonárodním organizacím a tím byly definitivně upevněny materiální předpoklady socialistické svobody tisku⁴⁵. Tímto si KSČ zajistila legislativní rámec pro kontrolu nad tiskárnami.

V Ústavě z 9. května 1948 je obsažen § 37, který zdůrazňuje, že je nepřijatelné zneužívat občanská práva a svobody proti našemu lidově demokratickému zřízení a že tedy svoboda tisku jako ústavní právo pracujících už nikdy nesmí být zneužita proti lidu a jeho zájmům. Dále podle jiného zákona vydávání tisku nemůže být předmětem soukromého podnikání a vydavateli mohou být pouze politické strany Národní fronty, státní orgány a ústavy, kulturní, hospodářské, zájmové, sociální a tělovýchovné organizace, národní a komunální podniky a lidová družstva.⁴⁶

V důsledku „Vítězného února“ bylo ze Svazu českých novinářů vyloučeno kolem 130 „reakčních novinářů“, především z redakce národně socialistického tisku, z listů lidové strany, ze Svobodných novin, Dneška, ale i z Práva lidu a Obrany lidu. Mezi nejznámější patří Ferdinand Peroutka, Ivan Herben, Pavel Tigrid, Otto Gráf a Jiří Kovtun. Došlo ke změnám v redakcích listů, ke změnám názvů některých novin a časopisů. Mimo jiné zaniklo více než 570 titulů českých novin a časopisů. Komise Svazu vypracovala „*Ideové směrnice českého novináře*“, které deklarovaly povinnost novináře bojovat za mír, přibližovat čtenářům život národů v zemích, kde byla nastolena lidová demokracie a zvyšovat vlastní odbornou i ideologickou úroveň. Zákon ukládal povinné členství v této organizaci všem novinářům z povolání.⁴⁷

---

⁴⁴ zákon č. 123/1948 Sb. z 5. května 1948

⁴⁵ KŘIVÁNKOVÁ, Alena; VATRÁL, Jozef. *Dějiny československé žurnalistiky. IV. díl: český a slovenský tisk v letech 1944-1987*. Brno 1989, str. 100

⁴⁶ zákon č. 184/1950 Sb. z 20. prosince 1950

⁴⁷ Právo rozhodovat o tom, kdo smí a kdo nesmí vykonávat novinářské povolání, stavělo Svaz do pozice velmi významného kontrolního orgánu v oblasti médií. (BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha 2011, str. 254)

V říjnu 1948 se v Praze konal první celostátní Sjezd československých novinářů. Za přítomnosti předsedy vlády Antonína Zápotockého se zúčastnilo celkem 979 delegátů a hlavním heslem bylo „Učit se od lidu – učit lid“. Hlavní referát měl na starosti Václav Kopecký. Na sjezdu se projevil zřetelný úsilí o naplnění role médií jako nástroje propagandy, konstituování žurnalistiky vycházející ze socialistických zásad a potlačení jakéhokoliv jiného pojetí žurnalistiky.⁴⁸ Postavení bylo velmi těsně spjata s komunistickou stranou. Média už neodpovídala za svoji činnost veřejnosti, nýbrž KSČ, jako rozhodující politické síle a sloužila k prosazování jejích zájmů.⁴⁹

Na podzim roku 1948 bylo ministerstvo informací nahrazeno ministerstvem informací a osvěty, které mělo v kompetencích i právo odejmout oprávnění k dalšímu vydávání listu v případě, že vydavatel porušil podmínky k vydávání tisku. Odpovědnost za ideově politický obsah náležela šéfredaktorovi nebo osobě pověřené vedením redakce. Pokud si šéfredaktor nebyl jist, zda nějakou informaci může publikovat, tak věc konzultoval s tiskovým a vydavatelským odborem kulturního a propagačního oddělení buď na úrovni ÚV KSČ, nebo krajů a okresů. Od listopadu 1950 byl v posílen dohled nad médii přímo v redakcích prostřednictvím dvou politicky uvědomělých redaktorů.⁵⁰

Roku 1953 došlo ke změně a každodenní dohled nad médii byl přenesen ze stranických orgánů na státní správu. Vláda tajným usnesením zřídila *Hlavní správu tiskového dohledu*. HSTD byl cenzurní útvar, který fungoval jako samostatný útvar ministerstva vnitra s úzkými pracovními kontakty na Státní bezpečnost. Později byla HSTD přičleněna k ministerstvu vnitra, které řídil Rudolf Barák. Hlavní úkol byl chránit před zveřejněním státní, hospodářská nebo služební tajemství a „skutečnosti, jež [...] nesmí být v obecném zájmu zveřejňovány.“⁵¹ HSTD se starala o dohled médií, výstav, divadel, plakátů, pohlednic, nálepek i úmrtních oznámení. Systém fungoval na principu předběžné cenzury.⁵² Každý zaměstnanec pověřený kontrolou měl přiděleno své číslo. K publikování mohly být uvolněny jen ty mediální obsahy, které byly opatřeny cenzurním číslem. Publikování bez souhlasu HSTD bylo trestné.

---

⁴⁸ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha 2011, str. 253

⁴⁹ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha 2010, str. 137

⁵⁰ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha 2011, str. 256-257

⁵¹ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha 2011, str. 257

⁵² Její práce vycházela do značné míry ze zkušeností z kontroly protektorátních médií. (KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha 2010, str. 139)

Mezi sdělovacími prostředky hrál důležitou roli rozhlas, který po roce 1948 procházel specifickým vývojem. Od 1. května 1953, kdy bylo zahájeno vysílání Československé televize, toto médium rozšiřovalo svůj vliv na celou společnost. Československá tisková kancelář⁵³ byla reorganizována podle vzoru sovětské tiskové agentury TASS, se záměrem zdokonalit zpravodajství⁵⁴. Základem žurnalistiky, pro předávání informací lidem, zůstával však i nadále periodický tisk.

Deníky měly středoevropský formát, pouze Rudé právo a Zemědělské noviny vycházely ve formátu světovém. Hlavní roli hrál právě stranický deník Rudé právo⁵⁵, který se zabýval především plnění úkolů spojených s výstavbou socialismu v Československu. Rudé právo vycházelo ve variantách Praha, Brno, Ostrava. Mezi další deníky, které vydávala KSČ patřila brněnská Rovnost a ostravská Nová svoboda, ve 13 krajích týdeníky nebo obdeníky, pro občany polské národnosti obdeník Głos ludu. Kromě deníků vydávala také časopisy, určené širokým skupinám čtenářů, např. Rozsevačka, Květy, Propagandistka, Tvorba a Nová mysl. Ostatní strany Národní fronty si udržely své deníky. Československá strana lidová tiskla Lidovou demokracii a Československá strana socialistická deník Svobodné slovo. Ústřední rada odborů a ROH vydávaly ve svém nakladatelství Práce deník Práce, čtrnáctideník Odborář, měsíčník Práce a mzda, týdeník Technické noviny a další. Ve vydavatelství Práce vycházel také jediný český satirický časopis Dikobraz⁵⁶, jenž pro nedostatek papíru byl vydáván v nákladu, který neodpovídal výši poptávky čtenářů.

V rámci kolektivizace vesnice plnil důležitou úlohu i zemědělský tisk s vedoucí úlohou Zemědělských novin, které připravovalo ministerstvo zemědělství. Podle sovětského vzoru byl kladen důraz na rozvoj vesnických novin a závodních časopisů, ty se ale dlouhodobě potýkaly s nedostatkem autorů a se špatným řízením. Československá armáda pro potřeby ozbrojených složek tiskla deník Obrana lidu a čtrnáctideníky Československá armáda a Československý voják. Mezi sportovně zaměřené časopisy té

---

⁵³ ČTK se 1. února 1951 sloučila se Zpravodajskou agentúrou Slovenska (KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha 2010, str. 143)

⁵⁴ Vyjádření generálního ředitele ČTK Vorla z listopadu 1949: „úkoly a povinnosti ČTK jako oficiální agentury ČSR jsou nyní v období budování socialismu daleko větší a zodpovědnější“ (BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha 2011, str. 255)

⁵⁵ V důsledku sloučení KSČ a Československé strany sociálně demokratické vyšlo 30. června 1948 poslední číslo Práva lidu a předplatitelé začali dostávat od 1. července Rudé právo. (BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha 2011, str. 256)

⁵⁶ Dikobraz vycházel v nakladatelství Práce v letech 1945-1949, poté jej vydávalo vydavatelství Rudé právo. (KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha 2010, str. 146)

době patřil Československý sport, Spartakiáda, Stadion a Svět motorů. Vycházely také populárně-vědecké měsíčníky Lidé a země, Svět techniky, Věda a život.

Pro vývoj mládežnického tisku bylo klíčové rozhodnutí Ústředního Akčního výboru Národní fronty, ze dne 27. února 1948. Odbory mládeže politických stran byly rozpuštěny s tím, že po provedení očisty převedly mládež do *Svazu české mládeže*, který se stal jedinou mládežnickou organizací. Díky této události bylo také rozhodnuto, že všechny časopisy pro mládež byly vydávány již pouze Svazem české mládeže (od roku 1949 Československý svaz mládeže). Vůdčí úlohu zastal deník *Mladá fronta*, kde získávali zkušenosti mladí redaktoři, kteří později přecházeli do jiných deníků. Během padesátých let byl vytvořen základní systém tisku pro děti a mládež. Na rozdíl od tisku pro dospělé byl členěn především vertikálně – podle věku čtenářů, kterým byl určen. Pro nejmenší děti vycházel časopis *Mateřídouška a Ohníček*, pro pionýrské organizace byl vydáván *Pionýr*, z časopisu *Mladý technik* vznikl později čtrnáctideník *Věda a technika mládeži*, velice populární *ABC mladých techniků a přírodovědců*. V roce 1958 se rozhodlo o založení týdeníku *Mladý svět*.

V 50. letech vycházelo v celé republice 1494 titulů novin a časopisů, z toho (v českých zemích) 10 deníků, jeden večerník, 12 krajských novin, 370 závodních časopisů, 179 okresních vesnických novin a 533 odborných a jiných časopisů. Průměrným počtem 177 výtisků na 1000 obyvatel Československo zaujímalo jedno z posledních míst v Evropě.⁵⁷ Stranické orgány se proto chtěly srovnat při hodnocení stavu tisku a množství spotřebovaného novinového papíru s předválečným stavem⁵⁸. Pro 50. léta je charakteristická jednota formy i stylu, unifikované tiskoviny nabízely šedivé a nezajímavé mediální obsahy. Dominovaly rozsáhlé ideologické materiály, většinou projevy komunistických funkcionářů v plném znění⁵⁹. Od konce 50. let můžeme v obsazích tisku začít zaznamenávat opatrné slábnutí dosavadní koncepce leninského nástroje ideologické výchovy mas a faktické posilování tendence brát v potaz také zájmy a očekávání čtenářů. Do periodik se postupně vracení zapomenuté postupy i žánry, objevují se články, které by v období nástupu a rázné konsolidace nového režimu mohly být jen těžko otištěny.

---

⁵⁷ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha 2011, str. 290

⁵⁸ V červenci 1960 přijalo politické byro ÚV KSČ Základní směrnici rozvoje periodického tisku do roku 1965. Tisku ukládal úkol rozšiřovat rozsah, zlepšit grafickou úpravu a zvýšit počet výtisků na 1000 obyvatel. (BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha 2011, str. 291)

⁵⁹ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha 2010, str. 149

4. ZKOUMANÁ PERIODIKA

4.1. Rudé právo

První číslo Rudého práva vyšlo 21. září 1920. Byla to vlastně náhoda, vydání nebylo nijak zvlášť připraveno, nikdo s tím předem nepočítal, nešlo také o nějaké zahajovací číslo s vybraným programovým obsahem. Bylo to vlastně řadové číslo bývalého Práva lidu, s nezměněnou redakcí, které dva dny předtím vycházelo pod názvem Staré Právo lidu⁶⁰. Rudé právo tehdy ještě nebylo ústředním listem KSČ, protože komunistická strana dosud nebyla založena. To se stalo až v květnu 1921, kdy se sešel v karlínském Národním domě sjezd sociálně demokratické levice a rozhodl o přejmenování strany na komunistickou. Rudé právo jako „ústřední orgán Československé strany komunistické“ vyšlo 18. května 1921⁶¹. „Rudé právo vzniklo z vůle nejuvědomělejší části dělnické třídy, která žádala, aby se skoncovalo s politikou spolupráce s buržoazií a aby byla nastoupena cesta, ke které dal příklad ruský proletariát.“⁶² Prvním šéfredaktorem byl Bohumír Šmeral, který byl později vystřídán Filipem Dobrovolným. Mezi redaktory, kteří stáli u založení patřili: Bohuslav Novotný, Ivan Olbracht, Antonín Bouček, Václav Vacek a Antonín Macek.

V roce 1928 se do čela KSČ dostává Klement Gottwald se skupinou dalších mladších komunistů a byla nastolena nová politika s heslem „Od oportunistické pasivity k bolševické aktivitě“⁶³. Vítězství bolševického směru znamenalo zásadní obrat i pro Rudé právo. V listu začínala vycházet řada článků pod titulem „Za urychlené tempo bolševické strany“. Od této doby začíná být tento deník zakazován či jinak trestán. (zákaz vycházení od 28. října do 29. listopadu 1928, další zákaz od 16. července do 16. srpna 1929). Žádné jiné noviny nebyly v Československu vystaveny perzekuci v takovém stupni jako Rudé právo v období první republiky a nacistické okupace. Někdy byly zabavovány celé náklady novin, jindy byla cenzura protažena na několik hodin. Tím se stávalo, že do vzdálených míst docházel list až v odpoledních hodinách nebo až druhý den. Dále vznikaly školy soudním řízením proti redaktorům, jejich

---

⁶⁰ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Svědék a bojovník. 50 let Rudého práva*. Praha 1970, str. 15

⁶¹ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Svědék a bojovník. 50 let Rudého práva*. Praha 1970, str. 22

⁶² DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Svědék a bojovník. 50 let Rudého práva*. Praha 1970, str. 10

⁶³ Titul Otevřeného listu Komunistické internacionály. Text byl otištěn v Rudém právu a vydán ve zvláštní brožůře.

odsouzením do vězení a k placení soudních útrat a pokut⁶⁴. Za necelých 15 let existence bylo Rudé právo zastaveno sedmkrát, celkem na 13 měsíců. V takové situaci začalo vycházet ilegálně⁶⁵.

Ve druhé polovině třicátých let se do čela redakce Rudého práva dostal Jan Šverma a pod jeho vedením se zformoval tým, složený z redaktorů, kteří sehráli důležitou úlohu v protinacistickém boji za německé okupace. V redakci pracovali Eduard Urx, Julius Fučík, František Křížek, Václav Sinkule, Stanislav Brunclík, Jan Krejčí, Václav Křen, Vratislav Šantroch, Kurt Kondrad. Právě tyto lidé již v prvních měsících okupace začínají psát a tisknout první ilegální výtisky. Mezi témata článků patřila nenávisť vůči okupantům, lásky ke svobodě, vlasti a socialismu, bojové družby se Sovětským svazem a internacionální solidarity se všemi národy, které povstaly do zápasu proti Hitlerovi⁶⁶. Za toto jsou příslušníky gestapa zatýkáni. V dubnu 1942 je zatčen i Julius Fučík se ženou Gustou. Poslední zatýkání proběhlo 8. května 1945 časně ráno, když tehdejší redakci Rudého práva zatkly oddíly SS. Toto se ale již obešlo bez lidských obětí a následujícího dne byla Praha osvobozena vojsky Rudé armády.

Poválečné Rudé právo začínalo s mladými redaktory (25-28 let), z nichž mnozí měli málo nebo vůbec žádné zkušenosti s redakční prací. Mezi nejznámější patřili Vojtěch Dolejší, Josef Rybák a Josef Šedivý. Po převzetí moci komunisty v únoru 1948⁶⁷ se Rudé právo stalo hlavním a nejdůležitějším sdělovacím prostředkem v Československu. Deník byl odebírán povinně ve všech knihovnách, institucích a organizacích⁶⁸. V témže roce došlo také ke sloučení KSČ s Československou sociální demokracií a tím zastavení jejího deníku Právo lidu. Od té doby bylo uvedeno v záhlaví i v tiráži číslo ročníku jak Rudého práva, tak číslo ročníku Práva lidu⁶⁹. Rudé právo mělo ve struktuře československého tisku významné postavení nejen jako ústřední tiskový orgán KSČ, ale také proto, že na tento deník a jeho redakci byla kladena přísnější měřítko a že měl být vzorem ostatním listům. Redakce vycházela především z úzkého spojení s pracujícími a na konkrétních příkladech z vesnic, závodů, kulturních

---

⁶⁴ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Svědék a bojovník. 50 let Rudého práva*. Praha 1970, str. 83, 84

⁶⁵ První ilegální čísla Rudého práva se neobjevila až za nacistické okupace, ale byla vydána již na podzim 1928. (DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Svědék a bojovník. 50 let Rudého práva*. Praha 1970, str. 89)

⁶⁶ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Svědék a bojovník. 50 let Rudého práva*. Praha 1970, str. 195

⁶⁷ V únorových dnech roku 1948 dosáhl náklad Rudého práva jednoho miliónu. (DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Svědék a bojovník. 50 let Rudého práva*. Praha 1970, str. 228)

⁶⁸ ROUBÍČKOVÁ, Lucie. *Mediální obraz dobývání vesmíru v československém tisku*. Praha 2010, str. 20

⁶⁹ ROUBÍČKOVÁ, Lucie. *Mediální obraz dobývání vesmíru v československém tisku*. Praha 2010, str. 20

a vědeckých zařízení se snažila ukázat převratné změny, k nimž Československo po socialistické revoluci došlo⁷⁰.

Začátkem padesátých let se listy Rudého práva jeví jako šedé, bezvýrazné. List pomáhá rozvíjet socialistickou soutěž, popularizuje pracovní nadšení. U velké části redaktorů však převládá novinářské nadšení než zkušenost, mnohým chybí hlubší teoretické vzdělání⁷¹. Během poloviny desetiletí nastává obrat. Deník se postupně zbavuje jednotvárnosti, na jeho stránkách se začíná objevovat bohatší tematika, nové žánry a také se začíná objevovat kritika⁷². Postupně se začíná rozšiřovat i síť zahraničních zpravodajů.

Ke čtyřicátému výročí Rudého práva v roce 1960 zaslal ÚV KSČ redakci dopis, ve kterém je stanoven cíl do dalších let. „*Úkolem Rudého práva je ještě důsledněji napomáhat všem dalším společensko-ekonomickým přeměnám v naší zemi. Jeho zvlášť závažným posláním je napomáhat při rozvíjení politické a pracovní aktivity lidu, vyzvedávat nejlepší příklady v úsilí o vysokou technickou úroveň národního hospodářství, o dosažení rozhodného obratu v socialistické zemědělské výrobě, zvyšovat politické uvědomění a kulturní úroveň lidu, bojovat proti nedostatkům a nešvarům, které nám dosud překázejí na cestě k dosažení nejvyšších cílů.*“⁷³

Od března 1952 vycházelo Rudé právo sedmkrát týdně. V roce 1962 vycházel list v pondělí, úterý, ve čtvrtek a v sobotu v počtu čtyř stran, v pátek a v neděli měl stran šest. Od října 1946 vycházelo Rudé právo ve světovém formátu (rozměry 42 x 58,5 cm)⁷⁴. Počátkem roku 1963 činil denní náklad více než milión výtisků, v neděli 1,1 miliónu a v pondělí 1,3 miliónu výtisků. Tímto se v socialistické části světa dostal na páté místo za nejrozšířenějšími sovětskými listy⁷⁵. Obsahové rozvrstvení rubrik bylo vcelku ustálené. Vyskytovaly se zprávy z domova (především plnění pětiletky, zemědělství, průmysl) a zahraničí (míru, odzbrojování, vojenské události), poslední strana byla věnována sportu. Velmi často byly otiskovány projevy československých a sovětských státníků v plném znění⁷⁶. Noviny vycházely v černobílém provedení a červené barvy pro nadpisy článků bylo využíváno jen pro opravdu zásadní události. V deníků jednoznačně převažoval psaný text nad obrazovým materiálem a fotografiemi.

⁷⁰ KŘIVÁNKOVÁ, Alena; VATRÁL, Jozef. *Dějiny československé žurnalistiky. IV. díl: český a slovenský tisk v letech 1944-1987*. Brno 1989, str. 113

⁷¹ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Svědék a bojovník. 50 let Rudého práva*. Praha 1970, str. 291

⁷² DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Svědék a bojovník. 50 let Rudého práva*. Praha 1970, str. 293

⁷³ HOŘENÍ, Zdeněk. *KSČ o tisku, rozhlasu a televizi (1945-1975)*. Praha 1976, str. 140, 141

⁷⁴ ROUBÍČKOVÁ, Lucie. *Mediální obraz dobývání vesmíru v československém tisku*. Praha 2010, str. 21

⁷⁵ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Svědék a bojovník. 50 let Rudého práva*. Praha 1970, str. 296

⁷⁶ ROUBÍČKOVÁ, Lucie. *Mediální obraz dobývání vesmíru v československém tisku*. Praha 2010, str. 22

Mottem listu bylo známé heslo „*Proletáři všech zemí, spojte se!*“⁷⁷ Deník byl za svoji činnost oceněn třemi řády, Řádem republiky (1955), Řádem Klementa Gottwalda (1970) a Řádem Vítězného února (1973)⁷⁸.

4.2. Mladý svět

Josef Hollar, budoucí šéfredaktor časopisu Mladý svět, předložil Ústřednímu výboru Československého svazu mládeže návrh na obsah, charakteristiku i vzhled budoucího týdeníku. Kromě odsouhlaseného názvu Mladý svět se také uvažovalo o jménech Ráno, Hej rup!, Mládí, Sputnik a MY 59⁷⁹. Obsahově to měl být „*kulturně politický a zábavný časopis pro mládež od 14 do 23 let, který bude všemi přístupnými novinářskými formami napomáhat ve výchově naší mládeže k socialismu a ke komunismu, který bude působit na její morální profil, který bude uspokojovat i všestranné zájmy mládeže po dobré zábavě, věděni, po romantice, po zajímavostech. Časopis musí být tedy mladý nejen svou grafickou úpravou, ale i obsahem.*“⁸⁰ Co se týče zmíněné grafické úpravy, některé strany měly být tisknuty dvoubarevně, ale část i čtyřbarevně z „*potřeb estetické výchovy mládeže*“ a aby se „*odlišil od dosavadních průměrných časopisů i svou tváří.*“⁸¹ Vybrán byl docela nezvyklý formát 230x300 mm, v jednu čísle mělo být 16 stran a celkový náklad se ustanovil na 100 tisíc výtisků.

Jak již bylo uvedeno, prvním šéfredaktorem se stal Josef Hollar (přišel z Mladé fronty), jeho zástupci Jan Kloboučník a Ljuba Horáková předtím pracovali pro Mladou vesnici. Kulturní sekci časopisu měl na starost Arnošt Lustig, sportovní články a reportáže psal Jiří Tunkl. Z Pionýrských novin přešel Jaroslav Weigel, jehož prací byla grafická podoba časopisu. Fotografické přílohy dodával Leoš Nebor a populární sekci kreseb a karikatur dostal pod kompetence Miroslav Lid'ák⁸². První číslo týdeníku Mladý svět vyšlo 5. ledna 1959 a stálo 1 Kčs.

Začátkem šedesátých let si mezi mládeží tento nový týdeník velmi rychle získal oblibu. Na jeho stránkách se objevovala řada reportáží, fejetonů, rozhovorů, textů a not známých písní a také četba na pokračování. Rubrika Sally psycholožky J. Hanušové

⁷⁷ ROUBÍČKOVÁ, Lucie. *Mediální obraz dobývání vesmíru v československém tisku*. Praha 2010, str. 22

⁷⁸ JACZ, Ludovít. *Malá encyklopédia žurnalistiky*. Bratislava 1982, str. 421

⁷⁹ KONRÁDOVÁ, Petra. *Mladý svět*. Reflex. 2005, 30, str. 54

⁸⁰ KONRÁDOVÁ, Petra. *Mladý svět*. Reflex. 2005, 30, str. 54

⁸¹ KONRÁDOVÁ, Petra. *Mladý svět*. Reflex. 2005, 30, str. 55

⁸² KONRÁDOVÁ, Petra. *Mladý svět*. Reflex. 2005, 30, str. 54

pomáhala mládeži řešit jejich milostné, rodinné i jiné problémy. Redaktoři také často vyhlášovali různé ankety za účelem zpětné vazby od čtenářů, kromě toho se účastnili množství akcí pro mládež. Mladý svět se také podílel na zrodu československé Miss a ankety o nejpoblárnější zpěváký Zlatý slavík.

Témata o mladých zpěvácích, malých divadlech, džínách, dlouhých vlasech, big beatu, trampingu nebo snímky Brigitte Bardot trápily ÚV ČSM, který se začal zabývat proč tento časopis vůbec nepropaguje marxismus-leninismus. Redakce se záhy začala proměňovat. Byl nucen odejít Arnošt Lustig pod tlakem Hlavní správy pro tiskový dohled (cenzurní úřad i samostatného ÚV ČSM a ÚV KSČ). Na jeho místo byl dosazen Jiří Černý, kterého později na dva roky zastupoval Ladislav Smoljak. Trnem v oku byl i karikaturista Miroslav Lidák. Za hanobení státního znaku, kresbu, na níž lva nahradil Švejkem, byl odsouzen na rok žaláře a po odvolání na dva roky nepodmíněně. Odejít musel i šéfredaktor Josef Hollar, na jehož místo byl dosazen „svazák“ Ctibor Čítek. *„Vývoj týdeníku začaly silně ovlivňovat požadavky režimu a s nimi související cenzura a autocenzura. Nucené změny v obsahu měly mnoho podob, cenzori mohli materiály vyškrtnout pro nevhodné téma, vadný způsob zpracování, nebo dokonce špatné umístění či rozsah. Velikost zásahu se pohybovala od velmi výrazné (změna titulní strany a obsahu již poté, co se číslo začalo tisknout) po vytýkání drobných prohřešků (vulgární vtípy).“⁸³*

4.3. Dikobraz

Zakladatelem satirického a humoristického týdeníku Dikobraz byl Jaroslav Vojtěch. Ten se humorem a satirou zabýval již v období první republiky a chtěl aby se nově vzniklý časopis vyrovnal britskému Punchi.⁸⁴ V tehdejší období zcela chyběl časopis podobného zaměření a Dikobraz měl tuto mezeru zacelit. Název údajně vymyslel Jaroslav Seifert nebo Ondřej Sekora. *„Proč zrovna dikobraz? Nepopíchá? Neporání? Nepokouše? Inu, to víš, milý čtenáři, pan Nešikovný se popíchá, Hloupý třeba porání a pan Opatrný bude mít dozajista strach, ale my na Vás, soudruzi, přátelé a bratři, posíláme dikobraza právě proto, že má pořádné zuby a ty největší bodliny, jaké*

---

⁸³ KALOUSKOVÁ, Adéla. *Postavení týdeníku Mladý svět v Československu v 70. a 80. letech.* Praha, 2009, str. 8

⁸⁴ VESELÁ, Alena. *Padesátá léta 20. století v zrcadle české satiry. Obraz dvou let (1954 a 1955) v konferencích Svazu československých spisovatelů a časopisu Dikobraz.* České Budějovice, 2010, str. 41

*vůbec živý tvor může mít. Posíláme na Vás zvíře poctivé, a buďte bez starosti, zjednali jsme si o něm zprávy na nejspolehlivějším místě, přímo v zoologické zahradě.*⁸⁵ První číslo vyšlo 25. července 1945 a jeho titulní stranu zdobil obrázek čtyř vlajek a radost z vítězství protinacistické koalice nad Německem⁸⁶.

Na počátku Dikobraz řídila redakční rada ve složení Václav Lacina, Ondřej Sekora, Zbyněk Vavřín a Jaroslav Vojtěch. Poté se na pozici šéfredaktora vystřídal mnoho jmen (Zdeněk Ančík, Pavel Kohout, Evžen Seyček, Václav Jelínek, Ota Šafránek, Ctibor Štolovský, Antonín Růžička). V této době do týdeníku přispívali svými anekdotami, kresbami a básněmi i Vítězslav Kocourek, Jindřich Plachta, Jiří Brdečka, Josef Kainar, Miloš Nesvadba a Josef Žemlička⁸⁷. Dikobraz byl zpočátku vydáván nakladatelstvím Práce, od roku 1957 přešel pod vydavatelství ÚV KSČ Rudé právo. Tento týdeník vycházel v rozměrech 35-37x27-28cm, v roce 1948 jeho náklad byl 220 000 tisíc výtisků. Čtenáři si nové číslo o osmi stranách mohli koupit každou neděli za 80 haléřů.

Ve čtyřicátých letech humornou formou refleктоval především události druhé světové války. Dominovala okupace republiky nacisty a kolaborace s nimi, osídlování Sudet a rozkrádání majetku. V této době již dochází k oslavě slovanské vzájemnosti a osvobození Rudou armádou. Později se také objevuje téma uskutečnění první dvouletky. Po komunistickém převratu se z Dikobrazu pomalu stávalo prorežimní periodikum, které oslavovalo socialistické představy o uspořádání společnosti a výrazně se vyhranilo proti kapitalistickému západu⁸⁸. Padesátá léta se nesla v duchu dobových ideologických a propagandistických schémat. Zřejmá byla polarizace světa na Východ a na Západ (karikatury Marschallova plánu, válka v Koreji a sudetští Němci). Kladně byly hodnoceny domácí politické události jako znárodnování průmyslu a kolektivizace venkova. Příslušnost k sovětskému bloku se projevovala přetiskem textů i kreseb

---

⁸⁵ PERNES, Jiří. *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945-1990*. Brno 2003, str. 10

⁸⁶ Jindřich Plachta – Poučení dikobrazovi: „Toč se a vrč, můj Dikobraze, toč se a jež na všechny světové strany. Nebylo vhodnější chvíle k vybařnutí na lidi, jako je dnes. Jen se rozhlédni, jak má ten svět po válce hlavu rozčuchanou. Jen se podívej, jak jedni hlavičku všemi mastmi mazanou přejedou demokratickým hřebínkem, aby pěšinka jakž takž držela“. (PERNES, Jiří. *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945-1990*. Brno 2003, str. 10)

⁸⁷ SVOBODA, Richard. *Slovník české literatury* [online]. 31.5.2006 [cit. 2011-10-30]. Dikobraz. Dostupné z WWW: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=89>>

⁸⁸ VESELÁ, Alena. *Padesátá léta 20. století v zrcadle české satiry. Obraz dvou let (1954 a 1955) v konferencích Svazu československých spisovatelů a časopisu Dikobraz*. České Budějovice, 2010, str. 41

z ruských zdrojů. Mezi vyobrazení domácí situace patřila nákupní horečka vyvolaná nedostatkem zboží⁸⁹.

Šedesátá léta měla dopad i na Dikobraz, kde byla vidět jistá míra uvolnění. Ačkoliv se žánrové a tématické rozrůznění v souvislosti se společenským klimatem stále více prohlubovalo, Dikobraz se nikdy proti socialistickému vyhranění neobrátil. Výrazněji byli zastoupeni zahraniční satirici a humoristé (Robert Benchley, Jerome Klapka Jerome, Slawomir Mrožek). Oproti uniformním počátkům nacházela v časopisu osobitější styl i řada jeho kmenových kreslířů (Adolf Born, Miroslav Lidáček, Stanislav Holý, Oldřich Jelínek, Vladimír Jiránek, Pavel Kantorek, Vladimír Renčín, Ivan Steiger, Vlasta Švejdrová, Jan Vyčítal, Jiří Winter-Neprakta, Vlastimil Zábranský)⁹⁰.

Dikobraz byl zacílen na širokou veřejnost s úmyslem podporovat komunismus a potlačovat prvky kapitalismu. Tím se změnil jeho původní záměr vycházet z potřeb lidu na záměr vycházet vstříc potřebám strany. Časopis na svých stranách připomínal důležitá výročí událostí a úmrtí spisovatelů a informoval o návštěvách zahraničních spisovatelů z celého Sovětského svazu. O inspiraci Sovětským svazem, ani přímém vlivu KSČ na podobu časopisu se ale nikde v týdeníku otevřeně nemluvalo.⁹¹

Titulní stranu ovládala propagandistická satira, která reflektovala aktuální události, většinou zaměřené proti vnějšímu nepříteli, nebo agitovala ve prospěch režimu obecnými zákonitostmi.⁹² Další strana obsahovala rubriku Úvodník, který se zabýval nejdůležitější událostí uplynulého nebo následujícího týdne, často korespondoval s titulní stranou. Sekce Ohlasy ostnů ukazovala reakce konkrétně kritizovaných osob či podniků v předešlých číslech⁹³. Toto dokazovalo, že kritika opravdu funguje a mění společnost. Humor bez legrace byla rubrika, která reagovala na tisk západních kapitalistických časopisů a snažila se karikaturou zesměšnit některé útržky jejich

---

⁸⁹ SVOBODA, Richard. *Slovník české literatury* [online]. 31.5.2006 [cit. 2011-10-30]. Dikobraz. Dostupné z WWW: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=89>>

⁹⁰ SVOBODA, Richard. *Slovník české literatury* [online]. 31.5.2006 [cit. 2011-10-30]. Dikobraz. Dostupné z WWW: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=89>>

⁹¹ VESELÁ, Alena. *Padesátá léta 20. století v zrcadle české satiry. Obraz dvou let (1954 a 1955) v konferencích Svazu československých spisovatelů a časopisu Dikobraz*. České Budějovice, 2010, str. 43

⁹² Jen málokdy se stalo, že se na titulní straně objevila kritika na aktuální problém týkající se situace v zemi. (VESELÁ, Alena. *Padesátá léta 20. století v zrcadle české satiry. Obraz dvou let (1954 a 1955) v konferencích Svazu československých spisovatelů a časopisu Dikobraz*. České Budějovice, 2010, str. 44)

⁹³ Kritizovaní měli vysvětlit, proč k prohřešku došlo, provést sebekritiku a slíbit nápravu. Ohlasy ostnů byly zřejmě nejdůležitější rubrikou, protože ukazovaly, jakou má Dikobraz moc změnit situaci a jak působí na kritizované. (VESELÁ, Alena. *Padesátá léta 20. století v zrcadle české satiry. Obraz dvou let (1954 a 1955) v konferencích Svazu československých spisovatelů a časopisu Dikobraz*. České Budějovice, 2010, str. 44)

zpráv⁹⁴. Dále se nejčastěji objevovaly sekce Vyhrňme si rukávy, Dikobrazí oznamovatel, Dikobrazí zápisník a Milý Dikobraz, kde přispěvateli byli sami čtenáři. Rubriky byly psány uměleckou formou, která se snažila být lehká a vtipná. Dikobrazí povídky byly krátké, žádná nepřesahovala jednu stranu. Kreslená kritika převyšovala tu psanou, složitých básní bylo minimálně. Lidé tak nemuseli při čtení časopisu příliš přemýšlet a mohli jej považovat za pouhou zábavu a odreagování⁹⁵.

4.4. ABC mladých techniků a přírodovědců

Původní název tohoto časopisu měl být ABC vědy a techniky, ale aby nedocházelo k záměně s již vycházející VTM (Věda a technika mládeži) byl název pozměněn na ABC mladých techniků a přírodovědců. ABC mělo být věnováno dětem ve věkové skupině 10 – 15 let a mělo být zaměřeno přírodovědně a vědecko-technicky. První číslo nového zábavného a naučného měsíčníku vyšlo 22. ledna 1957. Mělo třicet dva stran tisknutých barevným ofsetem (4+2 barvy) a stálo 2 Kčs⁹⁶. Psané logo ABC bylo podloženo modrým pruhem s bílým negativním písmem, jednička byla bílá v červeném kolečku (měla to být připomínka na návaznost na časopisy Mladý hlasatel a Vpřed)⁹⁷. Původní náklad 50 000 výtisků nestačil, protože měsíčník byl značně populární a již v roce 1960 dosáhl čísla 125 000.

Prvním vedoucím redaktorem se stal Jan Čeřovský, ten vedl měsíčník společně s redakční radou (Milan Hořejší, Karel Choc, Zdeněk Kalous, Zdeněk Michalec, Zdeněk Škoda, Radoslav Šrot, Jaroslav Vachek). Redaktorem techniky byl Vlastislav Toman a výtvarným redaktorem Mirek Lid'ák. Časopis sídlil v budově ÚV ČSM na Gorkém náměstí 24 v Praze. V jednom ze šesti pater tohoto domu byly soustředěny redakce dětských a mládežnických časopisů. ABC sousedila s pracovníky z redakcí Mateřídoušky, Ohníčku, Práce mladých, VTM a Vedoucí pionýrů⁹⁸. Po třech letech

---

⁹⁴ Za daným účelem byly samozřejmě vybírány ty zprávy, které vyhovovaly socialistické propagandě a které vyznívaly ve prospěch východního bloku. (VESELÁ, Alena. *Padesátá léta 20. století v zrcadle české satiry. Obraz dvou let (1954 a 1955) v konferencích Svazu československých spisovatelů a časopisu Dikobraz*. České Budějovice, 2010, str. 45)

⁹⁵ VESELÁ, Alena. *Padesátá léta 20. století v zrcadle české satiry. Obraz dvou let (1954 a 1955) v konferencích Svazu československých spisovatelů a časopisu Dikobraz*. České Budějovice, 2010, str. 47

⁹⁶ TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – abíčkem*. Praha 2005, str. 118

⁹⁷ Pozměněné logo se začalo používat od roku 1960. (TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – abíčkem*. Praha 2005, str. 10, 118, 119)

⁹⁸ TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – abíčkem*. Praha 2005, str. 11, 118

odešel z vedoucí pozice Jan Čerovský a na jeho místo se dostal Vlastislav Toman, který řídil ABC mladých techniků a přírodovědců po více než třicet let.

Začátkem šedesátých let se začal rozrůstat okruh stálých spolupracovníků redakce. Vznikla konstruktérská rada (M. Kolář, J. Konvička, I. Mádr, O. Pilnáčková, P. Šrait, V. Procházka), přírodovědná rada (K. Dunda, L. Dobroruk, Z. Erben, J. Klepešta, V. Kureš, J. Oplt, J. Rott) a grafická rada (S. Jílek, A. Antonová, J. Drahokoupil, J. Hanuš, J. Kovařík, M. Lid'ák). Na stranách se často objevovaly kresby humoristy Jiřího Wintera (Neprakty) i dvojice Jelínek-Born. Populární byl Miroslav Kolář se svými optickými přístroji a minikárami, Jiří Konvička s elektromechanickými modely a radiotechnický expert Pavel Šrait. V ABC mohl čtenář najít zábavně naučné články a návody, humor, povídky, čtení na pokračování, kreslený seriál, soutěže, zprávy z činnosti dětí, pionýrských organizací, ale i ze škol a zájmových kroužků. Časopis byl populární pro svoji podobu, grafickou úpravu, barevnost, textové a vůbec celkové podání⁹⁹. Redakce často pořádala různé turistické čtenářské srazy a závody minikár.

ABC, jako časopis, který vydával Československý svaz mládeže a jeho Pionýrský organizace, musel být koncem padesátých let a začátkem šedesátých let výrazně prorežimní. Tou dobou se ve společnosti poměry začaly zvolna uvolňovat, „přesto bylo třeba úkoly „shora“ plnit, ale nechtěli jsme zase „politikou“ děti a jejich rodiče odradit.“¹⁰⁰ Redakce dlouhodobě spolupracovala s časopisem Frölich sein und singen (Frösi) z Německé demokratické republiky, s Junyj technikem ze Sovětského svazu, ale také se švýcarským listem Interavia. Díky tomuto zdroji se čtenáři mohli dozvědět zprávy o průzkumu vesmíru v USA i SSSR, které v jiným novinách nebyly¹⁰¹. ABC se hodně věnovalo „závodu v dobývání vesmíru“. V té době to byla nová a zajímavá záležitost nejen pro děti.

Důležitý bod pro tento měsíčník bylo vytvoření čtenářských zájmových klubů ABC. Toto je výrazně spojeno s vyhlášením dlouhodobé hry *Volá vesmír* v září 1960. Protože v té době byl Sovětský svaz v čele závodu a předstihl Spojenými státy, volba padla na celoroční hru ABC motivovanou právě prvními pokusy lidstva proniknout do vesmíru¹⁰². Houfně začaly vznikat pionýrské raketové posádky (RP). Zanedlouho vznikaly další čtenářské kluby jiného zájmového zaměření a podle toho byly také

---

⁹⁹ TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – abíčkem*. Praha 2005, str. 14

¹⁰⁰ TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – abíčkem*. Praha 2005, str. 18

¹⁰¹ TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – abíčkem*. Praha 2005, str. 15, 75

¹⁰² TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – abíčkem*. Praha 2005, str. 31

rozděleny – Hlídky ochrany přírody (HOP, HP), dívčí kluby (DK), kolektivy tabulkové akce (KTA)¹⁰³.

Od podzimu 1958 začínaly vycházet Plánky a návody ABC (PaN). Šlo o modelářský dvouměsíčník, tvořený archem formátu A2, skládaným na A5, aby bylo možné tisknout i větší plánky v měřítku 1:1. Později, když časopis dostal osm stran obálky na tužším papíru, začal připravovat papírové vystřihovací a slepovací modely. V roce 1963 došlo ke změně vydávání, tento ročník skončil srpnovým číslem a další ročník (1963/64) začal vycházet podle školního roku.

4.5. Československý voják

Magazín Československý voják vycházel jako „časopis Hlavní politické správy Československé lidové armády.“ Byl to kulturně umělecký čtrnáctideník pro vojáky a širokou veřejnost. Seznamoval s tvorbou předních umělců a pracovníků československé kulturní tvorby. Dále se zaměřoval na problematiku života v armádě, věnoval pozornost otázkám mladé generace a spolupracoval s mladými literárními talenty. Československý voják byl také nositelem vyznamenání „Za zásluhy a výstavbu.“¹⁰⁴ Magazín vycházel od roku 1952 v rozsahu 30 stran za 2,50 Kčs a vyznačoval se dobrou grafikou a barevným obalem. Hlavním redaktorem byl podplukovník Vladimír Michna, který byl později vystřídán podplukovníkem Stanislavem Buchlákem.

Mezi významné členy redakční rady patřili: major Otakar Brůna, Jiří Bursík, Josef Bobok, podplukovník Jiří Černý, Miroslav Florián, podplukovník Rudolf Franz, major Václav Hůrka, kapitán Jaroslav Janda, Arnošt Lustig, podplukovník Jiří Pražák, podplukovník Josef Pětioký, podplukovník Miroslav Samek, Milan Smolík, major Gustav Suchan.¹⁰⁵ Redaktorem Československého vojáka byl také v rozmezí 1955-1974 Rudolf Kalčík. Jeho tématem byly především boje strážníků s narušiteli hranice, která odděluje svět socialismu a kapitalismu.¹⁰⁶ Často přispíval Milan Codr, který se stal vojákem z povolání a rovněž působil v tisku. Zajímal se především o vědu, letectví a kosmonautiku. V roce 1961 navštívil Hvězdné městečko v SSSR a setkal se zde s Jurijem Gagarinem a Germanem Titovem.

---

¹⁰³ TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – abíčkem*. Praha 2005, str. 35

¹⁰⁴ JACZ, Eudovít. *Malá encyklopédia žurnalistiky*. Bratislava 1982

¹⁰⁵ Československý voják, 6. července 1963, č. 14, str. 2

¹⁰⁶ BROŽOVÁ, Věra. *Slovník české literatury* [online]. 8.9.2006 [cit. 2012-3-22]. Rudolf Kalčík. Dostupné z WWW: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=713&hl=kalčíkk>>

5. TÉMA VÝZKUMU

5.1. Problematika médií

Masová média představují významnou součást života moderních společností. Jejich společenský význam spočívá především v tom, že jsou k dispozici potenciálně velkému počtu uživatelů, a to v pravidelných intervalech nebo téměř neustále a na požádání. Masová média se navíc vyvinula v silné a nepřehlédnutelné průmyslové odvětví, která má své vlastní – ekonomické i politické – zájmy a své představy o uspořádání světa dané vnitřní dynamikou jeho proměn: konkurenčním bojem, touhou po zisku a potřebou udržet si nebo posílit vlastní postavení působením na politickou sféru. Proto je třeba média chápat nejen jako zdroj sdělení a součást sociálně komunikačních aktivit, ale i jako politickou a ekonomickou entitu s vlastním vývojem a vlastními, původními zájmy.¹⁰⁷

Média pochopitelně nikdy nejsou zcela „svobodná“, ale v konkrétních politických poměrech se liší míra jejich svobody a konkrétní vztahy, které jejich chování podmiňují či upravují. Demokratické režimy deklarují představu, že média jsou institucí svobody projevu, totalitární režimy definují roli médií jako instrumentální, sloužící mocenským cílům skupiny či entity, jíž se podařilo získat mocenský monopol. Masová média tak mají svými obsahy zásadní vliv na utváření veřejného mínění a dynamiku jako proměn a jsou z tohoto pohledu významným faktorem prosazování politických a mocenských cílů.¹⁰⁸ A právě proto se v období totalitárních režimů stávají média jedním z hlavních nástrojů pro manipulaci postojů veřejnosti. Totalitární režimy se snaží využívat zažité role médií a pokoušejí se prostřednictvím médií formulovat veřejné mínění ke svému prospěchu, aniž by měl jejich konzument možnost seznámit se s jejich alternativním pohledem na věc.¹⁰⁹

Státní socialistické systémy usilovaly v mediální sféře o monolitické, výslovně stabilní struktury. Poptávka neměla mít na mediální nabídku žádný vliv. Organizační změny, ke kterým i zde docházelo, se netýkaly principu, nýbrž měly sloužit ke

---

¹⁰⁷ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha 2011, str. 9-10

¹⁰⁸ Tisk má v Americe zásadní moc. Nastoluje agendu veřejné debaty a tuto dalekosáhlou politickou moc neomezuje žádný zákon. Tisk určuje, o čem lidé budou mluvit a přemýšlet – disponuje autoritou, jež v jiných zemích náleží výhradně diktátorům, kněžím, politickým stranám a úředníkům. (McCOMBS, Maxwell. *Agenda setting*. Praha 2009, str. 33)

¹⁰⁹ KÖPPOVÁ, Barbara; WOLÁK, Radim. *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Praha 2008, str. 5

zdokonalování propagandistického systému. Jinak tomu bylo v západních zemích, ve kterých se tisková oblast musela osvědčovat alespoň z tržně-ekonomického hlediska. Zejména dvojí financování skládající se z prodeje a inzerce má pro existenci tisku rozhodující význam.¹¹⁰

Železná opona dělila v 60. letech v Evropě státem řízené mediální systémy východní Evropy od masových komunikačních systémů západních zemí, které byly směsí soukromých, na trhu závislých médií a médií veřejných služeb.¹¹¹ I když neexistovala válka „horká“, tak přece jen panovala mezi Východem a Západem válka „studená“, ve které byly používány jak symbolické, tak psychologické prostředky. V této souvislosti připadala právě masovým médiím přednostní úloha.¹¹²

5.2. Výběr vzorku

V 60. letech ještě média nedosahovala takových rozměrů jako a nebyla tak všudypřítomná jako dnes. Média tenkrát existovala spíše ještě v přehledném počtu.¹¹³ K analýze bylo celkově vybráno pět československých periodik: *Rudé právo* (ústřední list komunistické strany)¹¹⁴, *Mladý svět* (kulturně politický a zábavný časopis pro mládež od 14 do 23 let), *Dikobraz* (satirický a humoristický týdeník), *ABC mladých techniků a přírodovědců* (vědecko-technický měsíčník pro děti ve věku 10-15 let) a *Československý voják* (kulturně umělecký čtrnáctideník pro příslušníky armády a širokou veřejnost).

Tato periodika byla vybrána s důrazem na to, že jednotliví příjemci mohou shodně zpravodajské obsahy používat odlišným způsobem a na základě různých motivů. To může mít vliv na to, jakým způsobem obsahy zpráv konstruují.¹¹⁵ Příjemci mediálních sdělení nepřistupují k obsahům médií stejně a se shodnou zkušeností, sociální i psychickou výbavou, a není proto logické mluvit o konzumentství jako o stejnorodé entitě. Různá publika si mohou různým způsobem vybírat mediální obsahy,

---

¹¹⁰ KÖPPOVÁ, Barbara; WOLÁK, Radim. *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Praha 2008, str. 14

¹¹¹ KÖPPOVÁ, Barbara; WOLÁK, Radim. *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Praha 2008, str. 18

¹¹² KÖPPOVÁ, Barbara; WOLÁK, Radim. *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Praha 2008, str. 13

¹¹³ KÖPPOVÁ, Barbara; WOLÁK, Radim. *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Praha 2008, str. 19

¹¹⁴ Podobně to vypadalo v ostatních zemích východního bloku – vždy podle příkladu Sovětského svazu.

Každá komunistická strana měla svůj ústřední orgán. V Polsku to byla Trybuna Ludu, v Bulharsku Rabotničesko Dělo, v Rumunsku Scintei, v NDR Neues Deutschland. (KÖPPOVÁ, Barbara; WOLÁK, Radim. *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Praha 2008, str. 14)

¹¹⁵ TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha 2006, str. 126-127

rozdílně je vnímat, zapamatovávat a případně v budoucnu i vybavovat.¹¹⁶ Dále mohou příjemci zpráv zacházet s jejich obsahy různě, nehledě na to, co chtěl jejich autor sdělit a různé sociální skupiny si mohou ze stejných zpravodajských obsahů konstruovat různé významy.¹¹⁷

5.3. Výběr analýzy

Pro zpracování tématu byla zvolena *sémiotická analýza*. Analýza byla zaměřena jednak na textová, tak rovněž i na obrazová sdělení. Sémiotická analýza se zabývá konstrukcí významů v textu. Rozborem znakových systémů v textu zkoumá konstrukci a reprezentaci reality. Zároveň je využita také *komparativní historická metoda*, která poukazuje na to, do jaké míry se deníky odlišovaly v uveřejňovaných informacích od podání dějin kosmického výzkumu v podobě, která je prezentována historiky.

Sémiotika (nebo sémiologie), nauka o znacích, je opěrným kamenem sémiotické analýzy, která slouží ke zkoumání obsahu mediálních sdělení.¹¹⁸ Předmětem zájmu sémiotické analýzy je především odkrývání významů médiovaných sdělení. Analyzuje tak prvky, ze kterých je sdělení složeno, a pomáhá odpovědět na otázku, jaký význam mohou mít tyto prvky – a potažmo celé mediální texty – nejen na úrovni jejich explicitního zpracování, ale zejména na skryté rovině symbolické.

Sémiotická analýza totiž vychází z předpokladu, že veškerá komunikace je založena na výměně *znaků* mezi tím, kdo je vysílá a tím, kdo je přijímá. Znaky se vyskytují v každé komunikaci v podobě slovní, verbální či vizuální. Každý znak má podobu *označujícího* (fyzické podoby, kterou vnímáme smysly, např. slovo katastrofa) a *označovaného* (mentálního konceptu, který pro nás představuje v uvedeném případě událost s ničivými následky). Právě tento mentální koncept spojuje znak s reálným světem.¹¹⁹ Protože znaky operují na dvou rovinách označování – *denotativní* (jednoznačný, doslovný význam znaku) a *konativní* (významy asociativní, druhotné), je aplikace sémiotické analýzy silně ovlivněna specifickými kulturními a společenskými

---

¹¹⁶ TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha 2006, str. 127

¹¹⁷ TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha 2006, str. 134

¹¹⁸ TRAMPOTA, Tomáš; VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha 2010, str. 117

¹¹⁹ TRAMPOTA, Tomáš; VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha 2010, str. 118

hodnotami a zvyklostmi.¹²⁰ Tím, že proces označování může postupovat i na vyšší rovině, vede ke vzniku mýtů.¹²¹

Použití sémiotické analýzy otevírá možnost odhalit více z podpovrchového významu textu jako celku, než by bylo možné objevit pouhým sledováním gramatických jazykových pravidel nebo hledáním významu jednotlivých slov ve slovníku.¹²² Při aplikaci sémiotické analýzy není nezbytné zcela dodržovat závazná pravidla jako např. při kódování v kvantitativní obsahové analýze. Jejím cílem je vyložit text s ohledem na kulturní, politické, historické či společenské tradice a okolnosti. Zkušenost a znalosti výzkumníka jsou při užití sémiotické analýzy rozhodující. Výsledek sémiotické analýzy je proto více závislý na interaktivní přesvědčivosti argumentace a méně na validitě nebo reabilitě výsledků.¹²³

5.4. Cíl práce

Po předchozím předvýzkumu bylo připraveno několik bodů, ze kterých vzešly základní otázky a cíl práce.

- Jakým způsobem byli první kosmonauti prezentováni československými periodiky a jak se postupně vyvíjel jejich obraz?
- Jaký byl rozdíl v konstrukci informování o prvních kosmonautech mezi jednotlivými periodiky a do jaké míry byl pro ní směrodatný mediální konstrukt socialistického hrdiny ve věku vědecko-technické revoluce?
- Do jaké míry byl *Závod v dobývání vesmíru* ovlivněn politickou situací a jak se média stavěla k úspěchům na sovětské a americké straně?

---

¹²⁰ TRAMPOTA, Tomáš; VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha 2010, str. 119

¹²¹ BARTHES, Roland. *Mytologie*. Praha 2004

¹²² McQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha 2009, str. 360

¹²³ TRAMPOTA, Tomáš; VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha 2010, str. 120

6. VYOBRAZENÍ OSOBY J. A. GAGARINA

6.1. První člověk ve vesmíru

V této podkapitole se zaměřím na období od data, kdy byl uskutečněn první let člověka do vesmíru po následující dva týdny. Během tohoto období (od 13. dubna do 27. dubna 1961) se jméno Jurije Gagarina a jeho úspěch dostali do všeobecného povědomí lidí a rovněž z tohoto období je nejvíce textového i obrazového materiálu. Během těchto prvních dvou týdnů se Jurij Gagarin objevoval nepřetržitě na stránkách Rudého práva a ve dnech 13.-16. dubna 1961 byl na titulní straně. Pro tuto kapitolu jsem zvolil právě Rudé právo a také Mladý svět a Dikobraz.

6.1.1. Člověk ve vesmíru – vítězství sovětského lidu¹²⁴

Obr. 1- Jurij Alexejevič Gagarin.
Rudé právo 13.4.1961, str. 1

Takřka celé čtvrtěční vydání Rudého práva ze dne 13. dubna 1961 je věnováno velkému úspěchu Sovětského svazu.

Na první straně se čtenář mohl dočíst základní informace letu, které list převzal od TASS. „V Sovětském svazu byla 12. dubna 1961 vypuštěna na oběžnou dráhu kolem Země první kosmická loď „Vostok“ s člověkem na palubě. Kosmonautem pilotem kosmické lodi „Vostok“ byl občan Svazu sovětských socialistických republik letec major Jurij Alexejevič Gagarin.“¹²⁵ Dále

„Výzva ÚV KSSS, presidia Nejvyššího sovětu a vlády SSSR ke komunistické straně a národům SSSR a vládám všech zemí, všemu pokrokovému lidstvu“, „Blahopřání ÚV KSSS, presidia Nejvyššího sovětu a vlády SSSR sovětským lidem, kteří se podíleli na vyslání člověka do vesmíru“ a „Blahopřání ÚV KSC a vlády“ od Antonína Novotného a

¹²⁴ Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 1

¹²⁵ TASS. Zpráva TASS o prvním letu člověka do kosmického prostoru. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 1

Vilijama Širokého. Ve všech těchto článcích je kladen důraz na to, že „v soutěži o dobývání kosmu vítězí ten, který vše, vědu, techniku, veškerý um, dává do mírových služeb lidstva“¹²⁶. Jinde se uvádí, že „s radostí je [úspěchy] dáváme do služeb všech národů ve jménu pokroku, štěstí a blaha všech lidí na zemi. Naše úspěchy a objevy nedáváme do služeb války, ale do služeb míru a bezpečnosti národů.“¹²⁷ Krom toho se zde oslavuje dělnická třída, sovětské rolnictvo, sovětská inteligence, vědci, inženýři, technici a tvůrci kosmické lodi. Let člověka do vesmíru je označován jako „velkolepý úspěch tvůrčího génia našeho lidu, výsledek svobodné a nadšené práce lidí, budovatelů komunismu.“¹²⁸ Blahopřání samotnému Gagarinovi se vešlo v každém ze článků na pár slov: „Čest a sláva prvnímu kosmonautovi soudruhu Juriji Alexejeviči Gagarinovi, průkopníku v ovládnutí vesmíru“¹²⁹ nebo „Srdečně Vás zdravíme, srdečně Vám drahý náš soudruhu Juriji Alexejeviči Gagarine, blahopřejeme k obdivuhodnému vítězství, k prvnímu letu do vesmíru.“¹³⁰ Uprostřed strany byla otištěna i fotka Jurije Gagarina, kterou zde uvádím.

Na druhé straně byly otištěny názory domácích akademiků a umělců. I ti se shodují, že „socialismus opět dokázal své prvenství, svoji sílu. A demonstruje ji opět podávanou přátelskou rukou. I v tom je logická souvislost.“¹³¹ V jiném článku se psáno, že i kosmický let, je „krásným důkazem naprosté převahy světové socialistické soustavy nad soustavou kapitalistickou“¹³². Symboly bezválečného soužití jsou uvedeny již v nadpisem některých článků: „Vítězíme nad přírodou, voláme k míru“, či „Výzva k věčnému míru“¹³³. Námět míru má také báseň „Jsme všichni s ním!“¹³⁴

Ve článku „Kolosalní úspěch“ se píše, že „po skončení letu na oběžné dráze kolem Země byl rádiovým impulsem ze Země dán povel, který spustil stabilizační a

¹²⁶ Po letu kolem Země přistál major Gagarin s kosmickou lodí ve stanovené oblasti. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 1

¹²⁷ Výzva ÚV KSSS, presidia Nejvyššího sovětu a vlády SSSR ke komunistické straně a národům SSSR a vládám všech zemí, všemu pokrokovému lidstvu. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 1

¹²⁸ Blahopřání ÚV KSSS, presidia Nejvyššího sovětu a vlády SSSR sovětským lidem, kteří se podíleli na vyslání člověka do vesmíru. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 1

¹²⁹ Výzva ÚV KSSS, presidia Nejvyššího sovětu a vlády SSSR ke komunistické straně a národům SSSR a vládám všech zemí, všemu pokrokovému lidstvu. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 1

¹³⁰ Blahopřání ÚV KSSS, presidia Nejvyššího sovětu a vlády SSSR sovětským lidem, kteří se podíleli na vyslání člověka do vesmíru. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 1

¹³¹ MACEK, Josef. Vítězíme nad přírodou, voláme k míru. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 2

¹³² BUKOVSKÝ, Jan. Kolosalní úspěch. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 2

¹³³ HÁJEK, Jiří. Výzva k věčnému míru. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 2

¹³⁴ Buď pozdravena, země; země úspěchů a míru; jak šťastný lid; který s vesmírem bojuje; a velikou má víru. – A nejenom k sobě; k zemím všem víru má; a věří-věří; že cestu vesmírem; šťastně překoná. – Jak sluneční paprsek; jenž nemá stín; letí vesmírem; koráb kosmický a v něm; odvážná Gagarin – Jsme všichni s ním! (BARTÁKOVÁ, F. Jsme všichni s ním. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 2)

brzdící motorové zařízení. To fungovalo správně, nastalo programované snížení rychlosti, čímž se kosmická loď z oběžné dráhy dostala na sestupnou dráhu spirální, po níž se začala přibližovat Zemi. Od kosmické kabiny byla odpoutána hermetická kabina s kosmonautem a obě tělesa úspěšně prolétla hustšími vrstvami ovzduší, aniž nastalo nepřijatelné nahřátí vlivem aerodynamického ohřevu a aniž nastalo nepřijatelné přetížení způsobené brzděním a rychlým narůstáním odporu s rostoucí hustotou atmosféry.“ Zde je popsáno, že vše fungovalo správně a podle předem připraveného plánu. Bohužel ve skutečnosti pyrotechnika obě tělesa od sebe sice oddělila, ale ty zůstaly spojeny elektrickým kabelem. Kabina začala rotovat a Gagarin málem upadl do bezvědomí. Naštěstí na pokraji atmosféry plameny plazmy kabel spálily a sestup mohl pokračovat¹³⁵. To, že čtenáři byli mylně informováni potvrzuje i tvrzení, že „major Gagarin byl naprosto bezpečně poslán na služební cestu za 88 minut okolo Země“.¹³⁶ Na další straně byl uveřejněn rozhovor Chruščova s Gagarinem a i zde je uvedeno, že „let probíhal velmi úspěšně a celá aparatura kosmické lodi pracovala velmi přesně“.¹³⁷

„Sen lidstva se stal skutečností“¹³⁸, tak byla označena sekce, ve které byly uveřejněny zahraniční reakce a komentáře. Polská zpravodajka psala: „Hned, jakmile se ve Varšavě ukázaly zvláštní vydání největších polských deníků Trybuna Ludu a Zycie Warszawy věnované prvnímu letu člověka do vesmíru, lidé je prodavačům trhali doslovně z rukou.“¹³⁹ Francouzská agentura uvedla, že „SSSR dal světu Kryštofa Kolumba vesmíru“ a v této sekci je uveřejněno i blahopřání japonské veřejnosti. V Belgii lidé říkali: „To je dobrá lekce pro Američany“. Ve stejném tónu pokračují i nadpisy amerických novin. „Je to tak! Rus v kosmickém prostoru krouží okolo Země a vrací se živ“ od New York Herald Tribune a „SSSR vyslal člověka na oběžnou dráhu kolem Země a vrací ho nazpět“ od New York Times. Dále je uvedeno zahájení vysílání stanice NBC: „Zatímco Amerika spala, sovětská raketa vynesla do prostoru sovětského člověka, který se pak šťastně vrátil na Zem“.¹⁴⁰ Na okraji strany bylo také otištěno znázornění, porovnávající sovětskou a americkou raketu.

---

¹³⁵ PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006, str. 181

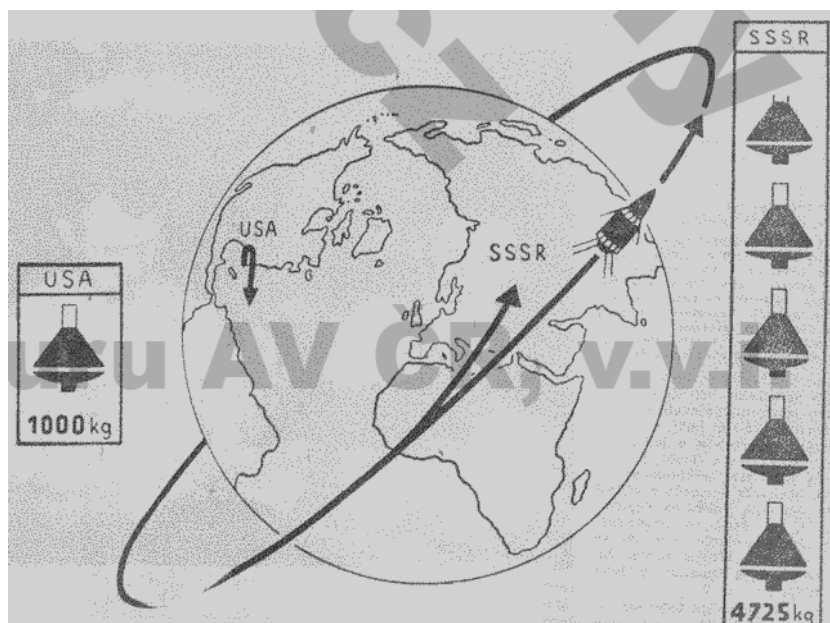
¹³⁶ CEPLECHA, Zdeněk. *Na programu jsou neblíží planety*. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 2

¹³⁷ Rozhovor N. S. Chruščova s prvním kosmonautem J. A. Gagarinem. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 1, 3

¹³⁸ *Sen lidstva se stal skutečností*. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 3

¹³⁹ KOCÍKOVÁ, Marie. *Varšava: Nejdůležitější událost historie*. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 3

¹⁴⁰ *Sen lidstva se stal skutečností*. Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 3

Obr. 2 - Kresba dává představu o tom, jak daleko jsou USA za Sovětským svazem při uskutečňování kosmického letu člověka. Zakreslená dráha kolem zeměkoule přibližně odpovídá letu J. A. Gagarina v kosmické lodi, která vážila 4725 kg. Na západním okraji zakreslený oblouček dráhy letu šimpanze v kabině „Mercury“, vážící asi 1000 kg. *Rudé právo* 13.4.1961, str. 3

Obr. 3 - První kosmonaut, major sovětského letectva J. A. Gagarin se svou ženou Valentinou a dcerkou Lenou. *Rudé právo* 13.4.1961, str. 4

O samotném Gagarinovi informují jen dva krátké články. První „*Životopis Jurije Gagarina*“ je psán velmi stručně a čtenář se mohl dočíst, kdy se hrdina narodil, jaké školy navštěvoval, rodinný stav a že je člen KSSS.¹⁴¹ Ve druhém článku s názvem „*V rodině kosmonauta*“¹⁴² je obsaženo, že Gagarinova manželka se jmenuje Valentina a spolu mají dvě malé dcery, Jelenu a Galju. Vedle článku je také fotografie rodiny.

¹⁴¹ *Životopis Jurije Gagarina*. *Rudé právo*. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 3

¹⁴² *V rodině kosmonauta*. *Rudé právo*. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 4

6.1.2. Průkopnický čin Sovětského svazu ve prospěch všeho lidstva¹⁴³

Obr. 4 – J. Gagarin přijímá blahopřání od nejbližších spolupracovníků po svém úspěšném návratu na Zemi. Rudé právo 14.4.1961, str.1

Páteční vydání ze dne 14. dubna 1961 není tak rozsáhlé jako vydání z předchozího dne, ale i tak zde můžeme vidět vyobrazení prvních dojmů po letu sovětského kosmonauta do vesmíru.

Rudé právo zde otisklo zejména reakce zahraničních médií a blahopřání

státníků. Let byl označen jako „jeden z největších historických událostí vůbec, v níž se snoubí síla socialistické vědy, skvělá odvaha hrdinného syna sovětské země a poetické kouzlo otevření cesty, která povede lidstvo z jeho kolébky na ostatní planety.“ Dále se psalo, že „svět má na rtech jméno Gagarina a SSSR“. Předseda Světové rady míru John Bernall uvítal, že „komunistická strana, sovětský lid a jeho vláda vyzvaly v tuto slavnou hodinu k odzbrojení a k míru“. Francouzský spisovatel Louis Aragon se zamyslel, jestli „nebude snad nyní zapotřebí začít počítat dějiny od dne, kdy člověk jediným skokem překonal všechny hranice fantazie?“ Charlie Chaplin vyzval, aby „tento úspěch skoncoval s tmářstvím válek a násilí“. Také se německý spisovatel Arnold Zweig nechal slyšet, že „nikdo rozumný nemůže nyní pochybovat o tom, že klíčem k budoucnosti je již jen dorozumění mezi oběma světovými tábory“.¹⁴⁴ Úvodník listu „Times of India“ psal o tom „sovětské vymoženosti, jako o mezníku v historii lidstva v oblasti, která před několika lety patřila jen do fantastických příběhů“.¹⁴⁵

Američtí zpravodajové telegrafovali o tom, že „vyslání člověka kolem zeměkoule je prý další ranou představě, že USA jsou technicky nejpokročilejší zemí“¹⁴⁶. Britský list „Daily Herald“ si kladl otázku „jaké budou politické důsledky sovětského úspěchu“ a dále uvedl, že „prvním a nejbezprostřednějším je hluboký účinek na veřejné mínění málo vyvinutých zemí: Pro těžce pracujícího Asijce, zápasícího o denní skývu, se ruský úspěch musí jevit jako skvělá reklama ruské zdatnosti. Myšlenková asociace je jasná.

¹⁴³ Rudé právo. 14. dubna 1961. roč. 41, č. 103, str. 1

¹⁴⁴ *Národy světa i náš lid z celého srdce blahopřejí.* Rudé právo. 14. dubna 1961. roč. 41, č. 103, str. 1

¹⁴⁵ *Průkopnický čin SSSR ve prospěch lidstva.* Rudé právo. 14. dubna 1961. roč. 41, č. 103, str. 3

¹⁴⁶ *USA: Sovětský svaz udržuje prvenství.* Rudé právo. 14. dubna 1961. roč. 41, č. 103, str. 3

*Naznačuje technickou pomoc, které se brzy dostane těm, kdo se spojí s komunistickým blokem.*¹⁴⁷

„Lavina pozdravů z pracovišť“¹⁴⁸ je název článku, ve kterém domácí pracoviště reagují zvýšeným úsilím na úspěch sovětské vědy. „Na počest velkého vítězství sovětské vědy a techniky dosáhli ve středu pracující n. p. Úpravna uhlí a doprava v Komořanech výkonu, jakého před tím nikdy dosaženo nebylo. Vytrídili a zpracovali 42 600 tun uhlí.“ Západočeští železničáři z Plzně si dali závazek, že vypraví všechny vlaky včas. A také Jan Svozil sdělil, že „mládežnická pec č. 4 vystavila v dubnu již 865 tun surového železa nad plán“¹⁴⁹.

V tomto čísle byl otištěn i rozhovor prvního kosmonauta se zpravodajem TASS. Gagarin sdělil, že *„žádný pocit osamocení ve vesmíru neměl, dobře věděl, že přátelé, všichni sovětský lid sledují jeho kosmický let. Byl přesvědčen, že strana a vláda jsou vždy připraveny, aby mu pomohly, dostane-li se do složité situace.“*¹⁵⁰ Dále uvedl, že *„největší radost měl z telefonického rozhovoru s Nikitou Segejevičem Chruščovem a Leonidem Brežněvem“*. Na závěr sdělil, že jeho *„největší událostí v životě před letem do vesmíru byl vstup do Komunistické strany Sovětského svazu“*¹⁵¹.

Obr. 5 – Dovolená 1960.
Rudé právo 14.4.1961, str. 4

Ve článku *„Takový je Gagarin“* se čtenář mohl lehce seznámit s rodinou prvního kosmonauta, ale i o tom, že Gagarin vlastně není ničím neobvyklý, že je obyčejný člověk. *„Do kabiny kosmické lodi vstupoval člověk, který byl jedním z miliónů těch, kteří žijí v sovětské zemi. Člověk, milující svou ženu a děti. Člověk, jenž zejména v poslední době chodil domů unavený a rád sedával s novinami v rukou u kulatého stolu vedle své ženy, čtoucí dcerce veršíky. Člověk, jenž měl rád život se všemi jeho vzrušeními, jež dává kniha i sport, jenž se zabral do tajů vyšší matematiky a který miloval toulky přírodou. Vyučený slévač, který se stal letcem a prvním kosmonautem.“* Autor obsah zhodnotil, že *„takovým životem žijí milióny mladých sovětských lidí. A tento život formuje opravdové hrdiny našeho věku.“*¹⁵²

¹⁴⁷ *Průkopnický čin SSSR ve prospěch lidstva.* Rudé právo. 14. dubna 1961. roč. 41, č. 103, str. 3

¹⁴⁸ *Lavina pozdravů z pracovišť.* Rudé právo. 14. dubna 1961. roč. 41, č. 103, str. 1

¹⁴⁹ *Mírový posel.* Rudé právo. 14. dubna 1961. roč. 41, č. 103, str. 1

¹⁵⁰ *Dojmy Jurije Gagarina z historického letu.* Rudé právo. 14. dubna 1961. roč. 41, č. 103, str. 1

¹⁵¹ *Dojmy Jurije Gagarina z historického letu.* Rudé právo. 14. dubna 1961. roč. 41, č. 103, str. 3

¹⁵² *Takový je Gagarin.* Rudé právo. 14. dubna 1961. roč. 41, č. 103, str. 3

6.1.3. Milióny Moskvanů nadšeně uvítaly prvního kosmonauta¹⁵³

Obr. 6 – Soudruh N. S. Chruščov s J. A. Gagarinem.
Rudé právo 15.4.1961, str. 1

Pro tuto část jsem vybral dva vydání Rudého práva ze dnů 15. a 16. dubna 1961. Jurij Gagarin se přesunul do Moskvy, kde ho čekaly obrovské zástupy lidí. Následovaly projevy a tisková konference.

„Včera, 14. dubna, prožívala

Moskva velkolepý svátek, který se svým

rozsahem může právem přirovnávat k největším svátkům sovětského lidu – 7. listopadu a 1. máji. [...] Zvláštní letadlo IL-18 dopravilo v pátek dopoledne Jurije Gagarina na vnukovské letiště u Moskvě. Krátce po tři čtvrti na jedenáct pražského času vystoupil kosmonaut z letadla a za strhujícího nadšení desetitisíců shromážděných lidí předstoupil před N. S. Chruščova a podal mu krátké, vojensky strohé hlášení o úspěšném splnění svého úkolu. Spolu s N. S. Chruščovem, který Gagarina otcovsky objal, přivítali slavného syna sovětské země i další členové předsednictva ÚV KSSS. Mezi vítajícím byla i žena majora Gagarina, jeho rodiče a příbuzní.“¹⁵⁴ „Do výšky vylétly klobouky, zaznělo mohutné hurá.“¹⁵⁵ Takto Rudé právo informovalo o prvních chvílích Gagarina v Moskvě. Ten se poté přemístil i s Chruščovem a dalšími na Rudé náměstí, kde z „ochozu Mauzolea vystoupili Nikita Chruščov, major Gagarin, členové a kandidáti předsednictva ÚV KSSS a představitelé sovětské veřejnosti.“¹⁵⁶ Projevy Chruščova i Gagarina otisklo Rudé právo v plném znění.

Z počátku svého projevu Nikita Sergejevič Chruščov nejdříve jménem ÚV KSSS, sovětské vlády a jménem všeho lidu srdečně poblahopřál a vyslovil upřímnou vděčnost za bezpříkladné hrdinství Juriji Gagarinovi a zároveň vyslovil upřímné uznání a blahopřání vědcům, dělníkům, inženýrům a technikům, kteří vytvořili raketovou loď „Vostok“, poblahopřál také všem sovětským lidem, kteří vytvořili podmínky pro úspěšný let. V další části projevu řekl, že „všechno nejlepší, co bylo vytvořeno předními

¹⁵³ *Milióny Moskvanů nadšeně uvítaly prvního kosmonauta.* Rudé právo. 15. dubna 1961. roč. 41, č. 104, str. 1

¹⁵⁴ *Milióny Moskvanů nadšeně uvítaly prvního kosmonauta.* Rudé právo. 15. dubna 1961. roč. 41, č. 104, str. 1

¹⁵⁵ *Nezapomenutelné setkání.* Rudé právo. 15. dubna 1961. roč. 41, č. 104, str. 5

¹⁵⁶ *Nezapomenutelné setkání.* Rudé právo. 15. dubna 1961. roč. 41, č. 104, str. 5

lidmi naší země, jsme využili pro blaho lidu. Socialistický stát otevřel široké pole sovětské průmyslové a kolchozní výstavby, snům a tužkám, mnoha vědců, inženýrů a techniků, kteří by za carského Ruska nemohli ani pomyslit na uplatnění svých mozků a rukou. Nyní, kdy stojíme vedle člověka, který uskutečnil první cestu do vesmíru, nutně si vzpomínáme na jméno ruského vědce a revolucionáře Ivančiče, který snil o letech do vesmíru. Carská vláda ho popravila.“¹⁵⁷ Krom toho, se zde opírá o nutnost mírového soužití, když řekl: „znovu se obracíme k vládám celého světa: věda s technikou pokročily tak daleko a jsou schopny, vedeny zlou vůlí, takové zkázy, že je třeba učinit všechna opatření k odzbrojení. Všeobecné a úplné odzbrojení pod nejpřísnější kontrolou je cestou k nastolení pevného míru mezi národy.“¹⁵⁸ Naopak naráží na boj komunismu proti kapitalismu: „dosažením nového rozmachu všeho našeho hospodářství, vědy a techniky na základě splnění sedmiletého plánu vytvoříme takové podmínky, kdy předstihneme úroveň hospodářsky nejvyspělejší kapitalistické země – Spojených států – a znásobíme svou převahu v rozvoji vědy a techniky.“¹⁵⁹ Chruščov a během svého projevu také oznámil, že presidium Nejvyššího sovětu SSSR udělilo Gagarinovi vysoký titul hrdina Sovětského svazu a titul „letec kosmonaut SSSR“.

Obr. 7 – Na tribuně Mauzolea zaujali při slavnostním shromáždění na Rudém náměstí místo čelní představitelé KSSS a sovětského státu – Na snímku soudruzi L. I. Brežněv, F. R. Kozlov, N. S. Chruščov, J. A. Gagarin, K. J. Vorošilov a J. Cedenbal. Rudé právo 15.4.1961, str. 5

Následoval projev Jurije Gagarina. Ten vyslovil „upřímnou vděčnost ústřednímu výboru mé rodné komunistické strany, sovětské vládě, všemu sovětskému lidu i osobně Vám, Nikito Sergejeviči, za to, že mně, prostému sovětskému letci, byla prokázána tak velká důvěra a svěřen odpovědný úkol – podniknout první let do vesmíru.“¹⁶⁰ Gagarin prohlásil, že „od startu až po samo přistání neměl nejmenší pochybnosti o úspěšném

¹⁵⁷ CHRUŠČOV, Nikita, Sergejevič. Projev N. S. Chruščova. Rudé právo. 15. dubna 1961. roč. 41, č. 104, str. 1

¹⁵⁸ CHRUŠČOV, Nikita, Sergejevič. Projev N. S. Chruščova. Rudé právo. 15. dubna 1961. roč. 41, č. 104, str. 5

¹⁵⁹ CHRUŠČOV, Nikita, Sergejevič. Projev N. S. Chruščova. Rudé právo. 15. dubna 1961. roč. 41, č. 104, str. 5

¹⁶⁰ GAGARIN, Jurij, Alexejevič. Projev J. A. Gagarina. Rudé právo. 15. dubna 1961. roč. 41, č. 104, str. 5

výsledku kosmického letu“. Zároveň srdečně poděkoval drahým Moskvánům za milé přivítání a byl přesvědčen, že „ve jménu velikosti a rozkvětu naší milované vlasti je každý z vás připraven pod vedením leninské strany vykonat hrdinský čin pro slávu naší vlasti, pro slávu našeho lidu“.¹⁶¹ Stejného večera se konala v Kremlu recepce na počest letce-kosmonauta Jurije Gagarina.¹⁶²

Obr. 8 - Kosmonaut Jurij Gagarin na tiskové konferenci v Domě vědců v Moskvě. Rudé právo 18.4.1961

V moskevském Domě vědeckých pracovníků se v sobotu 15. dubna 1961 uskutečnila tisková konference s prvním kosmonautem a sovětskými vědci. Rudé právo o tom informovalo čtenáře další den. Konference se zúčastnili spolu s Gagarinem také prezident Akademie věd SSSR Něsmejanov, vědecký sekretář Akademie věd SSSR J. K. Fjodorov a akademici Sisakjan a Parin, dále diplomaté a několik set sovětských a zahraničních novinářů. Gagarin na otázky odpovídal najednou – vojensky stručně, ale tato stručnost nikomu nevadila. Často byly slyšet výbuchy souhlasného smíchu, jež provázely prostá Gagarinova slova.¹⁶³ První kosmonaut sdělil, že „let byl věnován hrdinnému sovětskému lidu, naší vládě, rodné komunistické straně a XXII. sjezdu naší komunistické straně“¹⁶⁴. Dále kontroval názor amerických novinářů, kteří ho považovali za příbuzného knížete Gagarina: „v mém rodokmenu se žádná knížata nevyskytují, z našeho rodu nikoho takového neznám a nikdy jsem o nikom neslyšel“¹⁶⁵. Na otázku, jestli ho let utvrdil v politických názorech řekl, že „k této otázce mohu jen stěžít něco dodat a obávám se, že bych to neřekl tak pěkně a správně, jak na tuto otázku odpověděl akademik soudruh Fjodorov“¹⁶⁶. V průběhu konference za Gagarinem seděl cenzor od tajné policie KGB, který mu napovídal¹⁶⁷.

¹⁶¹ GAGARIN, Jurij, Alexejevič. *Projev J. A. Gagarina*. Rudé právo. 15. dubna 1961. roč. 41, č. 104, str.5

¹⁶² OBORSKÝ, S. *Slavnostní večer v Kremlu*. Rudé právo. 15. dubna 1961. roč. 41, č. 104, str. 5

¹⁶³ *Hrdinný čin Jurije Gagarina je hrdinstvím všeho sovětského lidu*. Rudé právo. 16. dubna 1961. roč. 41, č. 105, str. 1

¹⁶⁴ *Hrdinný čin Jurije Gagarina je hrdinstvím všeho sovětského lidu*. Rudé právo. 16. dubna 1961. roč. 41, č. 105, str. 7

¹⁶⁵ GAGARIN, Jurij, Alexejevič. *Jsem prostý sovětský člověk*. Rudé právo. 16. dubna 1961. roč. 41, č. 105, str. 7

¹⁶⁶ Všichni se jasně přesvědčili, že úspěchy Sovětského svazu ve vesmíru jsou zákonitým úspěchem v rozvoji vědy a techniky socialistické země. (*Hovoří sovětsští vědci*. Rudé právo. 16. dubna 1961. roč. 41, č. 105, str. 7)

¹⁶⁷ PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru*. 1. díl, Souboj o měsíc. Praha 2006, str. 184

Stejně jako v předcházejících dnech, Rudé právo otiskuje článek o nadšení lidu v celé zemi. „Na krátkou schůzi k oslavě vynikajícího úspěchu SSSR nepřicházeli zaměstnanci hospodářství Státního statku Smiřice s prázdnýma rukama. Výsledkem byl shrnutý závazek, v němž se například říká, že dosáhnou denní průměrné doживosti 8,15 litru, že dodají navíc půl miliónu litrů mléka a 200 000 vajec“. Strojní četa kolektivu lokomotivního depa České Budějovice se shodla, že odvezou tisícinásobek váhy kosmické lodi Vostok navíc během dubna.¹⁶⁸ Další závazek je popsán ve článku „Zavinil to kosmonaut“¹⁶⁹. K vesmírnému závodu mezi Sovětským svazem a Spojenými státy se vyjádřil Vojtěch Herodes ze Severočeských chemických závodů v Lovosicích. „Chtěl bych vidět kyselé obličejе pánů z Bílého domu a Pentagonu nad velkým úspěchem sovětských lidí. Ti jistě neměli radost z tak významné události, jakou byl let kosmonauta. Nám to však nevadí. Sovětští lidé za 43 let trvání dělnického státu pozvedli zaostalé hospodářství doslova k hvězdám. Až se člověku dech zatají při pomýšlení, jakých úspěchů dosáhnou v dalších letech. Tohle by si měli pánové v Bílém domě a v Pentagonu uvědomit a přestat pomýšlet na nějakou agresi proti táboru míru, v jehož čele stojí taková velmoc jako je Sovětský svaz.“¹⁷⁰

6.1.4. Před měsícem mu bylo sedmadvacet let

Obr. 9 – Mladý svět 17.4.1961

V této kapitole se pokusím rozebrat osobu Jurije Gagarina v týdeníku Mladý svět, konkrétně ve dvou prvních číslech, které následovaly po jeho letu.

V čísle 16, které bylo naplánováno na 17. dubna 1961, se fotka tváře Jurije Gagarina v kosmickém obleku objevila na titulní stránce a vykrývala většinu prostoru. Nalevo od ní byl popis: „Před měsícem mu bylo sedmadvacet let; narodil se 9. března 1934 v Gžatském okrese Smolenské oblasti (RSFSR) jako syn kolchozníka“.¹⁷¹ Na druhé straně bylo menší foto

Gagarina ve vojenské uniformě, které bylo obklopeno

¹⁶⁸ Rozmach velké pracovní iniciativy. Rudé právo. 16. dubna 1961. roč. 41, č. 105, str. 2

¹⁶⁹ Zavinil to kosmonaut. Rudé právo. 16. dubna 1961. roč. 41, č. 105, str. 2

¹⁷⁰ HERODES, Vojtěch. Skok ke hvězdám. Rudé právo. 16. dubna 1961. roč. 41, č. 105, str. 2

¹⁷¹ Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 16, str. 1

třemi články. První článek, „*Kdo je major J. A. Gagarin?*“¹⁷², dával odpovědi na otázky kolem jeho původu, studiu a rodinnému životu. Druhý článek byl zprávou o startu a průběhu letu od tiskové agentury TASS¹⁷³. Uvádělo se v něm především technické parametry lodi a pocity kosmonauta. Konečně třetí článek byl shrnutím dosavadních úspěchů v dobývání vesmíru člověkem. Uvedena byla klíčová data a celý článek měl ideologický nádech, když se přikláněl na stranu Sovětského svazu¹⁷⁴. Dále kritizoval západní světové systémy, které svou senzacechtivost srovnávaly s atmosférou velkých sportovních utkání. Podle autora měl být člověk vypuštěn do vesmíru až tehdy, „*až bude stoprocentně zaručen jeho bezprostřední návrat na Zemi.*“¹⁷⁵ Tuto skutečnost vyvrací ve své práci Klingohrová¹⁷⁶.

Sedmnácté číslo ze dne 24. dubna 1961 nabídlo čtenáři na titulní straně Fidela Castra. Gagarin dostal prostor pouze v malé fotografii¹⁷⁷, ale jinak mu bylo věnováno pět stran z celkových šestnácti. Na druhé straně se nacházel stručný popis Jurije Gagarina, jeho datum narození, státní příslušnost, vzhled a rodinné informace. Skoro celou stranu zabírá obrázek grafického znázornění letu¹⁷⁸ a pod ním dvě vyznamenání, které dostal.¹⁷⁹ Pokud čtenář nalistoval na třetí stranu, mohl vidět chronologické události letu, pár vlastních slov Gagarina o letu a několik odstavců na témata spojená s technickou přípravou letu.¹⁸⁰

Na čtvrté straně Mladý svět otiskl reakce na první let od zahraničních osobností. Myšlenky Charlieho Chaplina, japonského ministerského předsedy Ikeda, francouzského spisovatele Louise Aragona, předsedy Světové rady míru Johna Bernaila i německého spisovatele Arnolda Zweiga byly uvedeny již v Rudém právu ze dne 13. dubna 1961 a Mladý svět je zde přetiskl¹⁸¹.

¹⁷² *Kdo je major J. A. Gagarin?* Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 16, str. 2

¹⁷³ Stejná zpráva se objevila již dříve v Rudém právu (TASS. *Zpráva TASS o prvním letu člověka do kosmického prostoru.* Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 1)

¹⁷⁴ „Sovětským vědcům nešlo o závod – šlo jim o další velký příspěvek k dějinám lidské kultury. Šlo ovšem také o to, dokázat celému světu důkazem nejvýmluvnějším a nejpřesvědčivějším, že práce lidí, osvobozených z pout vykořisťování, je prací vítěznou.“ (12. dubna 1961. Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 16, str. 2)

¹⁷⁵ 12. dubna 1961. Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 16, str. 2

¹⁷⁶ „Sám fakt, že celý let absolvoval v malé kulovité kabině o průměru pouhých 2,5 m a že jeho šance na přežití nepřesahovala podle tehdejších utajovaných informací 47%, musel současníkům připadat jako zázrak.“ (KLINGOHROVÁ, Adéla. *Realita a mediální obraz v kontextu sovětské mýtotvorby (Příběh Jurije Aleksejeviče Gagarina).* Praha 2007, str. 7)

¹⁷⁷ Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 17, str. 1

¹⁷⁸ Stejný obrázek se objevila již dříve v Rudém právu (Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102, str. 3)

¹⁷⁹ Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 17, str. 2

¹⁸⁰ Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 17, str. 3

¹⁸¹ *Národy světa i náš lid z celého srdce blahopřejí.* Rudé právo. 14. dubna 1961. roč. 41, č. 103, str. 1

Na stejné straně je popsána situace v Berlíně, kde se tisknou zvláštní vydání novin a jsou rozdávány zdarma na ulicích. Spodní část strany je věnována i věcem (dosud bezejmenný vrcholek v severním Tchlen-šanu a polská námořní loď), které byli pojmenovány podle Gagarina a informace o připravované sérii tří poštovních známek v Sovětském svazu.¹⁸²

Obr. 10 – Kosmonaut J. A. Gagarin odjíždí autobusem kde kosmické lodi. *Mladý svět* 24.4.1961, str. 6

v kosmické lodi, na tiskové konferenci v Moskvě) pokrývají většinu strany¹⁸⁴ a dole je otištěna situace ze školních lavic té doby¹⁸⁵.

Na následující, páté, straně můžeme vidět dvě fotografie, které vykrývají zhruba polovinu prostoru. Na jedné z nich je dvouletá Jelena Gagarinová a na druhé její matka Valja. Historický úspěch lidstva zde oslavuje Jiří Havel svou básní Gagarinové se vrátí.¹⁸³ Nejvíce fotografií Gagarina se nachází na šesté straně. Z celkových devíti, které jsou na této straně je na šesti z nich vidět jeho tvář s typickým úsměvem. Fotografie z různých etap života (např. jako člen technického učiliště, vojenského učiliště, hráč basketbalu,

Obr. 11 – Valja Gagarinová, manželka kosmonauta J. A. Gagarina, jedna z těch statečných sovětských žen, bez nichž jsou světové úspěchy sovětské politiky, hospodářství, vědy, techniky (a také astronautiky!) a kultury nemyslitelné. Matka dvou děvčátek věděla, k čemu se její muž připravuje, a přece ho nepřemlouvala, aby se věnoval povolání „bezpečnějšímu“. *Mladý svět* 24.4.1961, str. 5

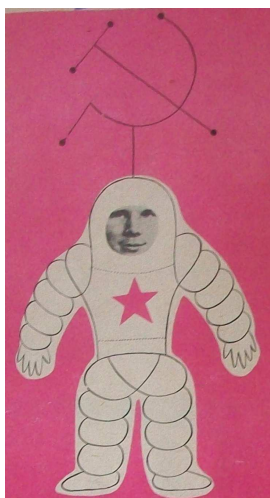
¹⁸² *Mladý svět*, roč. 3, 1961, č. 17, str. 4

¹⁸³ *Mladý svět*, roč. 3, 1961, č. 17, str. 5

¹⁸⁴ *Mladý svět*, roč. 3, 1961, č. 17, str. 6

¹⁸⁵ „O majoru Gagarinovi si ve škole Julia Fučíka v Praze-Strašnicích vyprávěla i třída 1.B. „Příští týden se budeme učit písmeno G, potom si jméno Gagarin napíšeme,“ řekla soudružka učitelka. „Soudružko učitelko, naléhali a žadonili žáčkové, naučte nás to písmenko hned. Prosíme vás...“ A tak školní osnovy byly v 1.B porušeny. Děti místo předepsaného T si s chutí osvojovaly nové tajuplné písmeno právě takovými krouživými pohyby, jaké kolem naší planety vykonává kosmická loď. Pak děti dostaly neobvyklý domácí úkol. Byl dobrovolný, nemusely ho psát. Přece však druhý den ve všech sešitech bylo krasopisně několikrát napsáno Jurij Gagarin.“ (*Mladý svět*, roč. 3, 1961, č. 17, str. 6)

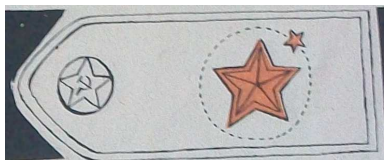
6.1.5. Nárameník majora Gagarina

Obr. 12 – *Dikobraz*
20.4.1961, str. 4

První dvě čísla humoristického časopisu *Dikobrazu*, které reagují na let sovětského kosmonauta do vesmíru vyšly ve dnech 20. a 27. dubna 1961 a proto je také zařazují do analýzy. Celkové ražení těchto dvou čísel je silně protiamerické a objevují se zde i narážky na katolickou církev.

Ve článku „*Ahoj kolego*“ se Jan Mareš pokoušel sestavit návod, jak by se mělo Gagarinovi gratulovat, aby se na všechny dostalo.¹⁸⁶ Na jiné straně byla karikatura prvního kosmonauta, který je oblečen v kosmickém obleku a na hlavě má anténu ve tvaru srpu a kladiva.¹⁸⁷ Dále byla uveřejněna kresba jeho nárameníku.¹⁸⁸

Obr. 13 - *Dikobraz* 20.4.1961, str.3

Z rozhovoru vyplývá, že opice pravděpodobně spadne do oceánu a člověk předem ví, kde spadne. Na konci se čtenář mohl dočíst, že se toto skutečně stalo.¹⁸⁹ Další reakce je od Ilji Barta: „*povzdechla si hvězda amerických kin: oh – kéž by oblétal mě příště Gagarin!*“¹⁹⁰ Mezi dalšími se objevilo i toto: „*to je pořád řečí o Gagarinovi, Američané také vyletěli. Z Kuby!*“¹⁹¹ V jiné sekci je uvedeno, že „*podle posledních zpráv připravili Američané deset astronautů na cestu do vesmíru. Teď už potřebují jen maličkost: raketu!*“¹⁹²

Dikobraz uvedl i smyšlené reakce od papeže Jana XXIII.: „*Tak on má dvě dcery? Pak že není otec na nebesích*“ a stanovisko Vatikánu: „*Ostře protestujeme proti porušení výsostního nebeského prostoru. Astronaut povalil několik zasloužilých nebešťanů, prorazil jeden kůr andělský a citelně zdemoloval centrální kartotéku kádrových materiálů chystaných k poslednímu soudu.*“¹⁹³

¹⁸⁶ MAREŠ, Jan. *Ahoj kolego!* *Dikobraz*, roč. 17, 1961, č. 16, str. 3

¹⁸⁷ ŠEŠPÁN, B. *Dikobraz*, roč. 17, 1961, č. 16, str. 4

¹⁸⁸ KALOUSEK, J. *Dikobraz*, roč. 17, 1961, č. 16, str. 3

¹⁸⁹ MAREK, Jiří. *Kosmický rozhovor*. *Dikobraz*, roč. 17, 1961, č. 17, str. 2

¹⁹⁰ BART, Ilja. *Povzdech hvězdy*. *Dikobraz*, roč. 17, 1961, č. 17, str. 3

¹⁹¹ *Dikobraz*, roč. 17, 1961, č. 17, str. 6

¹⁹² *Dikobraz*, roč. 17, 1961, č. 16, str. 2

¹⁹³ *Dikobraz*, roč. 17, 1961, č. 16, str. 3

6.2. Návštěva Československa

Obr. 14 – Vzájemné pozdravy – neúnavně mává soudruh Gagarin všem, kteří lemují jeho cestu ulicemi Prahy. Rudé právo 29.4.1961, str. 2

Téma této kapitoly je první mezinárodní cesta Jurije Gagarina v rámci jeho putování celým světem. Jak již bylo napsáno, „*dohasly slavnostní ohňostroje, utichají projevy v jazycích všech národů, noviny a časopisy se postupně vracejí k obvyklým nákladům*“¹⁹⁴. Gagarinova osobnost zde začíná dostávat jiné rysy. Z „objevitele vesmíru“ se postupně stává reprezentant

sovětského státního zřízení. K tomuto rozboru jsem vybral deník Rudé právo a časopisy Mladý svět a Československý voják.

6.2.1. Praha triumfálně uvítala hrdinu sovětské země

„*Na pozvání ústředního výboru Komunistické strany Československa, presidenta republiky soudruha Antonína Novotného a vlády Československé socialistické republiky navštíví Československo první kosmonaut – hrdina Sovětského svazu major Jurij Alexejevič Gagarin.*“¹⁹⁵ Takto informovalo den předem Rudé právo o zahraniční návštěvě. Gagarin se dostal vůbec poprvé za hranice a před letem vzkázal: „*Jsem šťastný, že jedu právě do vaší země, do Československa. O jeho lidu vím hodně. A především vím, že to jsou naši dobří přátelé.*“¹⁹⁶

Dalšího dne Jurij Gagarin skutečně přiletěl. „*Nad Ruzyní svítí slunce. Odehnalo mraky a vyšláplo si na oblohu, jako by ani ona nechtěla přijít o tuhle podívanou. [...] Vojenská hudba vyhrává do slavnostního dne, pionýři s rudými šátky netrpělivě vzhlížejí k obloze. Tam někde v těch místech se má objevit kursovní letadlo linky Moskva-Praha. [...] Krátce po desáté hodině se dostavili na letiště představitelé strany a vlády Zd. Fierlinger, J. Hendrych a V. Kopecký, tajemník ÚV KSČ Vl. Koucký, vedoucí tajemník*

¹⁹⁴ DĚNISOV, N; BORZENKO, S. *Komunista Jurij Gagarin – první kosmonaut*. Rudé právo. 28. dubna 1961. roč. 41, č. 117, str. 3

¹⁹⁵ *Vítáme prvního kosmonauta J. A.. Gagarina v Československu*. Rudé právo. 28. dubna 1961. roč. 41, č. 117, str. 1

¹⁹⁶ GAGARIN, Jurij, Alexejevič. *Jsem rád, že uvidím Československo*. Rudé právo. 29. dubna 1961. roč. 41, č. 118, str. 2

*MV KSC Ant. Krček, předsedové stran Národní fronty dr. J. Plojhar a dr. A. Neuman, vedoucí oddělení ÚV KSC, ministři V. David, B. Lomský, další členové vlády, předseda ÚRO Fr. Zupka, primátor hlavního města Prahy A. Svoboda, gen. L. Svoboda, generalita Čs. lidové armády, přední čs. vědci a další představitelé politického a kulturního života.*¹⁹⁷

„Gagarin ... Gagarin ... Gagarin, hřmí z tisíců hrdel a záplava květů se zvedá do výše na pozdrav. [...] Gagarin bravurně chytá kytice, chvíli mává žlutými tulipány, kterými ho někdo z chodníku obdařil, pak je zamění za novou kytici šeríku, zatímco tulipány uloží do své náruče. Ale náruč mu pochvíli již nestačí, je bezradný. Co s tolika kyticemi. Najednou se na něj snese úplný šeríkový déšť z obou stran. Vůz se změnil v obrovský šeríkový koš, z něhož hleděla jen rozesmátá Gagarinova hlava s leteckou čapkou.“ Lidé přišli pozdravit „našeho hrdinu, protože Jurij Gagarin patří i nám, je náš, protože vzlétl do vesmíru pro slávu i naší věci – komunismu.“¹⁹⁸

Obr. 15 – Zaplněné a radosti rozvlhčené byly ulice hlavního města naší socialistické republiky. Soudruh Gagarin byl nadšeně pozdravován a zahrnován ze všech stran kyticemi květů. Rudé právo 29.4.1961, str. 1

Gagarin je zde přirovnáván k vojákům, kteří osvobodili Prahu. *„Sláva a nadšení, vřelost a srdečnost. Před šestnácti lety vítali Pražané podobně tank číslo 23, první tank s Rudou armádou, která dorazila do Prahy. [...] A lidé, kteří zažili, vzpomínají – zase šeríky a zase sovětský voják, jako tentokrát ...“¹⁹⁹ „Vůz projíždí náměstím Krasnoarmějců. Co tohle náměstí již vidělo! Od slavné, oddané přísahy v roce 1938, ku*

¹⁹⁷ Praha triumfálně uvítala hrdinu sovětské země. Rudé právo. 29. dubna 1961. roč. 41, č. 118, str. 1

¹⁹⁸ Ulice plné bouřlivého nadšení. Rudé právo. 29. dubna 1961. roč. 41, č. 118, str. 2

¹⁹⁹ Ulice plné bouřlivého nadšení. Rudé právo. 29. dubna 1961. roč. 41, č. 118, str. 2

*keré zde vyzval národ soudruh Klement Gottwald, po truchlivé a dojemné pohřby prvních sovětských vojáků, kteří padli při osvobození Prahy. Teď náměstí jásá vstříc Gagarinovi.*²⁰⁰

Podnik ČKD Stalingrad daroval Gagarinovi bronzovou sošku slévače. Poté následoval projev prvního kosmonauta. Gagarin poblahopřál k mezinárodnímu svátku 1. máje, k 16. výročí osvobození Československa od fašistických okupantů a ke 40. výročí založení marxisticko-leninské strany Československa. Zároveň dodal, že *„jsme všichni přesvědčeni, že přátelství lidu obou našich bratrských zemí, sovětského lidu a československého lidu, je věčné a nerozborné, a budeme toto přátelství věčně, na věky společně utužovat.*²⁰¹

Obr. 16 – Soudruh Antonín Novotný předává J. A. Gagarinovi vysoké vyznamenání.

Rudé právo 30.4.1961,

„Triumfální cesta majora J. A. Gagarina z ruzyňského letiště skončila na Pražském hradě, kde byl přijat prvním tajemníkem ÚV KSC a prezidentem republiky soudruhem Antonínem Novotným.“ Novotný pozdravil prvního kosmonauta slovy: *„Budte srdečně vítáni. Viděl jste, jak vás naši lidé zdravili. To bylo za vaše hrdinství, to bylo upřímné vyjádření citů, jaké náš lid chová k lidu vašemu, k vaší zemi, k Sovětskému svazu.“* Gagarin odpověděl: *„Srdečně vám děkuji.*

Lze těžko slovy vyjádřit, jak mocně na mně toto uvítání zapůsobilo. Octl jsem se v ohnisku pozornosti a projevů upřímného přátelství. Přijímám to vše jako důkaz pevné družby československého lidu s lidem sovětským.“ Novotný dodal, že *„tento čin berou za svůj všechny pokrokové síly světa. Reprezentoval jste jím naše společné socialistické cíle a pokrokové úsilí; proto se ústřední výbor KSC rozhodl udělit vám vysoké vyznamenání.“*²⁰² Gagarinovi byl udělen *„čestný titul hrdina socialistické práce spojený s právem nosit Zlatou hvězdu hrdiny socialistické práce“.*²⁰³ Předání proběhlo ve Španělském sále na Pražském hradě. Kromě Gagarina titul „hrdina socialistické práce“ obdržel i *„soudruh J. Musil, vedoucí velkorypadla a nyní revírník na Dole J. Švermy*

²⁰⁰ STANO, J; HAŠKOVÁ, I; KRAUS, J. *Cesta uprostřed přátel.* Rudé právo. 29. dubna 1961. roč. 41, č. 118, str. 2

²⁰¹ GAGARIN, Jurij, Alexejevič. *Projev soudruha J. A. Gagarina.* Rudé právo. 29. dubna 1961. roč. 41, č. 118, str. 3

²⁰² *Soudruh A. Novotný přijal J. A. Gagarina.* Rudé právo. 29. dubna 1961. roč. 41, č. 118, str. 1

²⁰³ *Čest a sláva předním pracovníkům.* Rudé právo. 29. dubna 1961. roč. 41, č. 118, str. 1

v SHR, Josef Vohnický, vedoucí vývojového oddělení Závodu Říjnové revoluce ve Vsetíně a Josef Trousil, člen JZD Hlušovice.²⁰⁴

„Po 27 hodinách, které strávil v Praze první kosmonaut J. A. Gagarin, nastaly okamžiky loučení.“²⁰⁵ „Gagarin se rozběhl po schůdcích k letadlu. Bylo právě čtrnáct hodin. Ve dveřích se obrátil, rozpřáhl ruce, jak by chtěl všechny obejmout, rozhlédl se kolem, a potom stiskl dlaní dlaň a s rukama nad hlavou, s gestem, kterým naznačujeme, že někomu milému vřele tiskneme ruku, se loučil.“²⁰⁶

6.2.2. Tak jsme se přece jen dočkali

Obr. 17 – Mladý svět 8.5.1961, str.1

Podruhé se Jurij Gagarin dostal na titulní stranu Mladého světa v čísle 19, ze dne 8. května 1961²⁰⁷. Stalo se tak u příležitosti jeho první mezinárodní cesty ve dnech 28. a 29. května, která směřovala do Československa. Letadlo přistálo na ruzyňském letišti v 10:45 a Gagarin mohl být přivítán v Praze. Na druhé až třetí straně byla popsána návštěva našeho hlavního města. Gagarin se dostal z Hradu do Vysočan, kde navštívil ČKD Stalingrad a měl svůj projev, ze které bych vybral i tuto část: „Když se mne dnes ptali novináři, kde je tepleji, zda ve vesmíru nebo tady, odpověděl jsem že tady, protože ve vesmíru je v kabině teplota dvacet stupňů a tady je milión srdcí a v celém

Československu několik miliónů srdcí s teplotou vyšší jak 36,7 stupňů.“ Mladý svět na toto reagoval, že „při těchto slovech bylo každému dobře.“ Gagarin navštívil i Vyšehrad a Památník národního písemnictví. Celkově třináct fotografií s Gagarinem zaplňuje většinu místa na třech stranách, kde se objevily.²⁰⁸ Většina z těchto fotografií i textů, včetně blahopřání Gagarina k 40. výročí založení KSČ se vyskytuje v knize „Gagarin v Praze“.²⁰⁹

²⁰⁴ Vysoká vyznamenání nejlepším pracovníkům. Rudé právo. 30. dubna 1961. roč. 41, č. 119, str. 1

²⁰⁵ Praha se srdečně rozloučila s J. A. Gagarinem. Rudé právo. 30. dubna 1961. roč. 41, č. 119, str. 1

²⁰⁶ Praha se srdečně rozloučila s J. A. Gagarinem. Rudé právo. 30. dubna 1961. roč. 41, č. 119, str. 1

²⁰⁷ Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 19, str. 1

²⁰⁸ Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 17, str. 2-4

²⁰⁹ HÁJEK, Karel; NOVÁK, František; RÝPAR, Vladimír. Gagarin v Praze. Praha 1961

Časopis Československý voják věnoval návštěvě Jurije Gagarina v Československu číslo 10, ze dne 13. května 1961. Čtenář mohl objevit dvě strany plné fotografií. Pod jednou z nich byl komentář: „Dobrý den, majore Gagarine, tak jsme se přece jen dočkali“.²¹⁰ Zde autor reaguje na stejnojmennou píseň Gustava Broma, která byla v té době hodně populární.²¹¹ Krom toho, ve článku „Hrdinství na dosah ruky“ Rudolf Kalčík odpovídal na dopis vojína B. „Gagarin byl jedním z tisíců. [...] Hrdinou se však mohl stát jenom proto, že plnil spolehlivě a svědomitě i ty nejprostší věci, bez nichž vojenská škola, vojenský život nemůže být.“ a zároveň dodává, že „hrdinství není jen se samopalem v ruce a záškodníky před jeho ústím: myslí na Gagarina.“²¹²

6.3. Mise míru, část první

Návštěva v Československu byla Gagarinovou první mezinárodní cestou v rámci Mise míru. Následovaly cesty do dalších zemí světa, jak komunistických, tak i kapitalistických. V této sekci zařazuji období po návratu z Československa domů, až po let druhého sovětského kosmonauta Germana Titova do vesmíru v srpnu 1961. Pro rozbor této části jsem vybral Rudé právo.

6.3.1. Bulharsko

O tom, že Jurij Gagarin navštíví na pozvání ústředního výboru Bulharské komunistické strany, presidia Lidového shromáždění a rady ministrů Bulharské lidové republiky tuto zemi, informovalo Rudé právo den předem.²¹³ V pondělí 22. května 1961 „z letounu vystupuje mladý usměvavý Jurij Alexejevič Gagarin. Nepopsatelné nadšení a jásos jsou silnější než hukot motorů. Tisíce vítajících, tisíce květin a praporků mává vstříc drahému hostu. Jménem strany a vlády vítá milého hosta první tajemník ÚV BKS

---

²¹⁰ Československý voják, roč. 10, 1961, č. 10, str. 22

²¹¹ Celý svět slyšel tu zprávu TASSu - celý svět zanechal hovoru, - celý svět vyskočil od rozhlasu - a zdvihl pohledy nahoru. ... Dobrý den majore Gagarine, - tak jsme se konečně dočkali, - celý svět připil Vám rudým vínem, - lidé vám zezdola mávali. ... R. Vyřídíte prosím na měsíci, - vyřídíte mezi hvězdami, - co chceme všichni dneska říci, - že přijdem brzo za vámi. ... Já to tak zazpívat nedovedu - trémou se třese mi dneska hlas - máte prý majore dvacet sedm - a svět je mladý podle vás. (BROM, Gustav; HNILÍČKA, Jaromír; PÁČL, Pavel. *Pocta astronautovi (aneb Dobrý den, majore Gagarine)*.

²¹² KALČÍK, Rudolf. *Hrdinství na dosah ruky*. Československý voják, roč. 10, 1961, č. 10, str. 8

²¹³ Rudé právo. 22. května 1961. roč. 41, str. 3

*Todor Živkov, přední představitelé strany a vlády, generalita, členové diplomatického sboru v Sofii, představitelé kulturního a veřejného života a tisíce obyvatel obklopují Jurije Gagarina. Nad letištěm přelétává na pozdrav milému hostu devět reaktivních letounů.*²¹⁴ Podobně jako v Praze se v budově Národní opery v Sofii konalo slavnostní shromáždění sofijských pracujících na počest návštěvy J. A. Gagarina v Bulharsku. „*Po slavnostním uvítacím proslovu, který pronesl D. Ganev, udělilo presidium Lidového shromáždění BLR J. A. Gagarinovi čestný titul hrdiny socialistické práce BLR a udělilo mu Řád J. Dimitrova. J. A. Gagarin upřímně poděkoval Bulharské komunistické straně, bulharské vládě a pracujícím za čest, která mu byla prokázána, a prohlásil, že je ochoten věnovat všechny své síly boji za mír, za další rozkvět sovětské vědy a techniky. Slavnostní shromáždění se změnilo v demonstraci bulharsko-sovětského přátelství.*“²¹⁵ Další den se Gagarin přesunul do Plovdivu, kde se na vyzdobeném hlavním náměstí shromáždilo na 100 000 dělníků a zaměstnanců plovdivských závodů a úřadů i družstevníci z okolních vesnic. Během následujícího programu byl Gagarin jmenován čestným občanem měst Pleven a Varna.²¹⁶ Rudé právo informovalo o odletu prvního kosmonauta ze Sofie zpět do Moskvy, když „*se na letišti s ním rozloučily tisíce pracujících, zástupci bulharské a sofijské veřejnosti.*“²¹⁷

Obr. 18 – Návštěva J. A. Gagarina v Bulharsku. V Sofii oslavili Den lidové osvěty, kultury a slovanského písemnictví velkou manifestací, které přihlíželi z tribuny vedle milého hosta J. A. Gagarina čelní představitelé bulharské strany a vlády – pohled na tribunu Mauzolea Jiřího Dimitrova. Rudé právo 25.5.1961, str. 5

²¹⁴ HÁJEK, Lubomír. *Sofia vítá prvního kosmonauta*. Rudé právo. 23. května 1961. roč. 41, str. 4

²¹⁵ *Slavnostní shromáždění na počest J. A. Gagarina v Sofii*. Rudé právo. 24. května 1961. roč. 41, str. 4

²¹⁶ *Gagarin na cestě po Bulharsku*. Rudé právo. 26. května 1961. roč. 41, str. 5

²¹⁷ *J. Gagarin se rozloučil s Bulharskem*. Rudé právo. 28. května 1961. roč. 41, str. 6

6.3.2. Finsko

Gagarin byl i na oficiální návštěvě Finska. Rudé právo o tom psalo toto: „*J. A. Gagarin přijel v neděli do průmyslového centra v severním Finsku, města Kemi. Přivítali ho starosta města, předsedkyně Společnosti „Finsko-SSSR“ a další veřejní činitelé. Před nádražím se sešlo velké shromáždění. Starosta města zdůraznil význam prvního kosmického letu člověka. Účastníci shromáždění přijali s velkými ovacemi projev J. A. Gagarina, který poděkoval za srdečné a přátelské přijetí.*“²¹⁸ Dalšího dne se v Helsinkách konalo slavnostní shromáždění, kterého se zúčastnili předseda finské vlády E. Luukaa, ministři, vedoucí politických stran a veřejných organizací, poslanci, velvyslanec SSSR ve Finsku A. V. Zacharov, diplomatictí zástupci a další představitelé.²¹⁹

6.3.3. Velká Británie

Obr. 19 – Jurij Gagarin v zajetí Londýňanů. Rudé právo 12.7.1961, str. 1

„*Britské listy předvídají grandiózní uvítání Gagarina [...] Zprávu o příjezdu Gagarina přinášejí všechny listy pod výraznými titulky.*“²²⁰

Takto psalo Rudé právo o ohledu britských novin na blížící se návštěvu prvního kosmonauta v Londýně a v Manchesteru. V Londýně byl Gagarin „*na letišti oficiálně uvítán zástupcem britského ministerstva vědy Francisem F. Turnbullem a sovětským velvyslancem Soldatovem.*“ Gagarin pak prohlásil do britské televize a rozhlasu: „*Rád bych využil této příležitosti, abych srdečně pozdravil britský lid a přál mu štěstí a blahobyt. Věřím, že moje návštěva poslouží rozvoji vzájemného porozumění mezi našimi zeměmi a k rozšíření přátelských vztahů mezi sovětským a britským lidem.*“ Jurij Gagarin poté nastoupil do otevřeného auta Rolls-Royce s evidenčním číslem „YG 1“ (Yuri Gagarin 1) a nastoupil triumfální cestu na sovětské velvyslanectví.²²¹

²¹⁸ *Finský lid nadšeně zdraví J. A. Gagarina.* Rudé právo. 3. července 1961. roč. 41, str. 3

²¹⁹ *Shromáždění v Helsinkách na počest J. A. Gagarina.* Rudé právo. 6. července 1961. roč. 41, str. 4

²²⁰ *Britské listy předvídají grandiózní uvítání Gagarina.* Rudé právo. 9. července 1961. roč. 41, str. 1

²²¹ *Nadšené ovace prvnímu kosmonautovi světa.* Rudé právo. 12. července 1961. roč. 41, str. 1

Na tiskové konferenci na otázku, zda má v plánu navštívit další západní země, zejména Spojené státy odpověděl: „*Pozvání mám zatím mnoho. Rád bych všem vyhověl. Pozvání k návštěvě do Spojených států jsem však zatím nedostal.*“ V závěru tiskové konference předal doktor Maxwell, předseda „Britského meziplanetárního sdružení“ majoru Gagarinovi zlatou medaili.²²²

Ve středu ráno se přemístil do Manchesteru, kde ho pozval výkonný výbor britského Svazu slévárenských dělníků. „*Stejně jako při příjezdu do Londýna byl první kosmonaut major J. Gagarin uvítán velmi srdečně.*“ Gagarin převzal z rukou předsedy britského Odborového svazu slévačů Freda Hollingswortha diplom čestného člena a zlatou medaili za svůj historický let do kosmického prostoru. Hollingsworth řekl, že „*všichni lidé jsou hrdi na majora Gagarina, protože obzvláště členové našeho svazu, protože Gagarin patří k dělnické třídě. Jsme rovněž hrdi na to, že začal svou kariéru jako slévačský dělník.*“ Rudé právo otisklo i Gagarinovu reakci: „*Byl jsem rovněž dělníkem. Pracoval jsem jako slévač velmi dlouho, a ačkoli nyní pracuji na odlišném úseku, ve svém nitru jsem stále slévačský dělník. Přeju vašemu odborovému svazu úspěchy v boji za práva dělnické třídy a v úsilí o světový mír.*“²²³

Na další dva dny se Gagarin vrátil zpět do Londýna. Nejprve ho přijal britský ministerský předseda Harold Macmillan ve svém úředním sídle a setrval s ním v dvacetiminutovém rozhovoru. Poté se Gagarin zúčastnil oběda, který na jeho počest uspořádal předseda Britské akademie věd. V poledních hodinách byl přijat londýnským starostou Bernardem Waley-Cohenem v jeho úředním sídle Manston House v londýnské City.²²⁴ V pátek 14. července 1961 byl hostem britské královny Alžběty II. a jejího manžela vévody z Edinburghu. Po této návštěvě zavítal do „*londýnského okresu Highgate, kde je na místním hřbitově pochován Karel Marx. Sovětský kosmonaut položil na Marxův hrob věnec.*“²²⁵

6.3.4. Polsko

Rudé právo informovalo i o Gagarinově návštěvě Varšavy ve čtvrtek 20. července 1961. „*Stiskl si ruce se členy politického byra ÚV PSDS, soudruhy Kliszkou a*

²²² *Nadšené ovace prvnímu kosmonautovi světa.* Rudé právo. 12. července 1961. roč. 41, str. 4

²²³ *Ani liják nezabránil mohutnému uvítání Gagarina v Manchesteru.* Rudé právo. 13. července 1961. roč. 41, str. 1, 4

²²⁴ *H. Macmillan přijal J. A. Gagarina.* Rudé právo. 14. července 1961. roč. 41, str. 1, 4

²²⁵ *J. A. Gagarin u britské královny.* Rudé právo. 15. července 1961. roč. 41, str. 1

Logou-Sowińským, dalšími představiteli polské strany a vlády, se zahraničními diplomaty a zástupci polské armády i vědy.²²⁶ „Odpoledne se první kosmonaut setkal s členy politického byra ÚV PSDS, navštívil sovětské velvyslanectví a poté si prohlédl město. Varšava mu připravila neméně srdečné přijetí, jaké se mu dostávalo všude jinde, přijetí hodné prvního vítěze nad vesmírem. Předseda státní rady PLR A. Zawadzki odevzdal ve čtvrtek večer prvnímu kosmonautovi J. A. Gagarinovi vysoké polské vyznamenání, Grunwaldský kříž první třídy.“²²⁷

6.3.5. Kuba

Před odletem z Moskvy na Kubu sdělit major Gagarin dopisovateli TASS: „*Jsem nesmírně rád, že se konečně splňuje moje dávné přání – navštívit hrdinný ostrov Kuba.*“ Dodal, že pozorně sleduje postup kubánské revoluce a že pro něho, stejně jako pro milióny lidí, znamená již slovo Kuba symbol svobody a hrdinství.²²⁸

Obr. 20 – Vřele pozdravován obyvatelstvem, odjíždí první kosmonaut světa J. A. Gagarin v ověčeném autě (uprostřed) z havanského letiště v doprovodu ministerského předsedy Fidela Castra (vpravo) a presidenta Dorticose. Rudé právo 27.7.1961, str. 3

„V pondělí ráno přiletěl letadlem IL 18 do Havany na ohlášenou návštěvu oslav 8. výročí kubánské revoluce první kosmonaut světa major J. A. Gagarin. Na havanském letišti ho uvítali prezident Osvaldo Dorticos, ministerský předseda Fidel Castro, ministři kubánské vlády a představitelé diplomatického sboru.“²²⁹ „Ani tropický liják,

²²⁶ KOCÍKOVÁ, Marie. *Statistice pracujících Varšavy uvítaly Gagarina*. Rudé právo. 21. července 1961. roč. 41, str. 1

²²⁷ KOCÍKOVÁ, Marie. *Statistice pracujících Varšavy uvítaly Gagarina*. Rudé právo. 21. července 1961. roč. 41, str. 4

²²⁸ *Major J. Gagarin odletěl na Kubu*. Rudé právo. 24. července 1961. roč. 41, str. 1

²²⁹ *J. A. Gagarin v Havaně*. Rudé právo. 25. července 1961. roč. 41, str. 3

*jaký letos ještě na Kubě nebyl, neodradil nekonečné zástupy havanského obyvatelstva, které připravilo Juriji Gagarinovi po celé délce cesty do jeho havanského sídla vřelé a nadšené uvítání. Podél hustých zástupů obyvatelstva utvořily čestný kordón oddíly národních milicí a revoluční mládeže.*²³⁰ *„V půlnoci na středu se rozhořelo nebe nad Havanou barevnými raketami. [...] Lidé se vzájemně objímali a vítali příchod 8. výročí zahájení ozbrojeného boje proti Batistově diktatuře zpěvem národní hymny, Hymny 26. července a Internacionály. Ve středu dopoledne se konalo na náměstí José Martího velké lidové shromáždění, na němž promluvil předseda kubánské vlády dr. Fidel Castro a první kosmonaut světa major Jurij Gagarin.*²³¹ *Po návštěvě Kuby se Gagarin přesunul do Brazílie.*²³²

6.4. Kosmický let Germana Titova

Obr. 21 – Dva kosmonauti – German Titov a Jurij Gagarin. Snímek, přetištěný ze sovětské Pravdy, byl pořízen nedlouho před prvním letem člověka do vesmíru. RP 8.8.1961, str. 5

Ve dnech 6. a 7. srpna 1961 se uskutečnil druhý let sovětského kosmického programu kolem zeměkoule. Druhým zástupcem „komunistického zřízení“ byl German Stepanovič Titov, který v vesmíru strávil více než 25 hodin. Tímto dalším úspěchem Sovětského svazu v dobývání vesmíru

se mění i role Jurije Gagarina na stránkách tisku. Sám Gagarin se nestává hlavní postavou dění, ale jeho jméno je vsazováno dalším do úst.

„V 16 hodin 55 minut byl vyslán na palubu kosmické lodi „Vostok 2“ kosmonautu soudruhu Titovovi radiotelegram od letce-kosmonauta SSSR Jurije Alexejeviče Gagarina: „Drahý Germane! Jsem myšlenkami stále s Tebou. Objímám Tě a líbám, kamaráde! Vzrušeně sleduji Tvůj let. Jsem přesvědčen, že Tvá cesta bude úspěšná, že ještě více proslaví naši velkou vlast a náš sovětský lid. Na brzké shledání. Jurij Gagarin.“ Soudruh Titov potvrdil příjem blahopřejného telegramu soudruha Gagarina a vyjádřil mu vřelou přátelskou vděčnost.²³³ Titov v prohlášení uvedl, že *„můj velký přítel Jurij Gagarin první*

²³⁰ J. A. Gagarin nadšeně uvítán v Havaně. Rudé právo. 26. července 1961. roč. 41, str. 1

²³¹ Oslavy kubánské státního svátku. Rudé právo. 27. července 1961. roč. 41, str. 3

²³² Major Gagarin v Brazílii. Rudé právo. 31. července 1961. roč. 41, str. 8

²³³ Let probíhá podle programu. Rudé právo. 7. srpna 1961. roč. 41, str. 1

prokrestil cestu do vesmíru. Bylo to vynikající hrdinství sovětského člověka.“²³⁴ Rudé právo uvedlo i blahopřání rodiny Gagarinových. „Myslíme na něho jako na svého rodného syna“, řekla matka Gagarina.²³⁵

Tak jako Jurij Gagarin, tak i German Titov byl bouřlivě přivítán na Rudém náměstí. „Na čestné tribuně vidíme Nikitu Chruščova, Leodina Brežněva, Frola Kozlova, Anastáze Mikojana, Michaila Suslova a další představitele strany a vlády. Po boku předsedy rady ministrů očekává přilet svého blízkého přítele i Jurij Gagarin.“²³⁶ Chruščov ve svém projevu se tázal, „jak by neměl být náš lid hrdý, jak by se neměl radovat, když se z něho zrodili takoví hrdinové jako Jurij Gagarin a German Titov, dva nebeští bratři.“²³⁷ Na počest druhého kosmického letu se pořádala v Kremlu recepce, byli pozváni i German Titov a Jurij Gagarin s manželkami.²³⁸

Obr. 22

- N. S. Chruščov v objetí dvou hrdinných kosmonautů. *RP* 10.8.1961, str. 3
- Nikita Sergejevič a ti dva. *ABC* 6.9 1961, str. 2
- Komunisté. *Mladý svět* 18.8.1961, str. 8, 9

Ačkoliv tato fotografie musela mít velký vliv, protože se objevila na stranách třech periodik, můžeme vidět „vynucený“ úsměv Germana Titova. Ten v průběhu letu trpěl fyziologickými potížemi. Zatímco na Zemi je většina krve v lidském těle v jeho spodní části, ve stavu beztíže se rozlije rovnoměrně. Titov měl těžkou hlavu, oteklý obličej, propadal závratím, zvracel a vůbec se necítil dobře. V oficiálních zprávách se

²³⁴ Prohlášení Germana Stěpanoviče Titova. Rudé právo. 7. srpna 1961. roč. 41, str. 3

²³⁵ Hovoří sovětské lidé. Rudé právo. 7. srpna 1961. roč. 41, str. 3

²³⁶ Kosmická loď letěla jako zvěstovatel míru a přátelství mezi národy. Rudé právo. 10. srpna 1961. roč. 41, str. 1

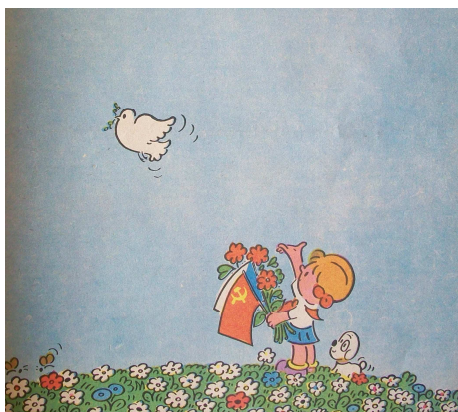
²³⁷ CHRUŠČOV, Nikita, Sergejevič. Projev soudruha N. S. Chruščova. Rudé právo. 10. srpna 1961. roč. 41, str. 1

²³⁸ Kosmický let vítězstvím socialistického zřízení. Rudé právo. 10. srpna 1961. roč. 41, str. 3

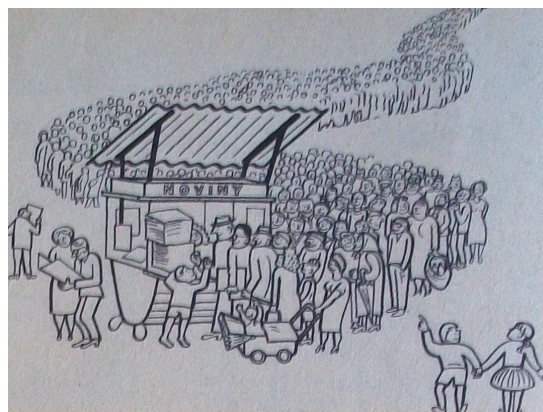
toto neobjevilo, ale z obrázku je patrné, že ještě několik hodin po návratu na Zem se necítil zcela fit.

Časopis Mladý svět věnoval druhému sovětského kosmonautovi dva srpnové čísla ze dnů 11. a 18. srpna 1961. V prvním čísle se takřka opakuje sdělení podávané na stránkách Rudého práva – technické parametry letu, zahraniční reakce a podpora Gagarina.²³⁹ Jak je typické pro Mladý svět, objevuje se zde mnoho fotografií. Gagarin se dostává do pozadí, ale nechybí na žádné důležité společné fotografii. Je vždy nablízku Chruščova nebo Titova.²⁴⁰

Dikobraz se ve vydáních ze dnů 10. a 17. srpna 1961 vyjádřil několika obrázky, uvádím zde dva z nich. Jeden od Miloše Nesvadby, který znázorňuje československo-sovětské přátelství a holubici míru a druhý obrázek od Ceplechy, na kterém je vidět zájem lidí o noviny v době po vypuštění dalšího kosmonauta.

Obr. 24 – A teď leť ty, Gagarin a Titov ti udělali cestu. *Dikobraz 10.8.1961, str.1*

Obr. 23 – Hele, Sověti zase vypustili kosmonauta. *Dikobraz 17.8.1961, str.2*

6.5. Mise míru, část druhá

Jak již bylo zmíněno, úspěšným letem Germana Titova byla přerušena Gagarinova Mise míru. Gagarin poté pokračoval ve svých cestách, ale již nebyl jediným zástupcem úspěchu sovětského programu. Díky tomu se mění i informování o něm ve sdělovacích prostředcích.

Obsahově se informace takřka nemění a jsou podobného rázu jako před letem Titova. Rudé právo otisklo zprávu o pozvání: „*Maďarská revoluční dělnicko-rolnická vláda pozvala prvního kosmonauta světa majora Jurije Alexejeviče Gagarina k účasti*

²³⁹ Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 32, str. 2, 3

²⁴⁰ Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 33, str. 5, 7, 8, 9

na oslavách Dne maďarské ústavy 20. srpna.²⁴¹ nebo „vláda Republiky Libérie pozvala prvního kosmonauta na světě Jurije Gagarina, aby navštívil Libérii jako oficiální host republiky.“²⁴² V dalších dnech se čtenář mohl dočíst o radostném přivítání: „Vlna nadšených ovací, volání a potlesku letěla od všech 25 000 Budapešťanů, kteří od ranních hodin netrpělivě čekali, aby mohli jako první pozdravit vzácné hosty. Jurije Alexejeviče a jeho choť.“²⁴³ V Indii „tisíce obyvatel hlavního města Dillí uvítalo ve středu na dillijském letišti prvního kosmonauta světa majora Gagarina.“²⁴⁴

Gagarinovy mezinárodní návštěvy již dostávají na stránkách Rudého práva značně menší prostor. Články byly nahrazovány bodovými údaji v sekci „24 hodiny v zahraničí“, které oznamovaly kde se Gagarin aktuálně nachází. „J. Gagarin přiletí v neděli na návštěvu do Itálie“²⁴⁵, „Kosmonaut Jurij Gagarin a jeho manželka odletěli po pětidenní návštěvě z Cejlonu“²⁴⁶ nebo „Jurij Gagarin přiletěl do Afghánistánu, kam ho jménem afghánské vlády pozval ministr školství Ali Ahmad Popol.“²⁴⁷

Postupně Gagarin zcela mizí. Fotografie se již v tomto období skoro neobjevují, uvádím zde jednu z návštěvy Indie.

Obr. 25 – Major Jurij Gagarin, který je na návštěvě v Indii, byl dne 29. listopadu přijat indickým ministerským předsedou Néhrúem. RP 2.12.1961, str. 4

²⁴¹ J. A. Gagarin do Budapešti. Rudé právo. 16. srpna 1961. roč. 41, str. 4

²⁴² Jurij Gagarin navštívil Libérii. Rudé právo. 27. prosince 1961. roč. 41, str. 3

²⁴³ Budapešť: Nadšené uvítání majora Gagarina. Rudé právo. 20. srpna 1961. roč. 41, str. 5

²⁴⁴ Major Gagarin v Indii. Rudé právo. 30. listopadu 1961. roč. 41, str. 4

²⁴⁵ Rudé právo. 5. října 1961. roč. 41, str. 4

²⁴⁶ Rudé právo. 13. prosince 1961. roč. 41, str. 4

²⁴⁷ Rudé právo. 14. prosince 1961. roč. 41, str. 4

6.6. Volá vesmír

Postava Jurije Gagarina je vyobrazena zcela jinak v časopise pro mládež ABC mladých techniků a přírodovědců a proto tomuto časopisu věnuji celou podkapitolu. V ABC docházelo k vytváření čtenářských zájmových klubů. Díky tomu, že v té době byl Sovětský svaz v čele závodu o dobývání vesmíru, redakce vyhlásila hru Volá vesmír v září 1960.

Čtenáři si měli sestavit posádku (klub), rozdělit funkce, najít si raketovou základnu (klubovnu), poslat redakci hlášení – přihlášku do hry a plnit úkoly vyhlášené redakcí, a o tom zase posílat hlášení. Redakce naopak posílala klubům zakládací listinu s přiděleným číslem a klubové legitimace, do který si měli lepit známky z časopisu.²⁴⁸ Hra dostala prostor na celé dvoustranně, kde byly všechny potřebné informace, a navíc jsem slíbili poslat každému přihlášenému kolektivu „startovací“ návod na výrobu pneumatických raketek.²⁴⁹ Za půl roku od vyhlášení hry Volá vesmír to vypadalo tak, že se o RP psalo a hovořilo průběžně v celém ABC, ale také v rádiu a televizi a tu a tam i v některých novinách a časopisech.²⁵⁰ Před startem Gagarina se přihlásilo více než 200 raketových posádek.

V redakci ABC Jan Šimáně vymyslel dopis prvnímu kosmonautovi. Dopis byl namnožen a poslán každé pionýrské raketové posádce s tím, že je tajný, a nikomu se nesmí ukázat. Ať dopis podepíše a vrátí redakci, a ta ho jednou hromadně kosmonautovi předá. Hned 12. dubna 1961 dopis předali členové RP-89 z Prahy (konstruktér Pavel Briš a fotograf-kronikář Mirek Brdička) na sovětské velvyslanectví. Bylo na něm 716 podpisů pionýrů z celé republiky. Tohle číslo však nebylo konečné, nakonec bylo více než dvojnásobné – 1800. Text společného dopisu otiskly deníky Rudé právo²⁵¹, Mladá fronta, Svobodné slovo a zkráceně i Práce.²⁵² Dopis v celém znění zde přepisuji.

Drahý sovětský kosmonaute!

Věděli jsme, že vzlétneš první na světě do kosmického prostoru. Také my jsme se řadu měsíců těšili na tento Tvůj slavný den, velký okamžik světové historie. Jsi zástupcem smělosti a odvahy celého lidstva.

---

²⁴⁸ TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – ábíčkem*. Praha 2005, str. 32

²⁴⁹ TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – ábíčkem*. Praha 2005, str. 32

²⁵⁰ TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – ábíčkem*. Praha 2005, str. 33

²⁵¹ *Volá vesmír*. Rudé právo. 16. dubna 1961. roč. 41, str. 6

²⁵² TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – ábíčkem*. Praha 2005, str. 35

Jsi příkladem také nám, československým pionýrům. Hrajeme hru „Volá vesmír“. Je to veselá i vážná hra. Ve svých raketových posádkách jsme vyrobili stovky modelů družic a raket. Známe přesně hodnoty kosmických rychlostí, seznamujeme se s údaji o Zemi, Měsíci, Slunci, o planetách, stálicích a galaxiích. Učíme se pozorně matematice, fyzice, biologii, své rodné řeči i ruština, jazyku astronautů. Denně cvičíme a sportujeme. Dodržujeme zdravotnické zásady. Stali se z nás nepřátelé alkoholu a kouření. V turistice na výletech pěstujeme orientaci v terénu, protože bez této průpravy není možná ani orientace a navigace v meziplanetárním prostoru. Sestavujeme své amatérské tranzistorové přijímací stanice a modely kosmických tanků, fotografujeme...

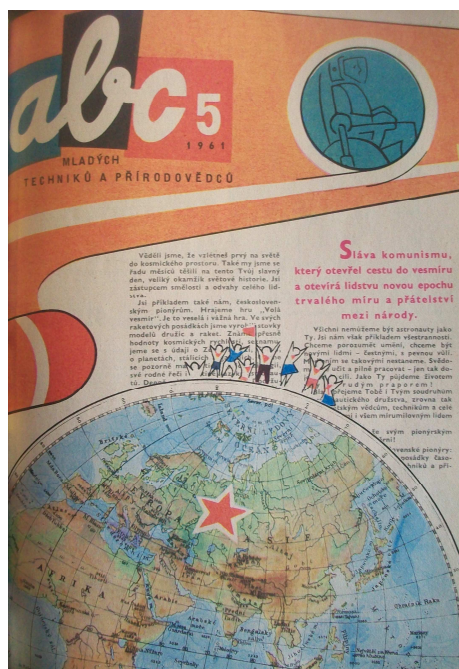
Všichni nemůžeme být astronauty jako Ty. Jsi nám však příkladem všestrannosti. Chceme porozumět umění, chceme být novými lidmi – čestnými, s pevnou vůlí. Modlením se takovými nestaneme. Svědomitě se učit a pilně pracovat – jen tak dojdeme k cíli. Jako Ty půjdeme životem vždy pod rudým praporem!

Blahopřejeme Tobě i Tvým soudruhům z astronautického družstva, zrovna tak jako sovětským vědcům, technikům a celé sovětské zemi i všem mírumilovným lidem na světě.

Slibujeme Ti, že svým pionýrským ideálům zůstaneme věrni!

Za všechny československé pionýry:

Pionýrské raketové posádky časopisu ABC mladých techniků a přírodovědců.²⁵³

Obr. 26 – Sláva komunismu, který otevřel cestu do vesmíru a otevírá lidstvu novou epochu trvalého míru a přátelství mezi národy. ABC 10.5.1961, str. 1

²⁵³ *Drahý sovětský kosmonaute. ABC. 10. května 1961, str. 15*

²⁵⁴ *První kosmonaut. ABC. 10. května 1961, str. 17*

Tento dopis byl otištěn v pátém čísle ze dne 10. května 1961. Celkově časopis věnoval Gagarinovi a tématice vesmíru titulní a čtyři další strany. Byl otištěn životopis Gagarina, ve kterém se ABC soustředilo na část jeho dětství. Časopis informoval, že „v dětství Jurij hodně sportoval. Rozhodl se být letcem a říkal, že musí být proto silný a zdravý. Jakmile roztál sníh, koupal se v řece ... byl hodně otužilý. Rád hrál kopanou a odbíjenou.“²⁵⁴ V pokračování Gagarinova životního příběhu redakce udělala chybu, když v mezititulku uvedla: „Světové datum – 12. březen

1961²⁵⁵. Toman ve své knize uvádí, že „vlastně si toho tenkrát skoro nikdo nevšiml [...] a žádné zmatky z toho naštěstí nebyly.“²⁵⁶

V sekci Volá vesmír uvedla redakce pokyny pro raketové posádky. Skupiny dostaly za úkol uspořádat besedy k nejvýznamnějším událostem poslední doby – o letech kosmických lodí, o letu člověka do vesmíru, o průletu meziplanetární stanice SSSR kolem Venuše. Dále měli děti uspořádat soutěže a závody s papírovými házecími letadélky, šipkami, vlašťovkami, s padáčky, s pneumatickými i hydro-pneumatickými raketami, s raketami podle návodů v časopisu ABC. Posádky měli také na svých jarních výpravách pátrat po „marsovském“ rostlinstvu (tařice skalní) a učit se stopovat, cvičit orientaci a vařit v přírodě.²⁵⁷

Co bylo důležité, bylo naplánování VII. srazu raketových posádek čtenářů ABC. Ten byl naplánován na 27. a 28. května na úpatí Kunětické hory u Pardubic. Na programu bylo budování tábora, promítání filmů, pozorování hvězdné oblohy, soutěže s raketami, přehlídka astronautických přileb a skafandrů nebo také kvízová soutěž.

V následujícím čísle ze dne 14. června 1961, se Gagarin a kosmonautika dostala na sedm stran. Na dvojstraně 2-3 se děti mohli dočíst o Gagarinových kladných vlastnostech. „*Je přesný a klidný, bystrý a rychlý v rozhodování, vyrovnaný a vytrvalý. Je mu vlastní skromnost a zásadovost. Pěstuje sport, běhy na dlouhých tratích, lyžování, plavání, hokej, košíková. Jeho zdravotní stav je výborný. Zajímá se o matematiku, chodívá na koncerty a do divadel. Zpívá ve sboru, rád čte. [...] Vede přísnou životosprávu: zanechává kouření, nepije alkoholické nápoje, každé ráno se rozcvičuje speciálními cviky.*“²⁵⁸ Všechny tyto činnosti a vlastnosti charakterizovaly Jurije Gagarina jako dobrý vzor pro děti a byly důležité pro další soutěž, která redakce ABC vyhlásila.

„Prázdninová raketa“ byla soutěž, ve které děti mohly získávat body za splněné úkoly. Děti měly pravidelně, bez pobízení uklízet své věci, ustlat si, umývat a utírat nádobí. Na konci soutěže jim měli potvrdit rodiče na kolik doma pomáhali a jaké body si mohly zapsat. Díky tomu, že Gagarin byl dobrým sportovcem, redakce ABC připravila tabulky výkonů pro běh, skok do dálky a výšky a hod míčkem. Podle dosažených výsledků si mohly děti taktéž připsat body.²⁵⁹ V dalším čísle vyšly další

---

²⁵⁵ *První kosmonaut*. ABC. 10. května 1961, str. 18

²⁵⁶ TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – ábíčkem*. Praha 2005, str. 36

²⁵⁷ *Volá vesmír*. ABC. 10. května 1961, str. 16

²⁵⁸ *JG*. ABC. 14. června 1961, str. 2, 3

²⁵⁹ *Prázdninová raketa*. ABC. 14. června 1961, str. 4, 5

úkoly. Byly jimi například stavba modelů letadel, exkurze do výrobního prostředí nebo turistika.²⁶⁰ Celkově bylo ve třech číslech uvedeno patnáct okruhů, ve kterém bylo možno získat body. Po vypršení prázdnin bylo třeba poslat vyplněný deník do redakce, která následně vybrala vítěze. Mezi cenami byly například transistorové přijímače, mikroskop, spací pytel nebo turistické vaříče.

Dopisy samotných raketových posádek byly otištěny v rubrice „Raketová depeše“. Jednotlivé posádky zde informovaly o svém aktuálním dění. „Do konce května vyrobíme pět modelů kosmických tanků“, „o práci posádek natáčíme úzký film ve formě reportáže“ nebo „pomůžeme při organizaci otevření hvězdárny.“²⁶¹

Červencové číslo ze dne 12. 7. 1961 uvedlo reportáž ze VII. srazu raketových posádek. „Sad nezralých třešní, 230 vodou nasáklých zelených, modrých a žlutých stanů, silueta kunětického středověkého hradu, „náměstí Astronautů“ a „Gagarinova třída“ táborového městečka, postavy ve stříbrných skafandrech (odolných i proti dešti), hlasatel v igelitovém plášti s elektrickým megafonem a 531 statečných účastníků.“²⁶² ABC nabídla poměrně krátkou reportáž, ale o to více fotografií.

Obr. 27 – Ti, kteří si jako svůj vzor zvolili Jurije Gagarina, ukázali na VII. srazu všestrannou činnost: astronomie, přírodověda, raketová technika, modelářství, turistika, tělovýchova. ABC 12.7.1961, str. 16, 18

6.7. Ostatní

Do téhle kapitoly jsem vybral několik menších událostí nebo charakteristik Gagarina, který jsou sice malé svým rozsahem, abych jim věnoval samostatné kapitoly, ale nerad bych je opomenul protože také vypovídají o vyobrazení Jurije Gagarina.

²⁶⁰ Prázdninová raketa. ABC. 12. července 1961, str. 13

²⁶¹ ABC. 14. června 1961 1961, str. 23

²⁶² Sraz u kráterů. ABC. 12. července 1961, str. 16

6.7.1. Mezinárodní filmový festival

Mezi 9. a 23. červencem probíhal v Moskvě II. mezinárodní filmový festival, kterého se zúčastnilo 51 zemí.²⁶³ „Vedle festivalového hesla byl na tribuně emblém rakety mířící ke hvězdám. První kosmonaut světa, Jurij Gagarin, se sice zahájení festivalu nezúčastnil, ale přesto se stal jeho hrdinou. Neboť po oficiálním zahájení byl jako první uveden film, který je v tom nejkrásnějším slova smyslu skutečnou senzací. Natáčelo jej 26 kameramanů několik let. „První let ke hvězdám.“²⁶⁴ Film vyobrazoval odvážnou cestu lidstva do vesmíru, vývoj prvních raket, zvířecí posádky a nakonec i trénink budoucích kosmonautů a výběr Gagarina.

Obr. 28 – Jurij Gagarin opět mezi hvězdami. Gina Lollobrigida vyjádřila svůj obdiv docela prostým ženským způsobem. *Mladý svět*, 11.8.1961, str. 12

Samotný Gagarin se dostavil na festival 17. července a přítomní, „známé herečky Gina Lollobrigida a Marisa Merini, členové festivalové jury a další uznávaní mistři světové kinematografie uvítali prvního kosmonauta bouřlivým potleskem.“²⁶⁵ I *Mladý svět* psal o tomto filmu jako o „senzací festivalu“ a jeho návštěva „zastínila všechny hvězdy filmového nebe.“²⁶⁶ Z Gagarina se postupně stává jakási „reklama“ nebo „značka“ Sovětského svazu. Toto je vidět i na fotce, která je u článku v *Mladém světě*. Uvnitř hloučku lidí je Gagarin, který přijímá polibek od Giny Lollobrigidy.

6.7.2. Gagarin sportovec

Díky tomu, že k letu do vesmíru bylo zapotřebí mít výbornou kondici, byl Gagarin také prezentován jako výborný sportovec. „Kosmonaut musí mít kromě silné vůle a vytrvalosti „výbornou fyzickou zdatnost. Těchto vlastností není třeba dosahovat hodnou za rekordy, ale na nejrůznější sportovní činnosti.“²⁶⁷

Mladý svět otiskl článek s nadpisem „Bez sportu brána do vesmíru uzavřena!“ v čísle 42, ze dne 20. října 1961. Autor reagoval na rozhovor se zasloužilým mistrem

²⁶³ RYBÁROVÁ, M. Když hvězdy žádají o autogram koho? Gagarina! *Mladý svět*, roč. 3, 1961, č. 32, str. 12

²⁶⁴ *Ve znamení Gagarina*. Rudé právo. 11. července 1961. roč. 41, str. 3

²⁶⁵ J. Gagarin mezi účastníky filmového festivalu. Rudé právo. 18. července 1961. roč. 41, str. 4

²⁶⁶ RYBÁROVÁ, M. Když hvězdy žádají o autogram koho? Gagarina! *Mladý svět*, roč. 3, 1961, č. 32, str. 12

²⁶⁷ *Sověťští kosmonauti se připravují k novým letům*. Rudé právo. 27. května 1961. roč. 41, str. 4

sportu SSSR Vladimírem Kokkinakim, který byl zveřejněn v časopise Fizkultura i sport. Z článku vyplývá, že výcvik kosmonautů je velice náročný a tělovýchova a sport jsou proto neodlučitelnou součástí jejich přípravy. V článku je uvedeno, že mladý Gagarin „v dětství lezl po stromech, chytal do rukou ryby a raky, koupal se v řece až dostával husí kůži, v zimě bruslil a lyžoval“. Na učilišti z něho vyrůstal „zdatný gymnasta (nejraději měl hrazdu), fotbalista, volejbalista, košíkář, střelec i lyžař“. Se sportem prý nedal pokoj nikomu, lákal k němu i ostatní spolužáky ve škole. A když se k žádnému sportu nehodili, lákal je na hřiště alespoň jako diváky a fanoušky. „Jurijův spolužák Alexandr Šikin má dodnes schován diplom, který mu předal Gagarin jako nejaktivnějšímu fanouškovi.“²⁶⁸

I Československý voják nabídnul svým čtenářům Gagarina v pozici sportovce. Na dvoustranně uvedl celkem sedm fotografií z letního období, kdy první kosmonaut skáče do vody a hraje volejbal.

Obr. 29 – Československý voják, 14.8.1964, str. 32, 33

6.7.3. Zástupce Nejvyššího sovětu SSSR

Obr. 30 – První kosmonaut světa Jurij Gagarin je kandidátem na poslance Nejvyššího sovětu SSSR. Nedávno se sešel se svými voliči ve svém rodném kraji. Občané Gžatska mu uspořádali srdečné uvítání. *RP* 4.3.1962, str. 5

„Jurij Gagarin, navržený za kandidáta na poslance Nejvyššího sovětu SSSR, se sešel ve svém rodném kraji s voliči.“²⁶⁹ Rudé právo informovalo

²⁶⁸ DOMKÁŘ, Zdeněk. *Bez sportu brána do vesmíru uzavřena*. Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 42, str. 11

²⁶⁹ Rudé právo. 25. února 1962. roč. 42, str. 6

na svých stranách o kandidatuře Jurije Gagarina, uvedlo i fotky, kde je v obklopení lidmi i následný výsledek. „V Gžatsku ve Smolenské oblasti hlasovali voliči pro svého rodáka kosmonauta č. 1 Jurije Gagarina.“²⁷⁰

6.7.4. Filatelie

Sekci filatelie pravidelně otiskovaly časopisy Mladý svět i ABC mladých techniků a přírodovědců. Mladý svět uvedl maďarské známky, u kterých náklad nebyl příliš vysoký (240 tisíc dvojic známek zoubkovaných a 10 tisíc stříhaných).²⁷¹ V ABC otiskli mongolské známky neobvyklých rozměrů – tvaru protáhlého obdélníku 65x25 mm.²⁷² V Československu vydalo ministerstvo dopravy a spojů koncem června 1961 dvě příležitostné letecké známky s portrétem J. A. Gagarina a se záběrem z jeho návštěvy ve dnech 28. a 29. dubna v Praze. Známky měli výplatní hodnoty: 60h – výjev ze slavnostního uvítání prvního letce kosmonauta v našem hlavním městě, 1,80 Kčs – obraz J. A. Gagarina v kukle kosmonauta, nosná raketa po vypuštění a mírová holubice. Kresby obou známek navrhl prof. Cyril Bouda, rytinu první známky vypracoval Jiří Švensbír, druhou rytinu Jan Mráček.²⁷³

Obr. 31 – Známky. Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 23, str. 14; ABC. 10. října 1962, str. 17; Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 26, str. 15

6.7.5. První výročí

Rok po uskutečnění prvního letu do vesmíru psalo Rudé právo o tom, že Gagarinovy cesty „jak jeho cesta kosmická, tak i jeho cesta družby, měly jediný cíl –

²⁷⁰ Sovětští lidé zvolili své zástupce do Nejvyššího sovětu SSSR.. Rudé právo. 19. března 1962. roč. 42, str. 1

²⁷¹ Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 23, str. 14

²⁷² ABC. 10. října 1962, str. 17

²⁷³ Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 26, str. 15

*pomáhat upevňovat a prohlubovat mír a přátelství mezi národy. Gagarinův let nebyl jen svědectvím osobního hrdinství, vůle a odvahy prostého sovětského člověka, jehož otevřený úsměv dnes celý svět miluje. Bylo to nové přesvědčivé vítězství tvůrčích sil všeho sovětského lidu, vítězství jeho vynikající vědy a techniky, která zaujala prvenství nejen v kosmonautice a v oborech s ní spjatých, ale která v bouřlivém náporu plní veliký cíl – zaujmout naprosté vítězství ve vědě světové.*²⁷⁴

Obr. 32 – Rudé právo 12.4.1962, str. 1

Mladý svět oslavuje první výročí historicky prvního letu člověka do vesmíru ve vydání ze dne 20. dubna 1962. Ve skutečnosti přípravy tohoto čísla neprobíhaly zrovna lehce. Ladislav Smoljak chtěl oslavit 35. výročí Vest Pocket Revue a číslo věnovat humoru. „Z rotaček vyjelo již přes třiatřicet výtisků, Smoljak s desíti z nich už seděl u Werichů a těšil se, že číslo poputuje k Voskovcovi do Ameriky. Z titulní strany se pak ale na čtenáře nasmál Werich, nýbrž Gagarin,

*přestože ta změna stála třiadvacet tisíc.*²⁷⁵ Na titulní straně je tedy úsměv Gagarina²⁷⁶, druhá strana nabízí souhrn důležitých fotografií z hlavní události minulého roku a krátký fejeton, kde je Gagarin označován jako „symbol mírového využití raket“²⁷⁷.

Československý voják sčítal události za poslední rok. „*Let majora Gagarina byl první a lidé si mohli poprvé ověřit, že let do kosmického prostoru je možný. Let majora Titova byl významný především z hlediska kosmického lékařství. [...] Podplukovník Glenn potvrdil, že kosmický koráb je možno i v nejkritičtějších okamžicích letu ovládat a řídit.*“ Dále si autor pokládal otázku co bude následovat. Došel k názoru, že „*lidé mají před sebou cestu do kosmického prostoru dokořán otevřenou. Že by se po této cestě šlo mnohem rychleji, kdyby se uskutečnila spolupráce vědců obou „kosmických velmocí“, Sovětského svazu a Spojených států, o tom není spor.*“²⁷⁸ Nakonec poznamenal, že by bylo lepší zbavit se strachu z hrozícího atomového konfliktu a místo toho očekávat další a další pokusy o pronikání do vesmíru.

²⁷⁴ Před rokem – první člověk ve vesmíru. Rudé právo. 12. dubna 1962. roč. 43, str. 1

²⁷⁵ KONRÁDOVÁ, Petra. Mladý svět. Reflex. 2005, 30, str. 55

²⁷⁶ Mladý svět, roč. 4, 1962, č. 16, str. 1

²⁷⁷ Rakety a holubice. Mladý svět, roč. 4, 1962, č. 16, str. 2

²⁷⁸ Píše se rok po Gagarinovi. Československý voják, 14. dubna 1962, č. 8, str. 8

7. VYOBRAZENÍ OSOBY V. V. TĚREŠKOVOVÉ

7.1. Otázka – žena ve vesmíru?

Již po uskutečnění prvního letu člověku do vesmíru se objevily otázky a diskuze, zda bude mít i žena možnost uskutečnit tento úkol. O tom, že tato výprava měla daleko větší emancipační vliv než vědecký jsem vyzpozoroval v několika případech.

V květnu 1962, více než rok před letem Valentiny Těreškovové se v časopise Československý voják objevil článek Vlasty Smržové s názvem „Žena ve vesmíru“. Autorka s přihlédnutím na aktuální dění sdělila, že „*technický rozvoj se šíří geometricky lavinovitě a není jisté tak moc daleko doba, kdy let do vesmíru bude běžný jako služební cesta.*“ Ve článku se vyskytl názor s ironickým podtextem sociálně-kritického feminismu, že pro ženu bude snadnější „*proniknout do vesmíru [...] než proniknout v zaměstnání na vedoucí pozici.*“ Let by mohl být pro ženy snadnější také v tohu důvodu přetížení. „*Co je to pro ženu, na které leží tíha domácnosti, zaměstnání, funkce, péče o zhyčkaného manžela a dítky?*“ Naopak pro ženu by byl kosmický let nevýhodný z důvodů, že „*se odtud nedají posílat pohlednice, jako ze zahraničních cest, ku dráždění přítelkyň a známých.*“²⁷⁹ Také kosmické záření pěkně neopaluje jako slunce třeba u Černého moře v Mamai nebo ve Varně, dodala autorka k této parodii na ženskou marnivost.

Obr. 33 – Dikobraz 27.6.1963, str. 2

Článek stejné autorky s názvem „Žena ve vesmíru a vůbec“ byl uveřejněn již v průběhu letu Těreškovové na stranách Dikobrazu ze dne 20. června 1963. Smržová se přimlouvala opět ironicky, aby se 16. červen světil jako svátek všech žen s odůvodněním, že „*v červnu je taky mnohem víc kytěk a jsou levnější než v březnu.*“ O tom, že americký prezident Kennedy začal vyjednávat o zákazu nukleárních pokusů se autorka zamyslela, „*jestli mu to neporadila paní Kennedyová, poněvadž čeká miminko. [...] Ještě kdyby nám tak píchla paní de Gaullová, paní starostová Brandtová a ostatní prominentní dámy, aby s jejich manžely byla rozumnější řeč a měli mírumilovnější pohled na svět, to by bylo něco!*“²⁸⁰

²⁷⁹ SMRŽOVÁ, Vlasta. Žena ve vesmíru. Československý voják, roč. 11, 1962, č. 10, str. 27

²⁸⁰ SMRŽOVÁ, Vlasta. Žena ve vesmíru a vůbec. Dikobraz, roč. 19, 1963, č. 25, str. 2

7.2. První žena ve vesmíru

Na rozdíl od Gagarina, let Těreškovové nebyl individuální, ale společný. Již 14. června 1963 odstartovala loď s Valerijem Bykovskim na palubě, let Těreškovové začal o dva dny později, 16. června 1963.²⁸¹ Oba dva se vrátili na Zem 19. června 1963. Bykovskij strávil ve vesmíru pět dní, Těreškovová celkově 70 hodin a 50 minut. Rudé právo i ostatní periodika se oběma kosmonautům věnovalo na svých stranách.

7.2.1. Valentina Vladimirovna Těreškovová řídí kosmickou loď „Vostok 6“²⁸²

Obr. 34 – První kosmonautka světa před startem. RP 17.6.1963, str. 2

V této části se budu věnovat informování Rudého práva o průběhu letu Těreškovové. Do tohoto výběru patří vydání ze dnů 17. – 21. června 1963.

„Dne 16. června 1963 ve 12 hodin 30 minut moskevského času byla v Sovětském svazu dopravena na oběžnou dráhu umělá družice Země kosmická loď „Vostok 6“, poprvé na světě řízená ženou – občankou Sovětského svazu, kosmonautkou Valentinou Vladimirovnu

Těreškovovou.“²⁸³ Mezi úkoly, proč byl let uskutečněn, Rudé právo uvedlo: „bude proveden zejména srovnávací rozbor působení těchto faktorů na organismus muže a ženy, dále nový komplex lékařských a biologických výzkumů a budou rozpracovány a zdokonaleny systémy řízených kosmických lodí při společném letu.“²⁸⁴ To, že význam tohoto letu byl více politický než vědecký, šlo vyčíst z dalších článků.

²⁸¹ První skupinový let proběhl již ve dnech 11.-15. srpna 1962, kdy ve vesmíru byly společně lodí s Andrijanem Nikolajevem a Pavlem Popovičem.

²⁸² *Valentina Vladimirovna Těreškovová řídí kosmickou loď „Vostok 6“.* Rudé právo. 17. června 1963. roč. 43, č. 165, str. 1

²⁸³ *Valentina Vladimirovna Těreškovová řídí kosmickou loď „Vostok 6“.* Rudé právo. 17. června 1963. roč. 43, č. 165, str. 1

²⁸⁴ *Valentina Vladimirovna Těreškovová řídí kosmickou loď „Vostok 6“.* Rudé právo. 17. června 1963. roč. 43, č. 165, str. 1

Těreškovová byla označena jako „sestra hvězdných bratří“²⁸⁵, „sovětská žena, pracující člověk, mladá komunistka.“²⁸⁶ Zdeněk Hoření ve svém článku psal, že první žena ve vesmíru „a to je zákonitě, je právě sovětská žena. Vždyť právě Velký Říjen a první stát dělníků a rolníků na světě osvobodil ženu z věkových pout a dal jí plná občanská práva. Díky socialistickému zřízení zaujala sovětská žena ve společnosti stejné postavení jako muži ve všech oblastech politického a hospodářského života SSSR.“²⁸⁷ Dále uvedl, že „šestnáctý červen 1963 se stal v Sovětském svazu jakoby novým mimořádným svátkem žen.“²⁸⁸

O tom, že let probíhá úspěšně a bez problémů, informoval list v průběhu celého letu. „Kosmonautka Těreškovová dobře snesla start kosmické lodi na oběžnou dráhu a přechod do stavu beztlíže. Cítí se dobře.“²⁸⁹ Po přistání si čtenáři mohli přečíst, že „telemetrické údaje lékařské kontroly a vizuální televizní pozorování zdravotního stavu kosmonautů během celého letu ukázaly, že kosmonauti Bykovskij i Těreškovová dobře snesli start, dlouhodobý kosmický let i návrat na Zemi.“²⁹⁰ Ve skutečnosti to ovšem nebyla pravda. Před startem byla Těreškovová značně nervózní a během letu si neustále stěžovala na bolest. Díky kinetóze byla unavená a dokonce i zvracela.

Během letu Rudé právo otiskovalo blahopřejné dopisy. Mezi nimi byl telegram od Ústředního výboru KSČ a Antonína Novotného²⁹¹, britské královny Alžběty II., jugoslávského presidenta Tita, indického ministerského předsedy Néhrúa²⁹², prvního tajemníka ÚV PSDS Wladysława Gomulky²⁹³, představitelů Maďarské lidové republiky Istvána Dobiho a Jánose Kádára nebo předsedy státní rady Čínské lidové republiky Čou En-laje.²⁹⁴ Kromě oficiálních gratulací uvedlo Rudé právo i reakce zahraničního tisku. Italský list Palmiro Togliatti uvedl, že „jedině socialismus uskutečněný v Sovětském svazu zcela osvobozuje ženu od nespravedlivých nerovnoprávností a předsudků, umisťuje ji na roveň všech lidských bytostí, v čelo nejdůležitějších vymožeností práce,

²⁸⁵ HOŘENÍ, Zdeněk. *Sestra hvězdných bratří*. Rudé právo. 17. června 1963. roč. 43, č. 165, str. 1

²⁸⁶ *Velitelka lodi „Vostok 6“*. Rudé právo. 17. června 1963. roč. 43, č. 165, str. 1

²⁸⁷ HOŘENÍ, Zdeněk. *Sestra hvězdných bratří*. Rudé právo. 17. června 1963. roč. 43, č. 165, str. 1

²⁸⁸ HOŘENÍ, Zdeněk. *Sestra hvězdných bratří*. Rudé právo. 17. června 1963. roč. 43, č. 165, str. 1

²⁸⁹ *Valentina Vladimirovna Těreškovová řídí kosmickou loď „Vostok 6“*. Rudé právo. 17. června 1963. roč. 43, č. 165, str. 1

²⁹⁰ *Dobyvatelé vesmíru úspěšně přistáli*. Rudé právo. 20. června 1963. roč. 43, č. 168, str. 1

²⁹¹ NOVOTNÝ, Antonín. *Blahopřejný telegram ÚV KSSS*. Rudé právo. 18. června 1963. roč. 43, č. 166, str. 1

²⁹² *Svět blahopřeje*. Rudé právo. 18. června 1963. roč. 43, č. 166, str. 2

²⁹³ *Hlasy k letu sovětských kosmonautů*. Rudé právo. 19. června 1963. roč. 43, č. 167, str. 5

²⁹⁴ *Blahopřání z celého světa*. Rudé právo. 20. června 1963. roč. 43, č. 168, str. 2

vědy a odvahy lidí.“²⁹⁵ I herečka Gina Lollobrigida se nechala slyšet: „*Je to důležité datum v dějinách ženské emancipace. Přeji si, aby po sovětské kosmonautce mohly vstoupit do vesmíru i další ženy.*“²⁹⁶

Na 21. červen 1963 bylo naplánováno i vydání Mladého světa. Redakce uveřejnila dvě strany plné fotografií, které byly doplněny životopisy jak Valentiny Těreškovové, tak i Valerije Bykovského. Ve článku „*Kosmická exhibice sovětského páru*“ se o Valentině psalo, že „*do oddílu kosmonautů přišla prostě, bez domýšlivosti. Svou skromností, houževnatostí a rychlým chápáním se brzy vyrovnala těm, kteří létali i na proudových letadlech.*“²⁹⁷ Celkově však byla vybrána zejména proto, že žádná z jejich kolegyně s ní nemohla soupeřit ve schopnosti působit na davy, v získávání sympatií lidí a chování se na veřejnosti.

7.2.2. Moskva nadšeně uvítala Valentinu Těreškovovou a Valerije Bykovského²⁹⁸

Obr. 35 – *Mladý svět*, 28.6.1963, str. 1

Stejně jako Jurij Gagarin a další kosmonauti, byla i Valentina Těreškovová bouřlivě přivítána na Rudém náměstí. Pro tuto část jsem vybral Rudé právo a Mladý svět.

„*Ani deštivé počasí nezkazilo slavnostní náladu Moskvánů, kteří se shromáždili ve statisícových davech od vnukovského letiště až*

k Rudému náměstí.“ Podobně jako Gagarin i Těreškovová s Bykovským se přemístili na hlavní náměstí v Moskvě, kde je vítaly další davy. „*Po hlášení zaznívá hymna Sovětského svazu, kosmonauti se objímají se soudruhem Chruščovem, s dalšími představiteli strany a vlády, s příbuznými a s prvními čtyřmi kosmonauty.*“²⁹⁹ Na tribuně Rudého náměstí měl Nikita Chruščov projev, ze kterého jsem vybral pár částí. Chruščov řekl, že „*jsem uvítali naše nové slavné hrdiny*

²⁹⁵ *Nový úspěch sovětské kosmické vědy předmětem obdivu celého světa.* Rudé právo. 18. června 1963. roč. 43, č. 166, str. 2

²⁹⁶ *Nový úspěch sovětské kosmické vědy předmětem obdivu celého světa.* Rudé právo. 18. června 1963. roč. 43, č. 166, str. 2

²⁹⁷ *Kosmická exhibice sovětského páru.* Mladý svět, roč. 5, 1963, č. 25, str. 3

²⁹⁸ *Moskva nadšeně uvítala Valentinu Těreškovovou a Valerije Bykovského.* Rudé právo. 23. června 1963. roč. 43, č. 171, str. 1

²⁹⁹ *Moskva nadšeně uvítala Valentinu Těreškovovou a Valerije Bykovského.* Rudé právo. 23. června 1963. roč. 43, č. 171, str. 1

vesmíru, *Valentinu Vladimirovnu Těreškovovou a Valerije Fjodoroviče Bykovského. Jsou to naše děti, děti sovětského lidu, skvělí představitelé jeho mladé generace. Jsou to komunisticky zocelení lidé. Všichni jsme hrdi na to, že lidé jako oni ponosou kupředu k úplnému vítězství komunismu rudý revoluční prapor, který vztyčili ve dnech Velkého října jejich otcové a matky, starší bratři a sestry.*³⁰⁰ První muž Sovětského svazu zároveň zvýraznil, že tento let „je novým významným vítězstvím sovětského lidu, mohutného socialistického hospodářství, sovětské vědy a techniky, je důležitým stopou v dobývání vesmíru.“³⁰¹ Chruščov také zdůraznil, že „sovětská vláda pevně trvá na tom, aby se kosmického prostoru využívalo jen k mírovým účelům.“³⁰²

Prostor k projevu dostali i kosmonauti. Těreškovová sdělila, že je „hluboce vděčná leninskému ústřednímu výboru KSSS a sovětské vládě, že mně, sovětské ženě, dělnici jaroslavlského textilního kombinátu, prokázala tak velkou důvěru a umožnila mi tak dlouhodobý kosmický let.“³⁰³ Dále se vyjádřila jako zástupkyně žen: „Válku nepotřebujeme, vždyť sovětský lid se plně věnuje pokojné budovatelské práci. Právě proto sovětský lid tak důsledně prosazuje mír, využití kosmického prostoru pro mírové účely, právě proto se všemožně snaží dát soudobé vědecké a technické úspěchy do služeb člověka, jeho rozkvětu a štěstí.“³⁰⁴ V průběhu ceremoniálu byl Těreškovové také udělen titul hrdina Sovětského svazu, odevzdán Leninův řád a medaile Zlatá hvězda za uskutečnění dlouhodobých kosmických letů.³⁰⁵ Stejněho večera byla také ve Velkém kremelském paláci uspořádána recepce na počest kosmonautů Valentiny Těreškovové a Valerije Bykovského, sovětských vědců, konstruktérů, inženýrů, techniků a dělníků, kteří zajistili uskutečnění dlouhodobého kosmického letu.³⁰⁶

Mladý svět věnoval přivítání nových kosmonautů v Moskvě číslo 26, ze dne 28. června 1963. Celkově se Těreškovová s Chruščovem a Bykovským objevili na titulní straně a poté dále na dalších dvou. Ve článku „*Země se usmívá – Čajka a Jestřáb přistáli*“ autor sčítá dosavadní výsledky sovětské i americké kosmonautiky. „*Valentina*

---

³⁰⁰ CHRUŠČOV, Nikita, Sergejevič. *Projev soudruha N. S. Chruščova*. Rudé právo. 23. června 1963. roč. 43, č. 171, str. 1

³⁰¹ CHRUŠČOV, Nikita, Sergejevič. *Projev soudruha N. S. Chruščova*. Rudé právo. 23. června 1963. roč. 43, č. 171, str. 1

³⁰² CHRUŠČOV, Nikita, Sergejevič. *Projev soudruha N. S. Chruščova*. Rudé právo. 23. června 1963. roč. 43, č. 171, str. 5

³⁰³ TĚREŠKOVOVÁ, Valentina. *Z projevu Valentiny Těreškovové*. Rudé právo. 23. června 1963. roč. 43, č. 171, str. 5

³⁰⁴ TĚREŠKOVOVÁ, Valentina. *Z projevu Valentiny Těreškovové*. Rudé právo. 23. června 1963. roč. 43, č. 171, str. 5

³⁰⁵ *Nejvyšší vyznamenání kosmonautům číslo 5 a 6*. Rudé právo. 23. června 1963. roč. 43, č. 171, str. 5

³⁰⁶ *Recepce v Kremlu na počest kosmonautů*. Rudé právo. 23. června 1963. roč. 43, č. 171, str. 5

*Těreškovová obkroužila Zemi za 71 hodin osmačtyřicetkrát, při čemž zdolala vzdálenost asi 2 000 000 km [...] Čtyři Američané celkem strávili ve vesmíru 53 hodin, oblétni Zemi 34 krát a urazili vzdálenost 1 437 000 km; společný jejich výkon je tedy nižší než let první kosmonautky světa.*³⁰⁷ Nad článkem byla umístěna fotografie z tribuny Rudého náměstí. Těreškovová společně s Chruščovem a dalšími kosmonauty se drží za ruce. Zde všichni kosmičtí bratři a sestra, společně s otcem hvězdných bratří, vytvářejí dojem velké, úspěšné a spořádané kosmonautické rodiny.

Obr. 36 – Moskva uvítala 22. června přírůstek do kosmonautické rodiny – Valerije Bykovského a Valentinu Těreškovovou. V záplavě květin, transparentů a radostných úsměvů konal se na Rudém náměstí obrovský tábor lidu, ke kterému promluvil soudruh Chruščov i nová vesmírná dvojice. *Mladý svět* 28.6.1963, str. 3

Stejně jako po každém letu, i po společném letu Těreškovové a Bykovského se konala oficiální tisková konference. „*V prostorné aule moskevské státní univerzity na Leninských horách uspořádala v úterý odpoledne Akademie věd SSSR a ministerstvo zahraničních věcí tiskovou konferenci s hrdiny vesmíru – první kosmonautkou Valentinou Těreškovovou a Valerijem Bykovským. Velkou halu naplnilo na 2000 osob, představitelů sovětského i zahraničního tisku, rozhlasu, televize a filmu. Příchod obou kosmonautů byl provázen dlouhými ovacemi. V. Bykovskij byl oblečen v letecké uniformě, V. Těreškovová měla civilní oblek. Oba měli již připnutý řády a nejvyšší vyznamenání hrdina SSSR a letec-kosmonaut. Tiskové konference se zúčastnili i všichni ostatní kosmonauti – Gagarin, Titov, Nikolajev a Popovič. Konferenci zahájil a řídil prezident Akademie věd SSSR Mstislav Keldyš.*“³⁰⁸ Právě Keldyš řekl, že „*sovětští lidé kteří posílají do vesmíru kosmické lodě, jsou přesvědčeni, že jejich činnost je přínosem pro světový mír*“.

³⁰⁷ *Země se usmívá – Čajka a Jestřáb přistáli.* *Mladý svět*, roč. 5, 1963, č. 26, str. 3

³⁰⁸ *Sovětští kosmonauti vyprávějí o své vzrušující kosmické pouti.* *Rudé právo*. 26. června 1963. roč. 43, str. 1

Obr. 37 – Sovětští kosmonauti za předsednickým stolem při zahájení tiskové konference v Moskvě. Rudé právo 26.6.1963, str. 1

Sama Valentina Těreškovová během konference sdělila, že si během letu „ráda zacvičila a jedla s chutí. Měla jsem pestrý jídelníček. Pravda, že koncem letu jsem přece jen dostala chuť na černý chléb, brambory a cibuli. Sovětští lidé, kteří mě uvítali po přistání, mě pohostili vším, co jsem ve vesmíru neměla“. Na otázku, zda měla strach, Těreškovová reagovala, že „ne, nepochybovala jsem o spolehlivosti lodi, byla jsem přesvědčena, že mě nezklame.“ Protože první kosmonautka byla v té době svobodná, novináře zajímalo, zda si již někoho vybrala. Na toto Těreškovová odpověděla: „Rozhodně se nebojím, že zůstanu starou pannou.“ A na dotaz, proč měla po přistání na tváři modřinu, vysvětlila, že „klopýtla jsem, když jsem spěchala k lidem, kteří mě uvítali.“³⁰⁹

7.3. Světový kongres žen

Mezi jednu z důležitých částí mediálního vyobrazení první kosmonautky patřila také její účast na Světovém kongresu žen, který se konal v Moskvě ve dnech 24. – 29. června 1963. Těreškovová se zde nejspíš poprvé stala oficiálním „symbolem rovnoprávnosti žen.“³¹⁰ Bez studia ruských archivů nebo rozhovorů s aktéry kosmického závodu a organizátory tohoto kongresu nemůžeme potvrdit svou domněnku, že let Valenty Těreškovové byl záměrně naplánován na dny 17. – 21. června 1963, aby se po nezbytné lékařské prohlídce a slavnostním přivítání v Moskvě tato hrdinka stala hlavní hvězdou právě tohoto kongresu.

³⁰⁹ *Sovětští kosmonauti vyprávějí o své vzrušující kosmické pouti.* Rudé právo. 26. června 1963. roč. 43, str. 5

³¹⁰ *Světový kongres žen v Moskvě.* Mladý svět, roč. 5, 1963, č. 27, str. 5

„Sovětské ženy s kyticemi pestrých květů vítají stále nové a nové skupiny žen ze všech končin světa. Je totiž přede dveřmi světový kongres žen, který v pondělí dopoledne začne v zasedací hale Sjezdového paláce v Kremle svou šestidenní práci.“³¹¹ Rudé právo informovalo o dění před i v průběhu celého kongresu každý den na svých stranách. „Největším počtem národních delegací bude zastoupen africký kontinent. Z Afriky přijede okolo čtyřiceti ženských skupin, z Asie asi 30. V mnoha zemích, kde jsou u moci protilidové vlády, setkávaly se delegátky se značnými překážkami ze strany oficiálních míst.“ V listu byl uveden také hlavní program, který byl rozdělen do čtyř částí: „projevy o podílu žen v boji za mír, odzbrojení a přátelství mezi národy, o boji žen za národní nezávislost, o problémech zdraví, výchovy a výuky dětí a mládeže a o boji žen za svá práva v rodině a ve společnosti.“³¹²

Obr. 38 – Pohled na předsednickou tribunu Světového kongresu žen v Moskvě. V popředí předsedkyně Mezinárodní demokratické federace žen E. Cottonová, za ní vlevo první kosmonautky světa Valentina Těreškovová. Rudé právo 25.6.1963, str. 4

Samotná Těreškovová se stala čestnou delegátkou a patřil jí začátek kongresu. „Celé shromáždění ji uvítalo bouřlivými ovacemi a skandováním „Valja, Valja!“ U pódia předsednictva, kde se Valentina Těreškovová zdravila s čelnými představitelkami hnutí žen, zahrnovaly delegátky kosmonautku květinami a nejrůznějšími dárky.“ Na kongresu vystoupilo mnoho žen, „předsedkyně MDFŽ Eugénie Cottonová informovala delegátky o práci Mezinárodní demokratické federace žen v boji za mír, národní nezávislost, za práva žen a za

šťestí dětí.“ Nikita Chruščov, který měl na kongresu také proslov zdůraznil, že „pokrokový vývoj společnosti a trvalý mír ve světě jsou nemyslitelné bez práce a boje žen. [...] Je hluboce zákonité, že boj proti nebezpečí termonukleární války se stal nejdůležitějším podnětem k upevnění mezinárodní jednoty žen.“³¹³ Krom toho Chruščov také vyzdvihl „hrdinství Valentiny Těreškovové, jejíž životní dráhu označil za skvělý příklad péče socialistické společnosti o každého člověka. Socialistický, komunistický

³¹¹ V pondělí bude v Moskvě zahájen největší světový kongres žen. Rudé právo. 22. června 1963. roč. 43, str. 1

³¹² V pondělí bude v Moskvě zahájen největší světový kongres žen. Rudé právo. 22. června 1963. roč. 43, str. 4

³¹³ Světový kongres zahájen. Rudé právo. 25. června 1963. roč. 43, str. 1

svět je skvělým příkladem důstojné rovnoprávnosti muže a ženy.“³¹⁴ I Těreškovová dostala slovo. „Má kosmická loď obletěla Zemi za 88 minut. Za necelou jednu a půl hodiny jsem přeletěla nad všemi zeměmi, které vyslaly své delegátky do Moskvy na kongres žen.“³¹⁵ První kosmonautka přijala dárky a „prosila, aby československé delegátky vyřídily její díky a pozdravy československým ženám. Na pozvání, aby navštívila Československo řekla [...] velmi ráda navštívím Československo i se svými bratry.“³¹⁶

Obr. 39 - Mladý svět, 5.7.1963, str.1

Mladý svět uveřejnil reportáž ze Světového kongresu žen v Moskvě v čísle 27, ze dne 5. července 1963. Redakce uveřejnila program, nejdůležitější postřehy ze shromáždění a mnoho fotek první kosmonautky. Dále se čtenář mohl dočíst, že úspěch Valentiny, jako ženy není vůbec náhodný. „Mezi ekonomy, plánovači a statistiky mají sovětské ženy většinu. Jen 25% pracovníků v těchto oborech jsou muži. Mezi lékaři je 74% žen a mezi učiteli 70%. Na 400 000 žen pracuje v oboru inženýrů specialistů. V průmyslových závodech je 16% vedoucích inženýrů rovněž žen. 150 000 žen v Sovětském svazu pracuje vědecky. Na vysokých školách je asi polovina

studentek – zkrátka, neexistuje žádná oblast lidské čtižádosti, kam by sovětská žena nemohla vstoupit se stejnými právy jako muž.“³¹⁷

7.4. Návštěva Československa

Stejně jako u Jurije Gagarina, i Valentina Těreškovová dostala mnoho pozvánek z celého světa, ale její „premiérová“ zahraniční cesta vedla do Československa. Po letu Těreškovová absolvovala mnoho tiskových konferencí, besed a cest po Sovětském svazu a proto první mezinárodní cesta dostala prostor až v srpnu 1963. První kosmonautka světa navštívila Československo „na pozvání ústředního výboru KSČ,

³¹⁴ Světový kongres zahájen. Rudé právo. 25. června 1963. roč. 43, str. 4

³¹⁵ Ženy celého světa žádají upevnění míru. Rudé právo. 26. června 1963. roč. 43, str. 6

³¹⁶ Hrdinství Valji Těreškovové povzbudivým příkladem pro boj žen celého světa za mír a rovnoprávnost. Rudé právo. 26. června 1963. roč. 43, str. 6

³¹⁷ Světový kongres žen v Moskvě. Mladý svět, roč. 5, 1963, č. 27, str. 5

presidenta republiky a československé vlády.“³¹⁸ Rudé právo o příletu návštěvy i o programu pobytu informovalo již předem na svých stranách. „V samotné Praze se Valentina zdrží dva dny, v jejichž průběhu však také zajede na krátkou návštěvu do Berouna a Lidic. Pak odjede do Plzně a Karlových Varů, později též do Bratislavy a Ostravy.“³¹⁹ V listu byla také otištěna slova Těreškovové před letem: „Jsem šťastná, že mohu navštívit zlatou Prahu, že první zemí, do které odjízďím, je socialistické Československo.“³²⁰

7.4.1. Praha

Obr. 40 – S kyticemi květů zahrnuli Pražané svého milého hosta. Rudé právo 16.8.1963, str. 2

Ve čtvrtek 15. srpna 1963 mělo na ruzyňské letišti přistát letadlo TU 124, se sovětskou kosmonautkou. Rudé právo otisklo reportáž, ve které autoři vylíčili atmosféru na letišti. „V Ruzyni je hlava na hlavě. Všechny ochozy ani nestačí pro ty, kteří přišli uvítat první kosmonautku světa. Drobounce poprchává. Ani zamračené mžící nebe nemůže pokazit dobrou náladu. Přidává k ní svou trochu i různá dechová hudba Vnitřní stráže. Vzrušení roste, jak se blíží devátá hodina.“ Po příletu Těreškovové „k letounu přichází skupina, která ji první zdraví a objímá. Soudruzi J. Hendrych, L. Jankovcová, H. Leflerová a mnoho dalších. Srdečná slova, úsměvy pod palbou fotografických přístrojů a televizní kamery.“³²¹ Stejně jako Gagarin, i první sovětskou kosmonautku čekala velkolepá jízda Prahou. „Na hrdinku kosmu čeká otevřený vůz zarámovaný girlandami rudých květin. Valentina znovu a znovu rozdává milé úsměvy tisícovým špalířům. [...] „Ta je hezká! To je k neuvěření!“ To jsou hlasy mužů i dívek, dětí i babiček. „Takovou dceru mít!“ Touží nahlas žena pozdravující Valju před vjezdem do letenského tunelu, A mládenci ve

³¹⁸ První kosmonautka světa navštíví ČSSR. Rudé právo. 11. srpna 1963. roč. 43, str. 1

³¹⁹ Zítřka uvítáme první ženu – kosmonautku v ČSSR. Rudé právo. 14. srpna 1963. roč. 43, str. 1

³²⁰ Víťame Valentinu Těreškovovou, první kosmonautku světa! Rudé právo. 15. srpna 1963. roč. 43, str. 1

³²¹ HRUDKA, Lumír; MICHÁLKOVÁ, Věra. Triumfální hold hrdince sovětské země. Rudé právo. 16. srpna 1963. roč. 43, str. 1

vojenském ji hned triumfují: „Takovou ženu mít!“ [...] Ze všech stran zní: „Ať žije Valentina!“, „Sláva Sovětskému svazu!“, „Ať žije mír!“³²²

Obr 41 – Soudruh Antonín Novotný předává V. Těřeškovové vysoké státní vyznamenání Řád hrdinky socialistické práce s právem nosit Zlatou hvězdu. Rudé právo 16.3.1963, str. 2

Pražském hradě byla Těřeškovová uvítána Antonínem Novotným, který ji oznámil, že „na návrh ústředního výboru KSCJ ji uděluje Řád hrdina socialistické práce s právem nosit Zlatou hvězdu. [...] Těřeškovová pak předala soudruhu Novotnému dárek sovětských kosmonautů – soubor modelů všech kosmických lodí Vostoku a barevnou společnou fotografii kosmonautů s věnováním: „Prvnímu tajemníkovi ÚV KSCJ a prezidentu Československé socialistické republiky Antonínu Novotnému od sovětských kosmonautů.“³²⁴ Rudé právo rovněž otisklo přání severočeských havířů, aby se Valentině u nás hodně líbilo a oznámili, že v předvečer jejího příjezdu vytěžili nad stanovený plán 6500 tun uhlí.³²⁵

Druhého dne v Praze Valentina Těřeškovová „po návštěvě Čs. výboru žen zavítala do karlínského závodu Tesla-Moskva, kde byla velmi srdečně přijata všemi pracujícími. Po prohlídce závodu navštívila Památník na Vítkově a Vyšehrad. Před polednem byla [...] přijata primátorem hl. města Prahy soudruhem A. Svobodou na Staroměstské radnici. Odpoledne odjela [...] do textilního závodu Tíha v Berouně, kde pobesedovala s pracujícími. Poté navštívila Lidice, kde položila věnec na společný hrob lidických obětí. Po prohlídce musea a nových Lidic se vrátila do Prahy.“³²⁶ Hlavním vyvrcholením pražské části návštěvy Československa bylo „radostné setkání mládeže a pracujících hlavního města“ ve Sportovní hale Parku kultury a oddechu J. Fučíka

³²² HRUDKA, Lumír; MICHÁLKOVÁ, Věra. *Triumfální hold hrdince sovětské země*. Rudé právo. 16. srpna 1963. roč. 43, str. 1, 2

³²³ NEPRAŠ, Vladimír. *Na besedě s vědci*. Rudé právo. 16. srpna 1963. roč. 43, str. 2

³²⁴ *Soudruh A. Novotný přijal V. Těřeškovovou*. Rudé právo. 16. srpna 1963. roč. 43, str. 1

³²⁵ *Přátelská poselství*. Rudé právo. 16. srpna 1963. roč. 43, str. 2

³²⁶ *Pracující závodů srdečně pozdravili V. Těřeškovovou*. Rudé právo. 17. srpna 1963. roč. 43, str. 1

v Praze. „V bohatém kulturním programu vystoupili členové Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého. Dobrou náladu navodili hned úvodní písní „Zítřka se bude tančit všude“. Zasloužený úspěch mělo vystoupení umělců a orchestru Hudebního divadla v Karlíně, kteří předvedli ukázkou z baletu *Vítr ve vlasech*. Přidalo se i naše mládí v souboru Julia Fučíka. Veselý ohlas měly jejich hry chlapců o kosmické přípravě. Přední naše gymnastky ukázaly výsledky své přípravy. Zazněla vážná hudba a verše.“³²⁷ Soudruh Zavadil vyslovil první kosmonautce vděčnost za všechnu práci³²⁸, soudružka Leflerová připomněla „mírové zaměření sovětské vědy a techniky.“³²⁹ Během programu se dostala ke slovu i Valentina Těreškovová, která hovořila o své přípravě na let a jeho uskutečnění. Na konci projevu vyslovila prosbu „ať žije věrné a nerozborné přátelství mezi Sovětským svazem a ČSSR a ať žijí vynikající bojovníci za mír Nikita Sergejevič Chruščov a Antonín Novotný!“³³⁰

Obr. 42 – Bouřlivý potlesk a nadšené volání leti vstříc Valentíně v pražské Sportovní hale.
Rudé právo 17.8.1963, str. 1

Obr. 43 – Na pražském setkání pracujících a mládeže v Praze Julia Fučíka vyprávěla Valja velmi podrobně o průběhu vesmírného letu.
Mladý svět 23.8.1963, str. 3

7.4.2. Plzeň a Karlovy Vary

Návštěva Valentiny Těreškovové v Československu pokračovala na Západě Čech. „Jestliže tyto dny žije naše republika ve znamení kosmonautky Valentiny, pak to o Plzni platí více. Valentina je jméno a symbol, Valentina je první kosmonautka, Valentina naplňuje město Plzeň do poslední skulinky. Valentina se skví na obrazech i nápisech.“³³¹ V Plzni se první kosmonautka podívala do Závodů V. I. Lenina, ve kterém mohla spatřit závod na elektrické lokomotivy. Prohlídku okomentovala slovy: „Řídila

³²⁷ *Slavnostní večer v pražské sportovní hale.* Rudé právo. 17. srpna 1963. roč. 43, str. 1

³²⁸ *Z projevu soudruha Zavadila.* Rudé právo. 17. srpna 1963. roč. 43, str. 1

³²⁹ *Z projevu soudružky Leflerové.* Rudé právo. 17. srpna 1963. roč. 43, str. 1

³³⁰ *Z projevu soudružky Těreškovové.* Rudé právo. 17. srpna 1963. roč. 43, str. 2

³³¹ *Velkolepý hold pracujících Západočeského kraje V. Těreškovové.* Rudé právo. 18. srpna 1963. roč. 43, str. 1

*jsem kosmickou loď, ale s vaším strojem bych to asi neuměla. Přeji vám, aby lokomotivy, které vyrábíte, jezdily kosmickou rychlostí.*³³² Poté se konala před podnikem mohutná manifestace pracujících. Odpoledne první kosmonautka odjela do pionýrského tábora v Boněticích, kde srdečně pobesedovala s dětmi a k večeru přijela do lázní Karlovy Vary.³³³

Před příjezdem do lázeňského města zahradníci vyzdobili kolonády *„více než 100 000 květinami a okrasnými keři.*³³⁴ Právě triumfální cestou přes vyzdobenou lázeňskou čtvrť se Těreškovová dostala do Grandhotelu Moskva, kde ji *„karlovarští občané a českoslovenští i zahraniční lázeňští hosté připravili [...] dlouhotrvající ovace.*³³⁵ Ráno vystoupila k pomníku Petra Velikého a v průběhu dne se přesula do dalšího města.

7.4.3. Bratislava

Obr. 44 – Jen zvolna mohla postupovat kolona aut bratislavskými ulicemi mezi tisícovými zástupy – každý chtěl vidět Valentinu. Rudé právo 20.8.1963, str. 1

Pátý den pobytu první kosmonautky světa v Československu patřil Bratislavě. *„Po přistání letadla přivítali V. Těreškovovou s jejím doprovodem první tajemník ÚV KSS soudruh A. Dubček, členové a kandidáti předsednictva ÚV KSS F. Barbírek, M. Chudík, F. Dvorský, M. Hruškovic, členové předsednictva SNR a ÚV SNF a další představitelé veřejného života.*³³⁶

Těreškovová byla po manifestačním průjezdu města přivítána v budově předsednictva Slovenské národní rady a poté odjela na Slavín, kde spolu s celým doprovodem uctila památku sovětských hrdinů padlých při osvobozování Bratislavy. První kosmonautka společně s generálporučíkem Kamaninem obdržela čestné občanství města a zúčastnila se i prohlídky Závodu Mezinárodního dne žen. Zde na dotaz *„zda se rozvíjející spolupráce Československa a Sovětského svazu*

³³² *Velkolepý hold pracujících Západočeského kraje V. Těreškovové. Rudé právo. 18. srpna 1963. roč. 43, str. 2*

³³³ *Velkolepý hold pracujících Západočeského kraje V. Těreškovové. Rudé právo. 18. srpna 1963. roč. 43, str. 1*

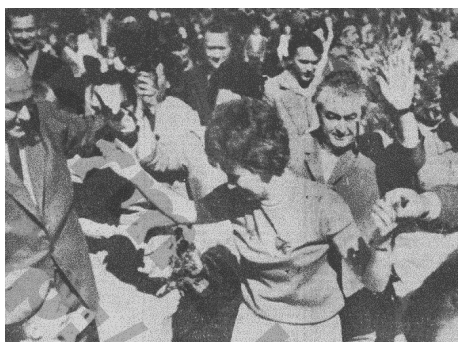
³³⁴ *Drobnosti z velkých dnů. Rudé právo. 18. srpna 1963. roč. 43, str. 2*

³³⁵ *Velkolepý hold pracujících Západočeského kraje V. Těreškovové. Rudé právo. 18. srpna 1963. roč. 43, str. 2*

³³⁶ *Bratislava srdečně přivítala sovětskou kosmonautku. Rudé právo. 20. srpna 1963. roč. 43, str. 1*

projeví také v letech do kosmu, Valentina za bouřlivého potlesku odpověděla: „*Nevím přesně, kdy se to stane, ale určitě budou vaši chlapci a děvčata s námi létat.*“³³⁷ Prvním československým kosmonautem se stal Vladimír Remek o patnáct let později v roce 1978.³³⁸

7.4.4. Ostravsko

Obr. 45 – Jásající Ostrava vítá první kosmonautku světa. Rudé právo 21.8.1963, str. 1

V úterý 20. srpna 1963 se ráno Valentina Těreškovová letecky přemístila z Bratislavy do Ostravy, aby v tomto kraji mohla strávit jeden den ze svojí návštěvy. „*Cestou do Ostravy se V. Těreškovová zastavila se svým doprovodem ve Frýdku-Místku, v textilním závodě Slezan. Prohlédla si prádelnu a pobesedovala s pracujícími Slezanu a s delegacemi pracujících jiných závodů a okresů. Před polednem dorazila kolona s V. Těreškovovou přeplněnými ostravskými ulicemi před budovu nové radnice, kde ji přivítal jménem ostravských občanů předseda městského národního výboru J. Buchvaldek. V. Těreškovová se zapsala do pamětní knihy města. [...] a zúčastnila se mohutné manifestace pracujících na Zimním stadionu.*“³³⁹ Po této části se první kosmonautka podívala i do, v té době nově vybudované části města, Poruby. Následoval přesun na letiště, ze kterého se Těreškovová vrátila do Prahy.³⁴⁰

7.4.5. Rozloučení a vzpomínky

Po celkových sedmi dnech v Československu mezi 15. a 21. srpnem 1963 se Valentina Těreškovová vrátila zpátky do Sovětského svazu. „*Nadešlo rozloučení s představiteli našeho stranického a veřejného života i se členy pražského diplomatického sboru. Ještě poslední stisky rukou a Valentina odchází k letadlu,*

³³⁷ *Mezi bratislavskými textiláky.* Rudé právo. 20. srpna 1963. roč. 43, str. 2

³³⁸ Stalo se tak 2. března 1978. Společného letu se Remek zúčastnil s Alexejem Gubarevem. Let byl záměrně naplánován ke 30. výročí Vítězného února a měl také zastínit 10. výročí vpádu vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 (MACURA, Vladimír. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha 2008)

³³⁹ *Ocelové srdce republiky bije vstříc Valentině.* Rudé právo. 21. srpna 1963. roč. 43, str. 1

³⁴⁰ *Ocelové srdce republiky bije vstříc Valentině.* Rudé právo. 21. srpna 1963. roč. 43, str. 2

pozdravuje posádku. Na posledním schůdku se znova otáčí a volá: „Na shledanou, na shledanou!“ A znovu mává a přeje všem: „Mnoho štěstí, draží!“³⁴¹

Obr. 46 – Kosmonautická skrývačka: Kde je Valentina Těreškovová? *Dikobraz* 22.8.1963, str. 1

poslední okamžiky před odletem a objevily se zde i tři fotografie. Satirický časopis *Dikobraz* se k návštěvě první kosmonautky vyjádřil pouze jednou a to ve vydání ze dne 22. srpna 1963, kdy se motiv masivní manifestace objevil na titulní straně.

Mladý svět věnoval týdenní návštěvě první kosmonautky dvě vydání. Číslo 34, zde dne 23. srpna 1963 obsahovalo titulní stranu plus čtyři další³⁴², ze kterých si čtenář mohl přečíst reportáž z celé návštěvy. Reportáž se jevila jako skládanka zpráv z Rudého práva, které informovalo o pobytu Těreškovové každý den. Dále se zde vyskytovalo mnoho fotografií z prvních dvou dní v Praze. Dominovaly fotografie z příletu na ruzyňské letiště a fotografie, kde Těreškovová drží květiny a umívá se. Číslo 30, ze dne 30. srpna bilancovalo ve článku „*Valja se vrátí*“³⁴³

7.5. Kosmická svatba

Obr. 47 – Rudé právo 4.11.1963, str. 1
Mladý svět 8.11.1963, str.3

přívlastek „kosmický“. [...] Mladí lidé se seznámili v „hvězdném městečku“. Oba mají mnoho společného – milují hudbu, literaturu, sport a samozřejmě vášnivě si oblíbili své kosmické řemeslo.“³⁴⁴ Mladý svět uveřejnil také zprávu, ve které uveřejnil, že „o

Další částí prezentace první kosmonautky v tisku byla její „kosmická svatba“. V neděli 3. listopadu 1963 se ve „Svatebním paláci“ v Gribojedově ulici v Moskvě konala svatba Valentiny Těreškovové a Andrijana Nikolajeva. Jak psalo Rudé právo, „26letá a 34letý, bývalá textilačka a bývalý dřevorubec, parašutistka a letecký stíhač, uzavřeli sňatek, který právem dostal

³⁴¹ *Srdečné rozloučení s hrdinnou dcerou země kosmonautů.* Rudé právo. 22. srpna 1963. roč. 43, str. 1

³⁴² *Mladý svět*, roč. 5, 1963, č. 34, str. 1, 2, 3, 8, 9

³⁴³ *Valja se vrátí.* *Mladý svět*, roč. 5, 1963, č. 35, str. 3

³⁴⁴ *Na „kosmické“ svatbě.* Rudé právo. 4. listopadu 1963. roč. 43, str. 1

filmovou reportáž z kosmické svatby požádalo moskevskou televizi na 90 zemí, pošta přinesla lavinu blahopřejných telegramů ze všech končin zeměkoule.“³⁴⁵ Manželé Gagarinovi a Bykovští byly svědci a po obřadu pořádal svatební hostinu Nikita Chruščov s chotí.

Poté následovala svatební cesta, během které novomanželé společně s manžely Bykovskými navštívili Indii, Nepál, Cejlon, Indonésii a Barmu. Podobně jako u Gagarinovy druhé části Mise míru se na stranách Rudého práva neobjevovaly články, ale bodové údaje. V sekci „24 hodiny v zahraničí“, se čtenář mohl dovědět, kde se výprava právě nachází. Ke konci listopadu 1964 bylo otištěno, že „sovětští kosmonauti, kteří jsou na návštěvě na Cejlonu, vyrazí v neděli na cestu po ostrově.“³⁴⁶

Obr. 48 – Trojice sovětských kosmonautů – Valja Těreškovová, Andrijan Nikolajev a Valerij Bykovskij – přijala pozvání k návštěvě Indie a Indonésie. V těchto dnech už dlí v zemi věčného léta, v Indii; pro novomanžele je to prý nejkrásnější svatební cesta, jakou si může přát člověk na Zemi. Mladý svět 15.11.1963, str. 2

Pro Sovětský svaz toto byl další z triumfů. Od tohoto „aktu“ měla velmoc Nikity Chruščov nejen prvního kosmonauta a první kosmonautku, ale také první manželé kosmonauty. Ačkoliv se novomanželům Valentině a Andrijanovi za nějaký čas narodila zdravá dcera Jelena, „kosmické“ manželství skončilo nakonec v roce 1982 rozvodem.

---

³⁴⁵ Ženich prozrazen. Mladý svět, roč. 5, 1963, č. 45, str. 3

³⁴⁶ Rudé právo. 25. listopadu 1963. roč. 43, str. 3

8. VYOBRAZENÍ OSOBY J. H. GLENNA

8.1. Zájem o americký kosmický program

Tak jako o sovětském, tak také o americkém kosmickém programu se na stránkách novin a časopisů objevovaly články a reportáže. Při studiu jsem vypořádal dva hlavní rozdíly v informování. Prvním je celkový prostor, kdy zprávy o americkém programu dostávaly značně méně prostoru a články se objevovaly většinou uvnitř listu a ne na titulní straně. A za druhé, většina zpráv byla negativního rázu, když se čtenáři mohli dozvědět zejména o neúspěších. Toto bylo výrazně ovlivněno i tím, že ve Spojených státech byl „Závod v dobývání vesmíru“ veřejnou záležitostí a v Sovětském svazu byly veškeré chyby a nezdary utajovány.

Obr. 49 – Nazdar, kam letíš? Já nevím. No jo, ty můžeš, ty seš maličká. ABC 14.6.1961, str. 24

– rychlostí 32 km/hod – na hladině Atlantského oceánu na jihovýchod od mysu Canaveral. Zkušební letec Shepard i kabina byly vyloveny a dopraveny na palubu americké letadlové lodi Lake Champlain.³⁴⁷ Rudé právo poznamenalo, že „pokus USA zůstává v mnoha ohledech pozadu za prvním vypuštěním sovětského kosmonauta J. A. Gagarina po oběžné dráze v kosmickém prostoru kolem celé Země. Zatímco sovětský kosmonaut letěl po skutečně oběžné dráze první kosmickou rychlostí jako skutečná družice Země ve výši 300 kilometrů, Američan vyletěl „prostě jen vzhůru a zase dolů.“

Jak Rudé právo, tak i ABC zvýraznilo, že start rakety byl řízen německým vědcem Kurtem Debussem, jemuž asistoval Wernher von Braun. „I tentokrát zřejmě museli bývalí nacističtí odborníci vytahovat Američanům trn z paty.“³⁴⁸ Časopis Československý voják nabídnul srovnání letu Gagarina a Sheparda³⁴⁹ a celkově

³⁴⁷ USA uskutečnily let člověka po balistické dráze. Rudé právo. 6. května 1961. roč. 41, str. 4

³⁴⁸ Americký skok. ABC. 14. června 1961, str. 14

³⁴⁹ Délka letu 108:15 minutám. Vzdálenost 40 000:500 kilometrů. Rychlost 28 000:8000 kilometrů. Trvání stavu beztláče přes hodinu : 5 minutám. Váha kosmické lodi Vostok 4,7 tun : váze kabiny Sheparda 1,5 tuny. Nosná raketa, jež vynesla Gagarina na dráhu kolem Země měla výkon 20 miliónů koňských sil,

zhodnotil, že „v prvním kole, označeném jmény Gagarina a Sheparda, zvítězil jasně komunismus.“³⁵⁰

Ještě méně informací se objevilo o druhé americké raketě se člověkem na palubě. Letu Virgila Grissoma ze dne 21. července 1961 byl věnován pouze malý článek v Rudém právu, zmínka v Kosmické kronice ABC mladých techniků a přírodovědců a zamyšlení v časopise Československý voják. „*Let kapitána Grissoma byl co do délky i vzdálenosti letu téměř obdobným opakováním letu majora Sheparda před jedenácti týdny. [...] Jak říkají další zprávy, nebyl pokus zcela úspěšný, neboť kabina s přístroji se potopila a není naděje, že bude nalezena.*“³⁵¹ ABC dodalo, že „ještě větší ostudu měla z letu americká televize. Připravila si totiž předem filmové záběry, které pak vydávala za původní televizní přenos.“³⁵² Ivo Štuka srovnal let Grissoma a Titova. „*Druhý americký odvážlivec Grissom po patnáctiminutovém „žabím skoku“ vysokou stratosférou dopadl do oceánu na zcela jiné místo, než vypočetli američtí odborníci. Záchraná letadla tam nebyla. Kabina výškové rakety se potopila, raketový letec zápasil s vlnami, zoufala plaval a plaval, jen aby se udržel na hladině. Major Titov létal v kosmické lodi Východ II dvacet pět hodin vesmírným prostorem a ve chvílkách volna si pouštěl rádio. Když s ním tehdy Země byla ve spojení, slyšeli jsme, jak se z kosmu ozývá hudba. Životní příběh Grissoma a Titova ve zkratce znázornil osud dvou společenských systémů. Ukázal minulost i budoucnost lidstva.*“³⁵³

Na stránkách ABC v sekci „Kosmická kronika“ a v Mladém světě v rubrice „Kalendář MS“ se pravidelně objevovaly bodové zprávy o aktuálních nezdarech amerického programu. „*Spojeným státům se nezdařil další pokus o dopravení „kosmické lodě“ na oběžnou dráhu. Kabina lodi, vážící 305 kg, se neoddělila od lodi*“³⁵⁴ nebo „*vzlétla americká kosmická loď, jejímž cílem bylo dopravit na Měsíc měřící aparaturu. Byl to už sedmý americký pokus o dosažení Měsíce, ale i ten ztroskotal, protože raketa se odchýlila od směru a Měsíc minula.*“³⁵⁵ Jak již jsem psal výše, o chybách v sovětském vesmírném programu se nepsalo z důvodů utajení.

---

to znamená asi kolem 1000 tun tahu. Americká raketa Redstone, jež nesla Sheparda, dosáhla sotva 36 tun tahu. (CODR, Milan. „*Vostok“ nebo Západ?* Československý voják, 5. srpna 1961, č. 16, str. 14)

³⁵⁰ ŠTUKA, Ivo. *Raketa zasahuje cíl*. Československý voják, 2. září 1961, č. 18, str. 4

³⁵¹ USA vypustily druhou raketu s člověkem. Rudé právo. 22. července 1961. roč. 41, str. 3

³⁵² Kosmická kronika. ABC. 6. září 1961, str. 14, 15

³⁵³ ŠTUKA, Ivo. *Raketa zasahuje cíl*. Československý voják, 2. září 1961, č. 18, str. 4

³⁵⁴ Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 35, str. 3

³⁵⁵ Mladý svět, roč. 4, 1962, č. 5, str. 3

8.2. První Američan ve vesmíru

8.2.1. John Glenn už nemůže spát³⁵⁶

Začátek roku 1962 byl ve Spojených státech ve znamení nástupu amerického kosmického programu. Během „velkého kosmického týdne“ měly být překonány všechny dosavadní výkony Sovětského svazu. Hned na počátku se „*nezdařil pokus s vypuštěním 55 tunové kosmické rakety „Thor-Able-Star“, jež měla dopravit na oběžnou dráhu najednou pět družic. Raketě selhal pohonný systém a necelých třicet minut po vypuštění se zřítily i s družicemi do oceánu.*“³⁵⁷ Dalším pokusem mělo být vyslání kosmické lodi Ranger 3 směrem k měsíci 26. ledna 1962. „*Ani tento sedmý americký pokus o dosažení Měsíce nebyl úspěšný!*“³⁵⁸

Obr. 50 – Kosmonaut – Hamlet: „*Letět, SAM, či neletět?*“ *Dikobraz* 22.2.1962, str. 1

V rámci „velkého kosmického týdne“ bylo také naplánováno vypuštění amerického kosmonauta na oběžnou dráhu. Avšak ani tentokrát se američtí specialisté nevyhnuli potížím. „*Pokus byl odložen již popáté. Kosmonaut Glenn, jak píše zpravodajové západních agentur, setrval přes pět hodin ve špici rakety Atlas.*“³⁵⁹ Původně bylo v plánu, aby se Glenn dostal do vesmíru již v prosinci 1961, aby se tak stalo ve stejném roce, kdy dobyli kosmický prostor Rusové. Rudé právo odůvodnilo spěch USA a neúspěchy takto: „*Vědecký neúspěch, v jehož pozadí možná je i horečný spěch vyvolaný nátlakem politických a vojenských činitelů, totiž jen znova dokazuje, že stále trvá veliká převaha sovětské kosmonautiky, která svých vítězství dosahuje trpělivou soustavnou prací.*“³⁶⁰ Na celkově již šesté odložení letu reagovali sovětští kosmonauti, když vyslovili své sympatie Johnu Glennovi, který znovu strávil čtyři hodiny v kabině.³⁶¹ Ve článku „*John Glenn už nemůže spát*“ si čtenář mohl přečíst o tom, že „*v poslední době je v permanenci americký tisk, rozhlas, televize, filmové týdeníky, světelné reklamy – to vše už osmkrát bylo načasováno na „nejseznáčnější světovou událost“.* I poslední

³⁵⁶ *John Glenn už nemůže spát.* Rudé právo. 16. února 1962. roč. 42, str. 4

³⁵⁷ Rudé právo. 25. ledna 1962. roč. 42, str. 4

³⁵⁸ *Kosmická kronika.* ABC. 14. března 1962, str. 8

³⁵⁹ *Let amerického kosmonauta opět odložen.* Rudé právo. 28. ledna 1962. roč. 42, str. 5

³⁶⁰ *K posledním neúspěchům americké kosmonautiky.* Rudé právo. 1. února 1962. roč. 42, str. 5

³⁶¹ *Proč byl odložen let amerického kosmonauta Glenna.* Rudé právo. 3. února 1962. roč. 42, str. 6

tisková konference amerického presidenta Kennedyho, která však byla také o tuto „událost“ ochuzena.“³⁶² Ze článku bylo viditelné, že věda, která by měla mít největší podíl na tomto úspěchu, byla zatlačena do pozadí.

V satirickém časopise Dikobraz je na titulní straně objevila společně s dalšími obrázky karikatura neúspěchu amerického kosmického programu. Kosmonaut ve skafandru, který je znázorněn obličejem Johna Fitzeralda Kennedyho se ptá Strýčka Sama, zda má letět, či ne.³⁶³ V čísle ze dne 8. února 1962 se objevily i básně od Vladimíra Promyky reagující na dlouhotrvající Glennovo čekání v kabině lodi.³⁶⁴

Americký kosmonaut Glenn z kabiny

rakety Atlas veliteli základny

Měl jsem oblítnout zeměkouli zaňáký
minuty aňáký tisíce.
Pět hodin mi tady blbnete kouli
jakobych spad už z měsíce

Hlášení velitele základny

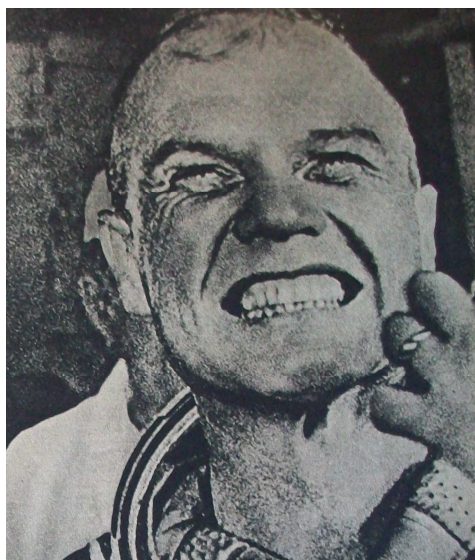
presidentovi USA

Pane, abych byl odpovědnosti hoden
odložil jsem start opět o den.
Přesněji řečeno na neurčito

Dikobraz 8.2.1962, str. 2

Dikobraz 8.2.1962, str. 2

8.2.2. Americký kosmonaut Glenn obletěl třikrát Zemi³⁶⁵

Obr. 51 – John Glenn po pětihodinovém marném čekání na start v kabině Mercury. Mladý svět 2.3.1962, str. 3

Další termín byl naplánován na 20. únor 1962. Rudé právo den předem informovalo, že i tento pokus je nejistý. „*Bouřlivé počasí v západní části Atlantského oceánu, kde má Glenn přistát [...] činí úterní start znovu nejistým. Konečné rozhodnutí padne po půlnoci místního času.*“³⁶⁶

Ráno jasná obloha napověděla, že se John Glenn nejspíš dočká. Nakonec ani tento pokus se neobešel bez potíží, ale po více než dvouhodinovém zpoždění způsobeném technickými problémy byl start nakonec připraven.

³⁶² John Glenn už nemůže spát. Rudé právo. 16. února 1962. roč. 42, str. 4

³⁶³ Dikobraz, roč. 18, 1962, č. 8, str. 1

³⁶⁴ PROMYKA, Vladimír. USA-Florida-Mys Canaveral. Dikobraz, roč. 18, 1962, č. 6, str. 2

³⁶⁵ Americký kosmonaut Glenn obletěl třikrát Zemi. Rudé právo. 21 února 1962. roč. 42, str. 1

³⁶⁶ Start amerického kosmonauta stále nejistý. Rudé právo. 20. února 1962. roč. 42, str. 4

Obr. 52 – Třetí kosmonaut se svým náhradníkem Scottem Carpenterem. Mladý svět 2.3.1962, str. 2

„V úterý v 15,47 hodin středoevropského času vypustily USA z mysu Canaveral kosmickou kabinu „Friendship“ s prvním americkým kosmonautem podplukovníkem Johnem Glennem. Kabina se dostala na oběžnou dráhu a po třech okruzích okolo Země přistála na moři 360 km severozápadně od portorického města San Juan. Glenn byl z moře vyloven i s kabinou křižníkem „Noah“. Při výstupu použil nouzového zařízení, které pomocí výbušniny vyrazilo její dveře.“³⁶⁷

Dráha letu vedla přes Kanárské ostrovy, přes Jižní Súdán, Severní Rhodesii, Zanzibar, Indický oceán a Austrálii. Jak bylo uvedeno v časopise Československý voják, „podle údajů poskytnutých západním tiskovým agenturám byla [trasa] naplánována tak, aby nevedla ani přes území Evropy nebo přes SSSR či ČLR.“³⁶⁸ Čtenáři se mohli dozvědět i o komplikacích v průběhu letu. Při druhém letu kolem Zeměkoule přestalo fungovat automatické řízení stability kabiny, takže přes polovinu letu musel Glenn stabilitu řídit pomocí ručního zařízení.³⁶⁹ Bylo rovněž uvedeno, že „při sestupu Glenn pozoroval jasnou oranžovou zář způsobenou zahříváním přední části kosmické lodi.“³⁷⁰

První americký kosmonaut strávil ve vesmíru 4 hodiny a 55 minut, přičemž Zemi obletěl třikrát. Vědecky bylo posuzováno, že jeho let je mezi Gagarinovým a Titovovým. Jaroslav Maršálek ve svém fejetonu „Koncerny a člověk v kosmické kabině“ zdůraznil, že „boj koncernů o miliardové zakázky a reklamní prestiž 20. února skončil“³⁷¹, ale celkově byl tento let úspěchem Američanů, jejich vědců a techniků a Johna Glenna samotného.

První americký kosmonaut se po dvoudenní lékařské kontrole na ostrově Grand Turk v Bahamském souostroví přesunul zpět do Spojených států. „Na Mysu Canaveral jej slavnostně uvítal president Kennedy a vicepresident Johnson. Uvítání byli přítomni představitelé NASA, technici a personál, který spolupracoval na vesmírném

³⁶⁷ Americký kosmonaut Glenn obletěl třikrát Zemi. Rudé právo. 21 února 1962. roč. 42, str. 1

³⁶⁸ PRAŽÁK, J. Třetí. Československý voják, 17. března 1962, č. 6, str. 4

³⁶⁹ John Glenn třetí. ABC. 14. března 1962, str. 8

³⁷⁰ Kosmonaut Glenn o svém sestupu. Rudé právo. 25. února 1962. roč. 42, str. 6

³⁷¹ MARŠÁLEK, Jaroslav. Koncerny a člověk v kosmické kabině. Mladý svět, roč. 4, 1962, č. 9, str. 2

projektu.“³⁷² Tak jako u sovětských kosmonautů, bylo i Glennovi přichystáno grandiózní přivítání v hlavním městě. „Podle údajů amerického tisku se k uvítání Glenna shromáždilo asi čtvrt miliónu obyvatel Washingtonu.“³⁷³ Prezident Kennedy a John Glenn jeli městem díky špatnému počasí v uzavřeném voze, nicméně po cestě prvního amerického kosmonauta srdečně pozdravovaly zástupy washingtonských obyvatel. „Po přijetí v Bílém domě odjel John Glenn [...] do budovy Kongresu, kde pronesl projev. Prohlásil mj. že kosmos skýtá daleko širší perspektivy, než si lidé představují.“³⁷⁴ Narozdíl od informování o uvítání sovětských kosmonautů, kdy tomuto tématu vévodily titulní strany Rudého práva, uvítání Johna Glenna dostalo prostor pouze v malém článku na zadní straně.

V rámci prvních dvou týdnů od letu prvního Američana, se čtenář ještě mohl ve stručnosti dovědět, že byl Glenn uvítán obyvateli New Yorku³⁷⁵ a že byl pozván do sídla OSN³⁷⁶. Poté jakékoliv informace o něm mizí a již se o něm nepíše. V průběhu těchto dvou týdnů bylo o Glennovi otištěno výrazně méně článků a reakcí než o Gagarinovi nebo o Těreškovové. Další výraznou změnou byl nedostatek obrazového materiálu, když se fotografie neobjevovaly vůbec nebo pouze sporadicky.

8.3. Další američtí kosmonauti

Československý tisk informoval i o dalších amerických kosmonautech programu Mercury, i když ne s takovým zájmem jako o sovětském programu Vostok. Druhým americkým kosmonautem, který obletěl Zeměkouli byl 24. května 1962 námořní kapitán Malcolm S. Carpenter. Během třech obletů strávil ve vesmíru 4 hodiny a 56 minut. Rudé právo jeho let okomentovalo, že tento pokus „byl v podstatě opakováním letu prvního amerického kosmonauta podplukovníka Glenna.“³⁷⁷ Carpenter měl ale během svého letu vypustit z kabiny barevný balón a různobarevné hliníkové kotouče, které měl pozorovat a fotografovat. Cílem pokusy bylo zjistit, která barva je ve vesmíru nejlépe viditelná a pozorovat pohyb vypuštěných předmětů. Bohužel „pokusný balón se po skončení druhého okruhu neodpoutal a zůstal spojen s kabinou po zbytek letu.“³⁷⁸

---

³⁷² Americký kosmonaut Glenn přivítán na mysu Canaveral. Rudé právo. 24. února 1962. roč. 42, str. 6

³⁷³ Kosmonaut Glenn slavnostně uvítán ve Washingtonu. Rudé právo. 27. února 1962. roč. 42, str. 4

³⁷⁴ Kosmonaut Glenn slavnostně uvítán ve Washingtonu. Rudé právo. 27. února 1962. roč. 42, str. 4

³⁷⁵ Rudé právo. 2. března 1962. roč. 42, str. 4

³⁷⁶ Kosmonaut Glenn v OSN. Rudé právo. 3. března 1962. roč. 42, str. 4

³⁷⁷ Kabina s druhým americkým kosmonautem přistála. Rudé právo. 25. května 1962. roč. 42, str. 1

³⁷⁸ Po skončení letu amerického kosmonauta. Rudé právo. 26. května 1962. roč. 42, str. 4

Kromě toho, během letu se také projevila závada na chladícím systému kosmonautovy kombinézy a bylo dvakrát přerušeno rádiové spojení se Zemí. Konečně ani přistání se nepodařilo podle představ, když Carpenter přistál více než 300 km od očekávaného místa.³⁷⁹ Narozdíl od Gagarina a Titova, kteří byli přijati u Chruščova, americký prezident Carpentera nepřijal. Rudé právo o tom psalo toto: „V Bílém domě bylo oznámeno, že druhý americký kosmonaut byl vyznamenán za zásluhy, že však pro něho ve Washingtonu nebude pořádáno slavnostní přijetí, jakého se dostalo Johnu Glennovi, neboť prezident Kennedy je příliš zaneprázdněn úředními povinnostmi.“³⁸⁰

Obr. 53 – Mladý svět 12.10.1962, str. 2

Ve středu 3. října 1962 odstartoval z Mysu Canaveral třetí americký kosmonaut Walter Shirra. Mezi jeho úkoly za letu bylo pořizování barevných snímků povrchu Země, měření světelnosti hvězd a sály světelných signálů vysílaných k jeho kabině ze Země a pozorování různých kosmických jevů. Ani jemu se nevyhnul problém při přistání. „Shirra přistál po 9 hodinách a 11 minutách letu v oblasti ostrova Midway asi 8,5 km od hlídkující lodi Kearsage, na jejíž palubu byla kabina asi po 40 minutách vytažena.“³⁸¹

Během letu navíc Walter Shirra zhubl asi o dva kilogramy, což bylo pravděpodobně způsobeno vysokou teplotou v jeho skafandru.³⁸² Jak Rudé právo, tak i Mladý svět informovaly své čtenáře, že Shirra zřejmě „sloužil jako pokusný králík k ověření síly radioaktivního mraku. Šestnáct hodin před startem byl totiž uskutečněn nad Johnstonovým ostrovem výbuch jaderné zbraně a kabina při třetím obletu procházela právě nebezpečnými místy.“³⁸³

Obr. 54 – Neúplný Mercury tým: První vlevo Gordon Cooper, dále Donald Sayton, John Glenn, Scott Carpenter, Walter Shirra. Chybí Grissom a Shepard. Mladý svět 24.5.1963, str. 3

³⁷⁹ Let byl opět provázen četnými poruchami a kabina přistála daleko od původně určeného místa (Mladý svět, roč. 4, 1962, č. 22, str. 3)

³⁸⁰ Po skončení letu amerického kosmonauta. Rudé právo. 26. května 1962. roč. 42, str. 4

³⁸¹ Kosmická kronika. ABC. 7. listopadu 1962, str. 15

³⁸² Třetí americký kosmonaut po úspěšném letu. Rudé právo. 5. října 1962. roč. 42, str. 4

³⁸³ Mladý svět, roč. 4, 1962, č. 41, str. 2

ZÁVĚR

Nejvyšší představitelé Sovětského svazu, jakožto totalitního systému si byli plně vědomi základního předpokladu úspěšné ideologické propagandy. Lidský hrdina dokáže mnohem dokonaleji a účinněji zapůsobit na široké masy společnosti lépe, než prohlášení, školení, morální kodexy a stranické programy. Dosavadní sovětské hrdiny stalinské doby rozdělil německý literární vědec Hans Günther do čtyř kategorií: Hrdina socialistické práce, Hrdina-vojín, Hrdina-politický činitel a Hrdina-oběť. Revolucionáři, trpitelé, úderníci typu Čapajev, Marejsev, Stachanov byli ve větší či menší míře svázáni s bojem, násilím, s krví a bolestí, s překonáváním obrovských překážek. Většina z nich také pamatovala světovou a občanskou válku.

Narozdíl od předchozích hrdinů se Gagarin lišil také tím, že ho znal celý svět. Nový způsob prezentace umožnilo masové rozšíření televize, rádií, novin, časopisů, knih, dokumentárních filmů, básní a písní. Nové pojetí propagandy za Chruščova kladlo důraz na rozvoj veřejných sdělovacích prostředků, které se tak staly hlavním nástrojem šíření ideologie. Oslavy jeho návratu na Rudém náměstí byly vysílány v přímém přenosu do zahraničních televizí. Obraz Jurije Gagarina se stal vizitkou sovětského systému pro západní mocnosti.

Jurij Gagarin byl něčím víc než jen jménem znázorňující úspěch v dobývání kosmu. Stal se prvním „netypickým“ sovětským kultovním hrdinou. *„Jako osobnost bez nepřátel a s nezaměnitelným úsměvem reprezentoval „dobro“. Jeho obraz byl natolik prostoupen optimismem, že fungoval jako zdroj radosti a inspirace. Pozitivní aura, která se kolem něj a jeho památky šířila a šíří dodnes, nemá obdoby.“*³⁸⁴ Gagarin byl muž, který byl vizuálně atraktivní, měl sexappeal, podmanitost. Jeho stálý chlapecký úsměv a bezelstný výraz očí mu dával potenciál stát se reprezentací celého Sovětského svazu a jeho mládež, které je zapojeno do technického pokroku. Jeho hlavním úkolem nebyla jen cesta do kosmu, ale po návratu na zem dlouhodobá prezentace říše Nikity Chruščova a jeho nástupců.

Během studia periodik v průběhu prvního roku po jeho letu jsem si všimnul, že se jeho vyobrazení jak postupem času, tak i v porovnání s ostatními časopisy liší a vyvíjí. Pro oficiální komunistický deník *Rudé právo* byl Gagarin symbol technického pokroku, symbol vítězství systému, který dává vše do mírových služeb lidstva. Dále

---

³⁸⁴ KLINGOHRVÁ, Adéla. *Realita a mediální obraz v kontextu sovětské mýtotvorby (Příběh Jurije Aleksejeviče Gagarina)*. Praha 2007, str. 6

byly tendence informovat, že všechno fungovalo naprosto přesně bez sebemenších chyb. Veškeré problémy před, v průběhu, i po letu byly naprosto utajeny a čtenář měl pocit, že vše fungovalo čistě. Důležitý byl také Gagarinův původ, díky válce neměl jednoduché dětství a vyučil se slévačem. *Mladý svět* jako časopis pro mládež od 14 do 23 let nabízel zestručněné informace a fráze z Rudého práva, ale barevnou formou se spoustou fotografií byl pro toto publikum zajímavější. Dále se více zaměřoval na lidskou stránku prvního kosmonauta, psal o jeho rodině a mládí.

ABC mladých techniků a přírodovědců využívalo Gagarina jako příklad pro malé děti. Ačkoliv Gagarin často propadal alkoholu, ABC jej líčilo jako hrdinu, který měl pouze kladné vlastnosti a neočekávalo se, že by se mohl něčím provinít. Pro děti se měl stát hrdinou, měl být pro ně vzorem. Celkově časopis měl velký zájem o kosmonautiku a soutěže s touto tematikou toto zvýrazňovaly. *Dikobraz* jako satirický magazín vždy reagoval na aktuální dění, jak domácí, tak zahraniční. Na příkladu prvního letu člověka do vesmíru jsem vypožoroval, že zde důležitou roli hrál fakt, že „Závod v dobývání vesmíru“ byl souboj dvou velmocí. Samotný Gagarin byl podobně jako v Rudém právu vyobrazen jako symbol socialismu a mírového využití techniky. V časopise *Československý voják* se tematika kosmonautiky příliš neobjevovala. Redakce kladla důraz na sport, obrazy, architekturu a verše. Pokud došlo na vesmír, šlo zejména o eseje nebo zamyšlení nad konkrétním vývojem. Pro tento list byl Gagarin voják, který se mohl stát úspěšným, protože plnil příkazy.

Během Míse míru docházelo k takřka stejnému scénáři. Pozvání Gagarina do země, masové přivítání, návštěva výrobního prostředí, udělení vyznamenání a odjezd. Během svých cest „obracel“ ke komunismu svou přítomností, charismem a úsměvem, než dalekosáhlými deklaracemi, mnohahodinovými projevy, proslovy a vysvětlováním. Pro všechny prezidenty, krále, politické špičky i kulturní osobnosti byla čest setkat se s ním a alespoň promluvit pár vět. Během návštěvy Prahy se Gagarin stal následovníkem vojáků Rudé armády, kteří před patnácti lety osvobodili Československo. Tato návštěva také manifestovala československo-sovětské přátelství. Stejný scénář měly cesty i po letu druhého sovětského kosmonauta. Jediný rozdíl byl, že i Titov začal navštěvovat další země a Gagarinovy cesty dostávaly menší prostor na stranách tisku.

Chtěl bych podotknout, že skutečný životní příběh Jurije Alexejeviče Gagarina je celkově spíše skryt a my se o něm můžeme nanejvýš dohadovat na základě nejrůznějších svědectví, výpovědí a vzpomínek. Ačkoliv při svém letu působil pouze

jako pasažér, který svou loď neřídil, musíme respektovat jeho obrovskou statečnost při plnění tohoto úkolu. Gagarinovi současníci mu dávali menší než poloviční šanci na přežití a návrat na Zem.

Letem Valentiny Vladimirovny Těreškovové byla vyobrazena rovnoprávnost žen jako jediné možné varianty základů socialistické společnosti. Pomocí konstrukce nové socialistické ženy se režim vymezoval vůči buržoázní struktuře, která v duchu ideologie komunismu představovala nižší stupeň vývoje společnosti. Vzorem měla být samozřejmě sovětská žena, která bojuje svojí prací při výstavbě komunismu ve jménu míru, štěstí dětí a budoucnosti celého lidstva. Tak jako u mužů, kde existovali úderníci, kteří bořili rekordy a dávali si stále větší závazky, i ženy pracovaly na pozicích traktoristek, zdatných slévaček a soustružnic. I ony pracovaly dobře, ale režim potřeboval někoho, kdo osloví mezinárodně a bude Sovětský svaz prezentovat dlouhodobě. Pojem „*nová socialistická žena*“ byl ideálním vzorem. Měla se v ní snoubit pracovnice, uvědomělá občanka a matka. Valentina Těreškovová byla vybrána právě proto, že podle Chruščova splňovala ideál takové ženy. Pracovala jako dělnice v továrně, byla zapálenou komunistkou a tajemnicí Komsomolu. Její role matky pak byla usměrněna hvězdnou svatbou s Andrijanem Nikolajevem, protože oba byli jediní svobodní kosmonauti, navíc bez partnerů.³⁸⁵

Bez studia ruských archivů nebo rozhovorů s aktéry kosmického závodu nemohu potvrdit svou domněnku, že vlastní let první kosmonautky světa byl pravděpodobně naplánován tak, aby se mohla po přistání na Zemi, lékařské prohlídce a přivítání na Rudém náměstí přesunout přímo na Světový kongres žen, který byl v té době pořádán v Moskvě. Těreškovová se stala hvězdou tohoto shromáždění a symbolem rovnoprávnosti mužů a žen. Těreškovová se stala první ženou ve vesmíru, ale před ní se do kosmu již dostalo pět mužů ze Sovětského svazu. Se vzrůstajícím počtem kosmonautů se rozrůstala i „*kosmická rodina*“. Nikolajev a Popovič byli označeni jako „*hvězdní bratři*“, Těreškovová jako „*sestra hvězdných bratrů*“. Samotný Nikita Chruščov byl pojmenován jako „*otec kosmu*“ nebo „*táta nebeských bratrů*“. Sňatek Nikolajeva s Těreškovovou byl označován jako „*kosmická svatba*.“

Podobně jako Gagarin, i Těreškovová byla vybrána s důrazem na to, že žádná z jejích kolegyně s ní nemohla soupeřit ve schopnosti působit na davy, v získávání

---

³⁸⁵ ROUBÍČKOVÁ, Lucie. Mediální obraz dobývání vesmíru v československém tisku. Praha 2010, str. 83, 84

sympatií lidí a chování se na veřejnosti. To potvrdila její první mezinárodní cesta, která vedla do Československa. Zde strávila Těreškovová sedm dní a v každém městě jí vítaly davy lidí. Stala se doslova „miláčkem“ publika a opět upevnila československo-sovětské přátelství. I problémy Těreškovové během letu byly utajeny a čtenář se mohl i tentokrát dočíst, že vše probíhalo bez problémů a přesně. O tom, že let Valentiny Těreškovové neměl pro vědu nějaký větší význam a byl využit především pro propagandu svědčí i fakt, že další ženou ve vesmíru se stala až o devatenáct let později Světlana Savická.

Na příkladu letu prvního amerického kosmonauta šlo vyzorovat černobílé vidění tehdejších sdělovacích prostředků. „Závod v dobývání vesmíru“, jako součást Studené války byl zejména ohromnou mediální bitvou. Texty se zaměřovaly na vylepšení obrazu sovětského kosmického programu, zatímco americký byl záměrně očerňován. Hlavní rozdíl byl ovšem v tom, že v Sovětském svazu byly veškeré chyby a nezdary utajovány a úspěchy zveličovány, naproti tomu ve Spojených státech byl vesmírný program takřka veřejnou záležitostí a i běžný občan se mohl dozvědět pravdivé informace. Obsah článků o americkém kosmickém programu měl povětšinou negativní ráz. Ten byl ale zapříčiněn skutečnou situací, kdy se Američanům zpočátku příliš nedařilo. Mezi pravidelné symboly očerňování byla například informace o tom, že pro americký kosmický program pracuje Werhner von Braun, který je svázán svou nacistickou minulostí. Z amerických neúspěchů nejvíce profitoval satirický časopis *Dikobraz*, který často otiskoval dehonestující básně a karikatury.

John Glenn dostal na stránkách československých sdělovacích prostředků výrazně méně prostoru než Gagarin nebo Těreškovová. Pokud byl Gagarin zobrazen jako symbol vítězného sovětského systému, „*Glennova postava reprezentovala spíše zajatce, uvězněného ve velké hře o miliardové zisky, zakázky a reklamu*“. Toto zvýrazňoval především deník *Rudé právo*. Glenn se dostal do vesmíru více než deset měsíců po prvním sovětském kosmonautovi. To dávalo dojem, že americký program je pomalý a zastaralý. Sám Glenn, veterán z druhé světové války a války v Koreji, měl v době letu 41 let, Gagarinovi bylo 27 let. Ale stejně jako u Gagarina musíme vyzdvihnout Glennovu statečnost při plnění úkolu a ctižádostivost, když se po mnoha nezdařených pokusech o start nevzdal a chtěl pokračovat.

SEZNAM LITERATURY

Prameny

- Rudé právo. 13. dubna 1961. roč. 41, č. 102
Rudé právo. 14. dubna 1961. roč. 41, č. 103
Rudé právo. 15. dubna 1961. roč. 41, č. 104
Rudé právo. 16. dubna 1961. roč. 41, č. 105
Rudé právo. 28. dubna 1961. roč. 41, č. 117
Rudé právo. 29. dubna 1961. roč. 41, č. 118
Rudé právo. 30. dubna 1961. roč. 41, č. 119
Rudé právo. 6. května 1961. roč. 41
Rudé právo. 23. května 1961. roč. 41
Rudé právo. 24. května 1961. roč. 41
Rudé právo. 26. května 1961. roč. 41
Rudé právo. 27. května 1961. roč. 41
Rudé právo. 28. května 1961. roč. 41
Rudé právo. 3. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 6. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 9. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 11. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 12. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 13. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 14. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 15. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 18. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 21. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 22. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 24. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 25. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 26. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 27. července 1961. roč. 41

Rudé právo. 31. července 1961. roč. 41
Rudé právo. 7. srpna 1961. roč. 41
Rudé právo. 10. srpna 1961. roč. 41
Rudé právo. 16. srpna 1961. roč. 41
Rudé právo. 20. srpna 1961. roč. 41
Rudé právo. 5. října 1961. roč. 41
Rudé právo. 30. listopadu 1961. roč. 41
Rudé právo. 13. prosince 1961. roč. 41
Rudé právo. 14. prosince 1961. roč. 41
Rudé právo. 27. prosince 1961. roč. 41

Rudé právo. 25. ledna 1962. roč. 42
Rudé právo. 28. ledna 1962. roč. 42
Rudé právo. 1. února 1962. roč. 42
Rudé právo. 3. února 1962. roč. 42
Rudé právo. 16. února 1962. roč. 42
Rudé právo. 20. února 1962. roč. 42
Rudé právo. 21. února 1962. roč. 42
Rudé právo. 25. února 1962. roč. 42
Rudé právo. 24. února 1962. roč. 42
Rudé právo. 27. února 1962. roč. 42
Rudé právo. 2. března 1962. roč. 42
Rudé právo. 3. března 1962. roč. 42
Rudé právo. 19. března 1962. roč. 42
Rudé právo. 12. dubna 1962. roč. 43
Rudé právo. 25. května 1962. roč. 42
Rudé právo. 26. května 1962. roč. 42
Rudé právo. 5. října 1962. roč. 42

Rudé právo. 17. června 1963. roč. 43, č. 165
Rudé právo. 18. června 1963. roč. 43, č. 166
Rudé právo. 19. června 1963. roč. 43, č. 167
Rudé právo. 20. června 1963. roč. 43, č. 168
Rudé právo. 22. června 1963. roč. 43, č. 170

Rudé právo. 23. června 1963. roč. 43, č. 171
Rudé právo. 25. června 1963. roč. 43
Rudé právo. 26. června 1963. roč. 43
Rudé právo. 11. srpna 1963. roč. 43
Rudé právo. 14. srpna 1963. roč. 43
Rudé právo. 15. srpna 1963. roč. 43
Rudé právo. 16. srpna 1963. roč. 43
Rudé právo. 17. srpna 1963. roč. 43
Rudé právo. 18. srpna 1963. roč. 43
Rudé právo. 20. srpna 1963. roč. 43
Rudé právo. 21. srpna 1963. roč. 43
Rudé právo. 22. srpna 1963. roč. 43
Rudé právo. 4. listopadu 1963. roč. 43
Rudé právo. 25. listopadu 1963. roč. 43

Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 16
Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 17
Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 19
Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 23
Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 26
Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 32
Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 33
Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 35
Mladý svět, roč. 3, 1961, č. 42

Mladý svět, roč. 4, 1962, č. 5
Mladý svět, roč. 4, 1962, č. 9
Mladý svět, roč. 4, 1962, č. 16
Mladý svět, roč. 4, 1962, č. 22
Mladý svět, roč. 4, 1962, č. 41

Mladý svět, roč. 5, 1963, č. 25
Mladý svět, roč. 5, 1963, č. 26
Mladý svět, roč. 5, 1963, č. 27

Mladý svět, roč. 5, 1963, č. 34

Mladý svět, roč. 5, 1963, č. 35

Mladý svět, roč. 5, 1963, č. 45

Dikobraz, roč. 17, 1961, č. 16

Dikobraz, roč. 17, 1961, č. 17

Dikobraz, roč. 18, 1962, č. 6

Dikobraz, roč. 18, 1962, č. 8

Dikobraz, roč. 19, 1963, č. 25

ABC. 10. května 1961

ABC. 14. června 1961

ABC. 12. července 1961

ABC. 14. června 1961

ABC. 6. září 1961

ABC. 14. března 1962

ABC. 10. října 1962

ABC. 7. listopadu 1962

Československý voják, 13. května 1961, č. 10

Československý voják, 5. srpna 1961, č. 16

Československý voják, 2. září 1961, č. 18

Československý voják, 17. března 1962, č. 6

Československý voják, 14. dubna 1962, č. 8

Československý voják, 10. května 1962, č. 10

Československý voják, 14. srpna 1964, č. 17

KONRÁDOVÁ, Petra. *Mladý svět*. Reflex. 2005, 30, s. 54-58. ISSN 0862-6634.

PETRÁČEK, Zbyněk. *Gagarin: první pop-ikona Moskvy*. Lidové noviny. 12. 4. 2011, str. 11

Literatura

- BARTHES, Roland. *Mytologie*. Praha 2004. ISBN 978-80-7363-359-2
- BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha 2011. ISBN 978-80-247-3028-8
- CODR, Milan. *Sto hvězdných kapitánů*. Praha 1982
- DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Svědék a bojovník. 50 let Rudého práva*. Praha 1970
- HÁJEK, Karel; NOVÁK, František; RÝPAR, Vladimír. *Gagarin v Praze*. Praha 1961
- HAJDUK, Anton; NOVÁKOVÁ, Anna. *Gagarin a vesmír*. Bratislava 1976
- HOŘENÍ, Zdeněk. *KSČ o tisku, rozhlasu a televizi (1945-1975)*. Praha 1976
- JACZ, Ľudovít. *Malá encyklopédia žurnalistiky*. Bratislava 1982
- KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha 2010. ISBN 978-80-7367-698-8
- KÖPPLOVÁ, Barbara; WOLÁK, Radim. *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Praha 2008. ISBN 978-80-86212-94-4
- KŘIVÁNKOVÁ, Alena; VATRÁL, Jozef. *Dějiny československé žurnalistiky. IV. díl: český a slovenský tisk v letech 1944-1987*. Brno 1989. ISBN 80-7077-036-8.
- MACURA, Vladimír. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha 2008
- McCOMBS, Maxwell. *Agenda setting*. Praha 2009. ISBN 978-80-7367-591-2
- McQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha 2009. ISBN 978-80-7367-574-5
- NÁLEVKA, Vladimír. *Kapitoly z dějin studené války*. Praha 1997. ISBN 80-86130-00-2.
- PACNER, Karel. *Kolumbové vesmíru. 1. díl, Souboj o měsíc*. Praha 2006. ISBN 80-7185-651-7
- PERNES, Jiří. *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945-1990*. Brno 2003
- PLECHANOVÁ, Běla; FIDLER, Jiří. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. Praha 1997. ISBN 80-85241-79-X.
- PŘIBYL, Tomáš. *Rudé hvězdy ve vesmíru*. Brno 1997. ISBN 80-902352-1-2
- TOMAN, Vlastislav. *Můj život s abc – abíčkem*. Praha 2005. ISBN 80-86289-38-9
- TOUFAR, Pavel. *Vzestup a pád Jurije Gagarina*. Praha 2001. ISBN 80-86367-11-8
- TRAMPOTA, Tomáš; VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha 2010. ISBN 978-80-7367-683-4
- TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha 2006. ISBN 80-7367-096-8

Diplomové práce

KOPEČNÁ, Anna. *Vesmírný závod jako propaganda během studené války*. Praha, 2008.

Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, FSV, IMS.

KALOUSKOVÁ, Adéla. *Postavení týdeníku Mladý svět v Československu v 70. a 80.*

letech. Praha, 2009. Magisterská práce. Univerzita Karlova v Praze, FSV, IKSŽ.

KLINGOHOVÁ, Adéla. *Realita a mediální obraz v kontextu sovětské mýtotvorby*

(Příběh Jurije Aleksejeviče Gagarina). Praha 2007. Diplomová práce. Univerzita

Karlova v Praze, FF, ÚSVS.

ROUBÍČKOVÁ, Lucie. *Mediální obraz dobývání vesmíru v československém tisku*.

Praha 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, FSV, IKSŽ.

VESELÁ, Alena. *Padesátá léta 20. století v zrcadle české satiry. Obraz dvou let (1954*

a 1955) v konferencích Svazu československých spisovatelů a časopisu Dikobraz. České

Budějovice, 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, FF,

HÚ.